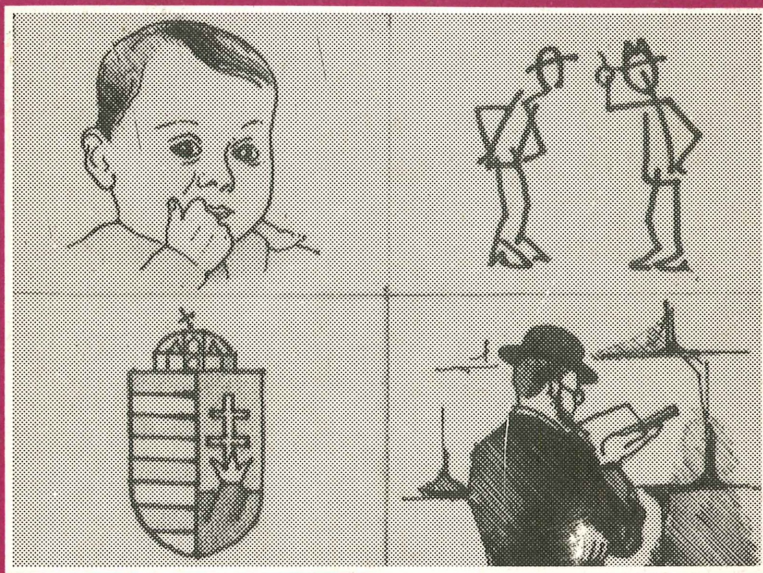

KUN JÓZSEF

HOZZÁTOK SZÓLOK, MAGYAROK!

Kun József

Hozzátok szólok, magyarok!

A fedőlapot rajzolta: Kun Zoltán

Lektorálta: dr. Deák Gábor

Kiadó: Kun József

Készült a Borsodi Nyomdában, Miskolc, 1990.

Felelős vezető: Horváth Ferenc

„De hát nem volna itt már semmi ép?
Az nem lehet! Van, igenis, a nép.
A nemzet ős fájának törzse még jó,
Csak lombjait pusztítja ronda hernyó,
Mit megnövelt a mostoha idő,
De kertészkes levágja majd, s kinő ...
Vagy eljövend a jótékony vihar,
Előszdi férget letipor, kimar;
Az ezeréves tölgy kihajt még újra,
Egy fényesebb, dicsőbb nagy fordulóra.
Virulni fog a második ezerben,
Meglombosodva, gazdagabban, szebben ...
— Hazám, eged bár egyre csak sötétül,
Én nem tudok meghalni e hit nélkül! ...”

(Vajda János: Jubilate)

Előszó

Hozzátok szólok, magyarok!

A közös származásunk jogán, noha azt mondják egyesek, nem sokat számít már a származás. Azok mondják, akik nagyon is tudatosan származtatják magukat, s rossz néven veszik, ha mások is élnek ezzel a természetes jogukkal. (Bár abban igazuk van: nem lehet minden a származás.)

A közös nagy elődök említése jogán „magyarok, tinéktek szólok... ha az oktan állatok a magok barlangjoknak bántódásáért, a magok kölyköknek elviteleért készek a halált szenyvedni: mennyivel minékünk inkább, kik dicsőséges magyar vérenek maradéki vagyunk, az mi atyánkfiaiért, atyáinkért, anyáinkért, feleségünkért, gyermekünkért, hazánkért meg kell indulnunk, halálra is, ha kívántatik...”

Nem fáj a szívetek a Zrínyi-sorok emlegetésekor?

Nektek, akik atyátokat és anyátokat kidobjátok a házatokból, s a halálukat várjátok, hogy ahhoz az átkozott örökséghez hozzájussatok.

Akik véretekéből leledzett gyermekeiteket magzatkorukban elvetélték; szűk 30 év alatt — hivatalosan — több mint 4 millió magyart.

Nektek, akiket úgy hívnak, hogy Bíró, Nagy, Máté, Kovács, Kővári, Varga, Virág, akiknek soha német a családjában nem volt, és mégis írásba adjátok, hogy németek vagytok, hogy egy falat kenyérrel több jusson nektek, vagy hogy egy szép autón hencegjetek — valahol Nyugaton.

Akiket úgy hívnak, hogy Alfater, Biller, Kilner, Bittenbinder, de már az apátokat, nagyapátokat, ükapátokat is magyar anya szülte, s úgy vertétek a melleket, hogy magyarok vagytok — persze akkor, amikor itt kínálták a nagyobb falatot. Ha bejön-nének a kínaiak, sárgára festenétek magatokat? (Vörösek talán már voltatok.)

Nektek, akik újabban Dél-Afrikába vándoroltok abban a buta hiszemben, hogy egy-két év alatt betegre keresitek magatokat. Tudjátok, mit üzen nektek a nagy Petőfink? Hogy vesse ki csontotokat a sír, s a mennyország lelketeket.

Zrínyi a török szakadatlan támadása idején így próbálta házájában tartani a csüggedő magyart: „Elfussunk? Nincs hová,

sohun másutt Magyarországot meg nem találjuk... az mi némes szabadságunk az ég alatt sohun nincs, hanem Pannóniában. Itt győznötök vagy halnotok kell!"

Tinéktek szólok, magyarok, a közös nyelvünk jogán. Nincs ennél drágább kincs a világon. Ne cseréljétek fel idegennel! „Idegen nyelveket tudni szép, a hazait pedig lehetőségig művelni kötelesség” — mondja nagy Kölcseynek. A haza pedig „a legszentebb kapcsolatokkal egybefoglalt emberek társasága. Ezerféle édes emlékezet, megszokás, haszon és szeretet összefonódott érdekei teszik azt a szív előtt kedvessé.”

Tinéktek szólok a csüggedés, a kétségbeesés jogán. Ki tilthatná meg a hajón fuldoklónak, hogy utolsó erejével kísérletet tegyen élete és övéi megmentésére! De belepusztulok már a sok kiabálásba is, mert meddő fülekre találunk az én szavaim, mivelhogy évtizedek óta nem történik itt semmi: maradt a gyermekietelenség, a civakodás, a magyartalanság, az Istentől való elrugaszkodás.

Hozzátok szólok, magyarok, a hajszálnál is sokkal vékonyabb reménykedés jogán, tudván azt, hogy a pedagógusnak, a népnevelőnek a legnagyobb reménytelenségben is reménykednie kell, hogy mestersége nevével illethesse még magát, s hogy fogadalmát betartsa.

Nyíljon ki a ti szemetek végre, hogy lássátok; erősödjék meg a ti hallásotok, hogy halljátok a figyelmeztető jó szót, s isteni csoda folytán álljatok elő sokat szenvedett népetek, megcsúfolt hazátok megmentésére!

1.

Magyar gyermek: magyar jövő

1.

Bevezetés

A magyar ember arról híres, hogy nem szeret sokat beszélni, ellentétben a déli népekkel, amelyek nemcsak állandóan beszélnek, hanem hadonásznak is, könnyen kitérnek belső világukat.

Figyelembe véve Mohács utáni történelmünket — vagy korábbi életünket is —, kétkedés nélkül kimondhatjuk, hogy mi vagyunk a világ egyik legtragikusabb népe, mert napról napra csak pusztulunk, igazi értékeinket elherdáljuk, és okolni semmiből sem tudunk. Nem véletlen az, hogy a román népballadák lírai telítettségük, olykor bűbájosan kedvesek, a mieink pedig akkora drámaiság hordozói, hogy olvasásukkor a hátunk is borsódzik tőlük. Egész történelmünk meglapul szikár népi stílusunkban; szövegeink megrázó tragédiák érzékeltetésére képesek. Gondoljunk csak Móricz nyájajuhászainak döbbenetes beszédére, ahogyan a veres juhász a rézveretes szíj ürügyén rátör Bodri juhász életére:

- Hallod.
- No.
- Van neked egy szíjad?
- Van.
- Láttam tavaly búcsúkor, ki van verve rézzel.
- Megvan.
- Aztat kéne eladni.
- Eladni?
- El.
- Nem eladó.
- Nem?
- Nem.
- Mír nem?
- Hát csak nem. Magamnak csináltam.
- Magadnak?
- Magamnak. Meg a fiamnak.
- Meg a fiadnak?

- Annak.
- Kettőtöknek?
- Hát.

Evvel újra tovább ülnek. És hallgatnak.

Az olvasó olyan izgalomba jön ettől a beszédétől, mintha a detektívregények pergőtüzébe kerülne, s mintha a filmen látható vonat rajta robogna el, mert Móricz már a novella elején megteremti az alaphangulatot a váratlanul érkező juhászok hallgatásával is, nemcsak a szómondatokkal. Az olvasó már érzi, hogy borzalmas dolgok következnek. (A hallgatással bizonyos helyzetekben döbbenetes hatást lehet elérni.)

Nos, bevallom, ilyen izgalomba, sőt dühbe jövök én is, ha arra gondolok, hogy Huszár Károly, a képviselőház alelnöke nyílt ülésen kívánta 1926-ban, hogy a Ház vitassa meg és fogadja el az egyketörvényt hazánk megmentésére, s a magyar politikusok azóta is úgy tesznek, mintha sohasem hallottak volna erről a javaslatról.

- Gömbös se?
- Gömbös se.
- Darányi se?
- Darányi se.
- Bárdossi se?
- Bárdossi se.
- Dálnoki se?
- Szintén se.
- Rákosi se?
- No, ejsze.
- Kádár se?
- No, ejsze...
- Marosán se?
- Marosán se.
- Berecz se?
- Szintén se.
- A mindenit!

A Magyar Írók Szövetsége 1986. november 29-én és 30-án közgyűlést tartott a Pesti Vigadó dísztermében. Ez alkalommal Fekete Gyula, az Írószövetség alelnöke kimondta, hogy népesedési csődbe jutott az ország, s hogy sehol a világon nincs ehhez hasonlítható pusztulás. Albert Gábor meg hozzátette, hogy jelenlegi politikánk következményeként értelmetlenné látszik az egész jelenünk.

A Kritika című művelődéspolitikai és kritikai lap hasábjairól olvasom, hogy miket mondott még Albert Gábor:

— A 30-as években, amikor Illyésék meghúzták a vészhangot, s hírt adtak a magyarság pusztulásáról, a természetes szaporodás országos átlaga 14 ezrelék volt, míg ma csupán 1 ezrelék, s minden évben egy 17–20 ezer lakosú kisváros tűnik el Magyarországon demográfiai térképéről.

Meg azt mondta:

— Fiataljaink nem látják értelmét, hogy több gyereket hozzanak világra, végső soron semminek sem látják értelmét. Meg hogy a magyarságot százszor becsapták, önértetében megalázták, múltjából kiforgatták, hamis bűntudattal bénították.

Ezt mondta.

Azóta eltelt több mint három esztendő. A pártok, a kormányok, az országgyűlés állandóan üléseznek, sokszor napokig, és mindenről beszélnek, csak arról nem, hogy azóta is állandóan pusztulunk, s egy egyketörvényről soha, de soha szó sem esik. Távlati tervként sem. Hát mindenki süket itt? Vagy mindenki úgy tesz, mintha süket volna?

Berecz Jánoson nem csodálkozom, mert ő akkor is azt mondta, hogy „az effajta szónoklatok nem egyebek üres stílusgyakorlatoknál.” És megjátszotta a haza bölcsét is — pedig milyen mesze van Deák Ferencről! — mikor ezt mondta szellemeskedve:

— Végy az igazságból egy forgácsot, vagy két-három forgácsot, tedd hozzá a sérelem érzelmét, egy kifinomult fogalmazást, öntsd le demagógiával, s akkor itt áll egy megalázott, magába roskadt, semmivé vált nemzet, különösen, ha ezt történelmi ívben is előadják, mindenféle történelmi igazság nélkül — s akkor nincs mást tennünk, mint becsukni a boltot. Legfeljebb még egy kiút lehet: a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága lemond, és átadja az Írószövetség választmányának a döntési hatáskört. (Az idézetet a Kritika 87/4. 4. lapjáról vettem.)

Nem azért pécéztem ki Berecz Jánost, mert ő a Magyar Szocialista Munkáspárt szócsöveként nyilatkozott, hiszen én nem vagyok tagja semmilyen pártnak — s megtörténhet, hogy nem is leszek —, de aki a demográfiai kérdésünk megoldása ellen szólal fel akárhol is, az nekem ellenségem, mert úgy érzem, hogy ellensége a népemnek is, mármint a magyar népnek. Nem tudom, hogy milyen kormányunk lesz a közeljövőben, de ha semmit sem tesz a népszaporulat érdekében, én azt is ugyanígy elítélem majd, s ellenségemnek fogom tekinteni. Mert rendíthetetlenül hiszem: semmi sem fontosabb ma a demográfiai kérdésnél. Ez az első, a második és a harmadik kérdésünk is. A többi csak ez után következik. Két és fél millió nyugdíjasunk van (hál' Istennek!), de nincs fiatalságunk. Milyen jövő vár ránk? Tegyük egy összeha-

sonlítást más népekkel! Mire meglesz a 30 millió román (meglesz Ceaușescu nélkül is, mert ott van nemzettudat), nem lesz csak 1 millió magyar, s ebből 2 millió a cigány. Ez nem magyar jövő Berecz János demagógiával vádolta az igazság kimondóit. Há vegye tudomásul: az ő felszólalása volt az igazi demagógia. És nem is múlta őt fölül a demagógiában senki az utóbbi években, csak Grósz Károly, mikor azt mondta, hogy az ország nyomorúságos helyzetéért nem a kommunisták a hibásak. Hát ki? Az ancien régime? Vagy a váci püspök még mindig?

Van egy kis élelmiszerüzlet a közelünkben. Sokszor elnéztem már: a kasszásnője reggeltől estig semmi egyebet sem csinál, csak szünet nélkül besepri a pént. Ha nem győzi, akkor a másik kasszásnő is beül a székbe, két kasszásnő működik. A Pátriában nyolc kasszásnő is dolgozik nagyobb forgalom idején. Képzeli el, hogy országunkban hány kasszásnő sepri be reggeltől estig szüntelenül (esetleg szombaton és vasárnap is, sőt éjszaka is) a pénzt. Vagyis: minden pénzzel a kommunisták gazdálkodtak majdnem egy fél évszázadig, mégis ide jutottunk. Mennyi pénz kellett volna még nekik? Amit Amerikában is összesöpörnek? (A mai Észak-Magyarországban olvasom, hogy Czinege Lajosnak körülbelül annyi repülőgép állt rendelkezésére, mint Ceaușescunak, hatalmas személyszállító repülőgépekkel járt vadászni Afrikába, jelentős létszámú személyzet kísérte, két légikisasszony is, nekünk pedig annyi pénzünk sincs már, hogy Pestre felutazzunk.) A kommunizmus minden országban megbukott, tehát utópia volt. Grósz Károly kijelentése azt jelenti, hogy még mindig megalázza önértéket népünket, mert analfabétának néz bennünket. Nem gondol arra, hogy ez hová vezethet? Örüljön, hogy nem vonják felelősségre őt is, a többit is, és ne öntse az olajat a tűzre! Hallgatni arany. Egyeseknek különösen.

Ettől függetlenül azt mondom, hogy politikai felfogásáért nem vonjanak felelősségre senkit. Sem most, sem máskor. (Személyes hibákért: igen.) Tisztelnünk kell egymás meggyőződését. A nép akarata érvényesüljön mindenkor. A többpártrendszer csak így lehet igazságos, nekünk pedig az igazságosságra kell törekednünk. Zrínyi azt mondta: „Ne bánts a magyart!” Én azt mondom: az se bánts, aki nem magyar! Keresztény vagyok, nem is mondhatok mást. De az igazság kimondásától félni nem szabad. Önértékünkben pedig senki se alázza meg bennünket!

A legjobb újságírónak Ady Endrét tartom: mindenkit tisztelt (aki megérdemelte), megvédte a zsidót (néhány hibáját támadta

is), szüntelenül ostromozta a fajtáját, mert senki sem szerette úgy a magyarságot, mint ő. Kivesézett mindenkit, aki nem akart az igaz úton járni. És nem félt a vétkesek támadásaitól.

A kommunisták nemcsak gazdasági válságba sodorták az országot. Tönkretették nemzettudatunkat. Nem törődtek az elszakított magyarsággal. Kipusztulásra ítélték népünket.

2.

A gyermek fogalma íróink és népünk tudatában

A „gyermek” szó jelentésével, etimológiai magyarázatával sokan foglalkoztak nyelvészeink közül, de tudomásom szerint megbízható eredményhez még nem jutottak. Feltételezték egy ugor eredetű szótövet, és ebből kiindulva egy „csikó” jelentésű osztják és egy „gyermek” jelentésű vogul szóra gyanakodtak. Ám ennek a magyarázatnak komoly hangtani nehézségei vannak. Mások a „dzermik” bolgár-török szóban látják a mi „gyermek”-ünk elődjét, s noha nem igazolt kellőképpen ez az elképzelés sem, valamelyest mégis bizalmat keltő. A bolgár-török szó jelentése: fiatal.

El tudom képzelni, hogy a „gyermek” szó hallatára sok ember fel sem figyel, két hete sincs, hogy Temesvárott Ceaușescu szekuritátés emberei felnőttest, gyermeket válogatás nélkül végigpuskáztak. A kismama hasában lévő gyermeket is. De lényegesen nagyobb lehet azoknak a száma, akik még a második világháború gyermekáldozatait is megsiratják, pedig már közel fél évszázad választja el őket az akkori borzalmaktól; s ha televíziójuk képernyőjén pufók kis gyermekarcokat látnak, akaratlanul is mosolyra szélesedik a szájuk. A Libero reklámképeit sem tudjuk hangtalanul megtekinteni, s az ujjunk bögyén is föléled a vágy, hogy azokat a kis aranyosokat legalább gondolatban megcsipkedjük. A zeneszerzők nemcsak a felnőttek számára komponálnak, de még a gyermekjátékokról és a gyermekkuckókról is van mondanivalójuk. Murillo, a XVII. század kiváló spanyol barokk festője életének jelentős részét kis Jézuskák festésére fordította, s még az utcagyerekek sem kerülték el figyelmét, gondoljunk csak a kockázó gyerekeket ábrázoló festményére.

Nagy forradalmár, tűzokádó költőnk, Ady, így határozta meg a gyermek fogalmát: „A gyermek az elevenség, az öröm, a jövőbe ható ígérlet, a bilincsbe nem vert ember, az igazán igaz isten.”

Elrontott életében azt fájalta a legjobban, hogy neki már nem lehet gyermeke. Az apaság vágyát senki sem fejezte ki meghatóbban, megrázóbb erővel, mint ő „A fiam bölcsőjénél” című költeményében:

Hús lugasban vén, nyári napon,
Aludj, mikor az apád altat,
Kicsi fiam:
Felleg-bölcsőd sírva ringatom.

Álom-testecskédet legyezem,
Csókokra emlékszem, melyekből,
Kicsi fiam,
Nem hívott elő a szerelem.

Hogy ködből vagy és sohse valál,
Sohse fájt így szegény apádnak,
Kicsi fiam,
Közel lehet hozzá a Halál.

Édes magzat-vágyak teltenek,
Csak téged kíván már a csókom,
Kicsi fiam,
Aludj, aludj, vén apád beteg.

Vén nyár, vén sors, magtalan apa:
Akartad-e valaha látni,
Kicsi fiam,
Kóbor, bús apádat valaha?

Halál leseng e nyári napon,
Mintha én feküdnék bölcsődben,
Kicsi fiam,
S álom-arcocskád cirógatom.

Ilyen megrázó a „Léda asszony zsoltárai” kötetből való „A mi gyermekünk” című költeménye is, amelyben beleéli magát mások apaságába, és azok gyermekeit fogadja el a magáénak, áldását adva rájuk. Csak néhány szakaszát közlöm:

Bús szerelmünkben nem fakad
Szomorú lényünknek a mása,
Másokra száll a gyermekünk,
Ki lesz a vígak Messiása,
Ki majd miértünk is örül...

Mások lesznek és mink leszünk:
Egy napvirág-szemű menyasszony
S egy napsugár-lelkű legény.
A tubarózsa illatozzon
S áldott legyen a mámoruk.

S áldott legyen, ki: te meg én,
Ki az övök, kiért mi sírtunk,
Kit forró lázunk eldobott,
Öletetünk, kit sohse bírtunk,
Ki másoké: a gyermekünk.

Nem hiszem, hogy megtette volna költő: megálmodja azt a kisfiút, aki ő volt, és szembesíti önmagával. Nagyon fájdalmas ez a szembesítés, hiszen a fiatalság és a vénség, az ártatlanság és az elhibázott, vétkezes élet jelenik itt meg egymás mellett. De legalább ennyi fájdalom árán lehessen még egyszer gyermek az ember.

Az a kis fiú jár el hozzám
Mostanában nevetve, holtan,
Aki voltam.

Édes kölyök: beteg, merengő,
Körüllengi s babrálja lágyan
Szegény ágyam.

Vénülő arcom nézi, nézi
Csodálva, s könnyét ejti egyre
A szememre.

S én gyermekként ébredek sírva
Százszor is egy babonás éjen
Úgy, mint régen.

A szintén tragikus sorsú Juhász Gyula talán sohasem szánta volna rá magát az öngyilkosságra, ha megnősül, és belekóstol az apaság olykor nehéz, de mégis „értelmes”, élettartalmat adó, különleges világába. „Holmi” című írásában a következőket olvashatjuk: „Gyermekbarát. Ez a szó az én számomra egyenlő ezzel: istenfélő. Aki a gyermeket szereti, Istent félti. Mert a gyermek teremti a jövőt.”

Madách Ádámja a Tragédia XV. színében le akar ugrani a szikláról, hogy magát megölve megmentse az emberiséget az álomképek sorától, de megjelenik Éva, a megoldás kulcsa, és közli vele:

„Anyának érzem, oh Ádám, magam.”

A gyermekáldás sugallata megtöri Ádámot. Térdre borul Isten előtt, és ilyen szavakkal vállalja előírányzott rendeltetését:

„Uram, legyőztél. Im porban vagyok,
Nélküled, ellened hiába vívok;
Emelj vagy sújts, kitárom keblemet.”

Irodalmunk leghatalmasabb hazafias jeremiádját az erdélyi Dsida Jenő írta, címe: Psalmus Hungaricus. Mintha most elkezdett volna ez a vers, napjainkban, az erdélyi falurombolás gyötrelmes éveiben. Figyeljük csak:

„Mit nékem most a Dante terzinái
s hogy Goethe lelke mit hogyan fogant,
mikor tetszhalott véreimre
hull már a föld és dübörög a hant,
mikor a bús kor harsonája
falakat dönt és lelket ingat,
mikor felejtett, ősi szóra
kell megtanítani fiainkat,
mikor rémít a falvak csendje
s elönt a semmi árja minket,
és szülni kell és nemzeni
s magunk képére kalapálni
vánnyadt gyermekeinket!”

Dsida tehát nyíltan kimondja — nem is akárhogyan, hanem szóismétléssel, nyomatékosan — a gyermek nemzetmegmentő jellegét, de „vánnyadt” gyermekekről is beszél, magyarságtudatunk kialakításának fontosságára célozgatva. A mennyiségi és a minőségi igény tudatos vállalásával menthetjük meg a pusztulástól nemzetünket.

Ma már nem mondhatjuk el — sajnos —, de apáink, nagyapáink és régebbi ősünk több száz éves példáján okulva igen, hogy a magyar ember szeme fényének, istenáldásnak tekintette a gyermekeket, és térdre borulva köszönte meg érkezését.

Egyszer a Securitate rabja voltam 14 hónapig. Több mint egy éve nem láttam gyermekeket, s egy vallatásom alkalmával az ablak nyitva volt, önfeledt gyermekkacaj rázta fel gyászos és félelmetes vallatótermünket. Kértem a szekusztisztet, engedélyezze, hogy megnézhessem őket távol az ablaktól. Kinevetett. Kinek és minek képzelem őt? A megtestesült jótékonyági intézménynek? El tudja képzelni a rabságot nem ismerő ember, hogy mit jelent egy pedagógusnak, ha több mint egy évig (az én esetemben négy évig) nem láthat gyermeket?

A gyermek az ártatlanság, a tisztaság szimbóluma a Bibliában is. Ma már nem kell félnünk és restelkednünk, ne tagadjuk tehát meg ősünk hitét! Úgy érzem, fejezetem lezárásához az lesz a legméltóbb eljárás, ha Krisztusra hivatkozva végzem el az összegzést, a gyermekértékelést, aki a következőket mondotta: „Bizony mondom néktek, ha meg nem tértek, és olyanok nem lesztek, mint a kis gyermekek, semmiképpen sem mentek be a mennyek országába”. Vagy: „Engedjétek, hogy hozzám jöjjenek a kis gyermekek, és ne tiltsátok el őket, mert ilyeneké a mennyek országa.”

3.

A gyermekigénylés szükségességére utal egész történelmünk, amely pusztulásunk megszakítás nélküli láncolata

Honfoglaló ősünk létszámát illetően nagyon megoszlanak a vélemények. Legelfogadhatóbbnak a félmillió létszám látszik, ami a korabeli viszonyokhoz képest igen jelentős, mert a magyarok olvasztották be az itt talált népeket, és nem fordítva.

De mennyi lehetett a létszámuk korábban, mondjuk, Baskiriában? Tudjuk, hogy ősünk egy része itt maradt, nem folytatta a nyugati irányba történő vándorlást. Azok a magyarok, akikkel Julianus barát találkozott, s akiket IV. Béla királyunk szeretett volna hazatelepíteni. Egy kisebb tömegnek nem lett volna mersze vállalni a roppant nagy kockázatot, a megmaradást a sokkal hatalmasabb népek vándorlásának útjában, arra kell gondolnunk tehát, hogy több tízezer, esetleg százezernél is jóval több testvérünket veszítettük el 1236-ban Magna Hungáriában, vagyis Baskiriában. De nagy érvágás ért bennünket 854 körül is Levédiában, amikor a kummagyarok (Kuma folyó menti magyarok) szakadtak el tőlünk. A kummagyarok népünknek az a része, amely a besenyők támadásakor a Meótisz—Kaszpi—Kaukázus vidéki őshazánkban elszakadt a mi honfoglalóinktól, és attól az időtől kezd-

ve fél évezreden át önálló állami életet élt. Legjelentősebb fejedelmük Gyeretyán volt, fővárosuk Madzsar. Ezeknek egy kisebb töredéke átvándorolt a Kaukázus hegyláncán, és megszállt a Kur folyó völgyeiben, Perzsia határvidékén. Ezek az úgynevezett szavárd magyarok.

Nagyon nehéz volna hozzávetőlegesen is meghatározni a kummagyarok létszámát, csak találgatásokra hivatkozhatunk. Bendefy László, aki nagy odaadással tanulmányozta ezt a kérdést, „A magyarság kaukázusi őshazája” című könyvében így vélekedik: „A besenyő támadás alkalmával a magyarságnak csak a Dontól északra tanyázó törzsei kényszerültek menekülésre. Ha már most a szóban forgó egész területen a népsűrűség egyenletes megoszlását tételezzük fel, aminek semmi elvi akadályja nincs, világos, hogy a mi honfoglalóink a meótiszvidéki magyarságnak nagyjában és legfeljebb csak a felét tehetjük ki, míg a magyarság másik fele visszamaradt Kummagvariában. Mivel pedig a mi honfoglaló magyarságunkról tudjuk, hogy létszámunk a honfoglalás idején (896) fél–háromnegyedmilió körül volt, következésképpen a kummagyarok a X. század elején körülbelül szintén ennyien lehettek.” (I. m. 63. l.)

Feltételezhető, hogy Bendefy László mind a honfoglalók, mind a kummagyarok számát kissé felnagyította, az azonban bizonyos, hogy népünk már a honfoglalás előtt igen nagy létszámú magyarságot veszített el a leszakadásokkal, s ha ez nem következik be, akkor egy szerencsésebb honi településsel talán még a tatárok és törökök nagyobb pusztítását is elkerülhettük volna, s mai demográfiai helyzetünk nem mutatna annyira szomorú képet. Sőt: talán hazánk feldarabolása sem következik be.

Tankönyveink a Kaukázus táján élő magyarokat szavárdoknak nevezik, a keleti szomszédnépek pedig szabiroknak mondják őket. Németh Gyula „A honfoglaló magyarság kialakulása” című munkájában azt írja, hogy a szabir szó jelentése: „rendíthetetlen szavárd.” Az ő számuk nem nagy, a „Magyarság történeti kronológiája” (1983) is csak magyar néptöredéknek tünteti fel őket.

A mindenféle csapás a honfoglalás után is állandó velejárója volt történelmünknek. Az Európa nagy részét átölő kalandozások, a tűzzel-vassal fékezett pogánylázadások sok véráldozatot, nagy embervesztést követeltek. Ennek ellenére a XII–XIII. század táján — ha a kunokat, a besenyőket és a szászokat is beleszámítjuk — már 2 millió lakosa van Magyarországnak, és ez örömdísz eredmény. De a tatárjárás után egy bajor krónikás már ilyen tragikus képet fest rólunk: „Magyarországot 350 évi

fennállása után a tatárok megsemmisítették”. Egyes alföldi megyékben a településeknek a fele elpusztult. Az ország nagy részét érte a csapás. Ki tudná megmondani, hogy hány embere pusztult el hazánknak! Kétségbeesett emberek félelmét őrizi azóta is a sztereotip szólás: „Jön a tatár!” Rogerius váradi kánonok „Siralmas ének” című írását nagyon sokan ismerjük.

Nagy Lajos királyunk idején (1342–82) ismét 2–2,5 millió ember él hazánkban. Két évszázad alatt alig szaporodtunk, s ha igen, az idegen betelepülőknek köszönhetjük.

Mátyás korában (1458–90) 3,5–4 millió lakosa van Magyarországnak, legalább fél millióval több, mint Angliának. De közel vagyunk már 1526-hoz, Mohácshoz, mikor 1,5 óra alatt 15 ezer katonánkat veszítjük el. Bocaius kassai főbíró írásából is tudjuk, hogy 1605-ben Pestnek nincs egyetlen ép háza sem, úgyszintén Budának, s a keresztény iskolamester azon kesereg, hogy mindössze öt gyermek van. Hiába nézelődik tovább, csak két török nőt lát az egész Budán.

Fogalmunk sincs róla, hogy a török hódoltság idején hány embert öltek meg hazánkban, és mennyi az elhurcoltak száma. Még hozzávetőlegesen sem tudhatjuk. Ez már örök titok marad.

A XVI. század végén a királyi Magyarországon 1,2–1,5 millió ember él csupán, a hódoltsági területeken csak 400 ezer.

1720-ban 3,5–4 millió a lakosság száma ismét, mint Mátyás idején, tehát két és fél évszázad alatt semmit sem szaporodtunk.

1787-ben, II. József uralkodása idején népszámlálást tartanak, 8,5 millió lakosa van hazánknak, tehát szűk hét évtized alatt számunk a kétszeresére nőtt. Örölnünk kellene, de tragikus következményekkel járó helyzet alakult ki, mert kisebbségbe kerültünk saját hazánkban, és ez az út vezetett Trianonhoz (amiből persze semmit sem okultunk).

Nagyjából eljutottunk az 1848–49-es szabadságharcig. Mielőtt tovább haladnánk, tekintsünk vissza a járványok és néhány más csapás által okozott embervesztésekre:

1347 és 49. között, Nagy Lajos idejében volt egy nagy pestisjárvány, kipusztult falvainkba ekkor román telepeseket hoztak.

1456-ban volt egy újabb járvány, amelynek Hunyadi János is áldozata lett, majd 1600 körül ismét, Bocskai István idejében.

Az 1709–13 közötti nagy pestisjárvány a szatmári béke megkötését is siettette.

1694-ben, majd 1717-ben a tatárok betörték hazánkba, s csak a Székelyföldről 7000, illetve 8000 embert hurcoltak el (a meggyilkoltakat nem számítva), és az utóbbi nagy csapást akkora

szárazság követte, hogy az emberek szalmát, rügyet, makkot, dö-
göket ettek, csak Debrecenben 2090 volt a halott.

1738—41 között 310 ezer ember pusztult el pestisben, 1831-
ben 250 ezer kolerában, köztük Kazinczy Ferenc is.

Az 1848—49-es szabadságharc nagy emberveszteségét tízezrek
kivándorlása követte.

Mivelhogy Miskolcon élek, nem mulaszthatom el, hogy meg-
említssem: 1800 és 1880 között városunkban a halottak száma
meghaladta a születések számát. Az okok: gazdasági bajok, jár-
ványok és a sokfajta betegség — természetesen. Ebben az idő-
szakban sok idegen ajkú telepedett le városunkban.

Az első világháború első három évében több mint 1 millió
halottunk volt.

A századforduló táján a nagybirtokrendszer „már” nem, a ka-
pitalizmus „még” nem tudta eltartani a lakosságot, kivándorolt
többszörre Amerikába 1,5—2 millió szegényparasztunk, hazánk leg-
dolgosabb, legszaporább, legmagyarabb rétege. Felért egy máso-
dik Moháccsal. Ennek hatására írta Ady irodalmunk egyik leg-
megrázóbb, leggyönyörűbb hazafias költeményét, az „Úlj tör-
vényt, Werbőczy” címűt, József Attila pedig a legnagyobb ma-
gyarságversét, a „Hazám” című szonettciklust.

A II. világháborúban csak Voronyezsnél elpusztult több mint
100 ezer emberünk, a II. hadseregünk, s a háború végén és után
a kivándorlók száma ismét meghaladja az egymilliót.

1956-ban több mint 150 ezren vándorolnak ki ismét, és te-
gyük még hozzá az Erdélyből kivándorolt magyarok igen nagy
számát, ami titok, a magyar politikusoknak fogalmuk sincs róla.
Elszorul a szívem, ha arra gondolok, hogy Ceaușescu uralma ide-
jén csak Nagyváradról, korábbi városomból hány tízezer magyar
vándorolt ki a Német Szövetségi Köztársaságba. Csak úgy fogad-
ták be őket, ha németnek nyilvánították magukat. Ezek már né-
metek lesznek mindörökké. Így hálálja meg egykori nagy szövet-
ségesünk, hogy két világháborúban is feláldoztuk magunkat értük.
Mikor beszélt például Kádár János vagy Grósz Károly a nagy
erdélyi kivándorlásról? Soha. Nem érdekelte őket.

A felsorolásomban nem szerepelnek a nagy tűzvészek és árvi-
zek áldozatai. S hol vannak még a napról napra románosodó mold-
vai csángók tömegei!

Ha csak egy kis becsület volna bennünk, maroknyi magyar-
ságtudat, nem türnénk, hogy a sorsunk ennyire pusztítson, szem-
bekacagjon bennünket. Vállalnánk a gyermekáldást.

Napjaink helyzete a számok tükrében

Ma már mindenki tudja, hogy hazánkban mélyponton van a
születések száma. Ugyanakkor a Kossuth rádióban hallottam 1988.
augusztus 23-án, hogy a halálozások száma nálunk a legnagyobb
a világon.

Az Észak-Magyarország 1988. november 5-i számában olvas-
ható: „Magyarországon 1957. és 1986. között több mint 4 millió
magzatot tettek el hivatalosan.”

Ugyancsak az Észak-Magyarország 1989. április 5-i számából
idézek: „Latin-Amerikának 30 évre van szüksége lakossága meg-
duplázásához — nekünk 360 esztendőre.”

1960-ban 10 millió lakosa volt hazánknak,

1970-ben 10 314 000,

1980. január 1-én 10 710 000,

de 1987-ben már csak 10 604 000, tehát 7 év alatt 106 000-rel
csökkent lakosságunk száma.

Kinéztem az iskolai atlaszból: ez annyi, mintha elvesztettük
volna Hódmezővásárhely, Hatvan, Balassagyarmat és Kőszeg la-
kosságát és még 6000 főt.

Belgium területe 30 514 km² (valamivel kisebb, mint a Du-
nántúl), lakosainak száma pedig 9 695 000 fő.

Hollandia területe 33 779 km², (valamivel nagyobb, mint a
Dunántúl), lakosainak száma 13 269 563 fő.

A Dunántúlon 2 833 000 ember él. (Feltehetően azóta keve-
sebb, az említett két országban pedig több, mert az atlaszt évek-
kel ezelőtt készítették.)

Az adatokból megállapítható, hogy hazánk területén mostani
lakosságunk kétszerese is megélhetne.

Ha így haladunk, beteljesedik rajtunk Herder (1744—1803)
jóslata, amely szerint: „A magyarság történelmi hivatása az volt,
hogy a kereszténység védőbástyája legyen, ezt a hivatását betöl-
tve, elvesztette létértelmét, és el fog tűnni lassan a népek sorából.”
(Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet, 1935. Révai kiadás, 302. l.)

Egy matematikából bukásra álló kisdiák is könnyen kiszámít-
hatja, hogy mikor pusztul ki az utolsó ember hazánkban, ha így
haladunk. A „fehér pestis” pusztít ki bennünket.

Hogyan látták legjobb magyarjaink pusztulásunkat?

Láttuk, hogy a magyar nép történelme háborúk és természeti pusztítások sorozata. Ha a belső viszályokat is hozzáadjuk, még szomorúbb a kép. Talán nincs is olyan városunk, amelyet az évszázadok folyamán többször fel ne gyújtottak volna, s ha mégis akadna néhány ilyen, azokat is a nagy szárazságok idején keletkezett tüzek perzselték le. A „sírva vigad a magyar” szólás nagyon is megalapozott.

Már a szabadságharcot megelőző évtizedekben is erős nemzeti fájdalom szólal meg a költői hurokon, a romlásnak indult magyart siratják, amely csak nevében él.

Széchenyi Hitele hirdette először teljes meggyőződéssel és bizakodást keltve, hogy van magyar jövő, Magyarország nem volt, hanem lesz. Nem is egy költői mű, hanem egy politikai röpirat. Egy olyan ember bízott bennünk — milyen szomorú dolog ez is, — aki később önkezével vetett véget életének. Kétszeresen is szomorú: a legnagyobb magyar.

A reformkorszakot megelőző költők általában nem is az egész nemzethez, hanem valamelyik osztályhoz intézték szavaikat, még a fiatal Vörösmarty is a nemességet buzdítja. Csakhogy az ő költészetében végül összegződnek a korábbi iskolák vívmányai, ő nemzeti költővé válik, sőt az emberiség költőjévé, a nagyvilág megváltására gondol.

Csak egy ilyen széles látókörű költőnk fedezhette fel azt a történelmi tanulságot is, hogy magyar gyermek nélkül nincs magyar jövő, létszámunk már nem elégséges ahhoz, hogy uralmunkat megtarthassuk saját hazánkban. (Ezt persze nem tanítják iskoláinkban. Egyetlen miniszterünknek, tankönyvszerzőnknek sem jut eszébe.) „Az úri hölgyhöz” című költeményében, amely 1841-ben keletkezett, annyi drámaisággal követeli a magyar gyermekeket, hogy a könyörgéstől a kegyetlen átokig minden elképzelhető ráhatási formát felhasznál az úri hölgy (nemesasszonyunk) meggyőzésére: „anyára vár egy újabb nemzedék” — s ha ezt nem érti meg, nem lehet igazi hazafi, minden szépsége ellenére értékelenné válik. A kérdés fontosságát, a drámai ráhatás súlyát a kérdőjelek özöne s a felkiáltójelek gyakorisága is igazolja. De nem magyarázok tovább, remélhetőleg hatásosabb lesz, ha az el-

felejtett vers egésze szegeződik mai asszonyainkra is, akiket az évről évre megismétlődő fájdalmas statisztikai adatok még mindig nem bírtak rá legszebb elhivatottságuk vállalására.

Íme a megrázó költemény:

Az úri hölgyhöz

Fürtidben tengervészes éj,
Szemekkel, mint a csillagtűz;
Hol annyi gőg és annyi kéj,
Ki vagy te márványkeblű szűz?

Bírván az istenek minden kegyét,
Imádva férfiakként általa,
Szép és dicső, s lélekben oly setét,
Milyen derült arczodnak hajnala.

Nincs hát remény? nincs semmi kegyelem?
Hiába minden esdeklés szava?
Hiába kér a leghőbb érzelem?
Nem olvadoz fel hő kebled hava?

Egy eskü kell, egy néma fogadás:
„Szeretni e mindent adó hazát!”
Mért hát szemedben büszke tagadás?
Mért áruló a hang, mit ajkad ad?

Pedig nem mondhatod, hogy nincs szíved,
Szeretsz pompát, hízelgő csapodárt,
Hintót, lovat, sőt hitvány ölebet,
És selymidért imádod a bogárt.

Mind állat, és hívságos semmiség,
Hízlegőd is, ki hűséget hazud!
És mégis, mégis — oh türelmes ég! —
Kedélyed rajtok édelegni tud.

Míg a könyük hiába fénylenek
A hon szemén! — Hah gőgös Goneril,
Megemlékezz, hogy vannak istenek,
S még van kezökben bünt torolni nyíl.

Az apaátok teljesezni fog,
Az apaátok súlya szörnyű lesz:
„Tenned fajodban éljen ostorod,
Csaljon meg, a kit legjobban szeretsz.

Hervadjon el szépséged! a gyönyör
Váljék utálattá, ha ízleled;
S midőn panaszban bánatod kitör,
Legyen kacaj reá a felelet.”

De nem, te nem vagy bűnös. Nevelőd
Jellemtelen kornak volt gyermeke.
Gyengéd szíved hajlott a kény előtt,
S megvette a szellemtől hidege.

Mi vagy te most? Kérdezd meg magadat.
Angol talán? vagy német, francia?
Igen, ha megtagadnák fajokat;
De ah előttök szentség a haza!

Te azt nem ismered; — nincsen hazád —
Nincs nemzeted, — nincs mondható neved.
És a mi van, gyalázat szennye rád!
Mert esdeklő szülődet megveted.

Erényeidnek senki sem hiszen;
Mert a mi fő, nincs meg sugári közt;
Csillag vagy, tündöklő és üdvtelen;
Félünk, csodálunk, mint az üstököst.

Asszony vagy, a leggyarlóbb, semmi más!
Nemednek nincsen tiszteltebb neve:
Gyöngéd, hol annak lenni árulás,
Szívetlen, a hol égned kellene;

Buzognod e hon- és e nemzetért,
Mint égne minden nemzet hölgyei:
Nem kérünk munkát s áldozatra vért;
Miért esdünk: részvéted kegyei.

S mindeddig ezt te megtagadhatád!
Láttad, miként küzdénk és epedünk,
S csak egy enyhítő szót nem monda szád;
Könnyed nélkül mi kín volt vérzenünk!

De még előtted áll egy új világ,
Anyára vár egy újabb nemzedék:
Akard, s erényed a fő polczra hág,
Neved dicsőség lángtüzében ég:

Mit szűz hevében égő szív teremt,
Költőt, művészt, hőst és nagy férfiat,
És mindent, a mi szép, jó, tiszta, szent,
Tőled, nemedtől várjuk, hogy megadd.

Kezedben a gyermeknek álmai,
Tündérvilága lelkes ifjúnak,
A férfi boldogsága; játszani
Ily drága kincsek nem adattnak.

Emeld fel bámaidnak zászlaját,
Utánad kelnek a hon jobbjai:
Gyönyör lesz túrni hosszú éven át,
Ha díjt szelid kezed fog nyújtani.

Teremtsd elő azon dicső időt,
Hol a magyar szó s név imádva lesz;
Midőn kegyelmet nem nyer szűd előtt,
Ki e kettőnek ellenére tesz.

A kisdedeknek néma szája kér,
Hogy adj nekik hazát. Ne vond meg azt.
Áldás vagy átok vár e válaszáért:
Határozz, és kimondtad sorsodat.

Hiába sűrítette versébe addigi legnagyobb nemzeti költőnk minden tudását, aggodalmát, akaratát, szuggesztív erejét: *makacs és önző népünk* arról híres, hogy *okulni nem tud*. A legnagyobb csapásokból sem. Igaz, hogy a hatalmas vers megjelenése után hét évre kitört a 48-as forradalom, ebből pedig a szabadságharc, s a bukás után nem alakulhattak ki a szaporodásnak kedvező életkörülmények — az önkényuralom idején elnyomtak mindenféle magyar kezdeményezést —, de ha figyelembe vesszük, hogy az első világháborúig, tehát hat és fél évtizeden át mégiscsak békében éltünk, s megindult közben a gyáripar fellendülése s az ezzel együtt járó polgárosodás, akkor történnie kellett volna valaminek legalább polgárságunk körében, csakhogy ennek a rétegnek jelentős százaléka idegen volt, nem érdekelte a szaporodás. A nagybir-

tokrendszer visszaerőltetése pedig olyan körülményeket teremtett, melyek következménye az a nagyméretű századfordulói kivándorlás, amiről már szó esett.

Történelmünk legnagyobb csapásából, az első világháborút követő szétदारabolásból sem tanultunk semmit. Legfeljebb: kevesen. Hiába tárták fel tudományosan népünk pusztulásának okait, nem akadt egyetlen kormányunk, amely figyelembe vette volna a tanításokat. Annnyival tartozunk azonban az igazságnak, hogy elismerjük: az első világháború után egy teljesen szétदारabolt országot kellett elindítani a fejlődés útján a semmiből, óriási hadisarc kifizetése után, amikor annyi volt a munkanélküli, hogy egyetemi végzettségű emberek (jogászok, mérnökök, tanárok) örültek, ha utcaseprői álláshoz jutottak, s közben a nagy gazdasági válsággal is meg kellett birkóznunk. Sőt: a harmincas évek közepétől már a második világháború körvonalai is kirajzolódtak. Ismét a nagy történelmi átok: sohasem kaptunk annyi időt a történelmünkötől, hogy egy kicsit rendbeszedjük magunkat gazdaságilag, politikailag, erkölcsileg, hogy igazi nemzettudatunkat is kialakíthassuk.

Ám a halálos sebet a nehéz körülmények között is ápolgatni kellett volna. Legszegényebb paraszti tömegeinktől nem sokat várhattunk. Sem a hazafias érzést nélkülöző dzsentriktől vagy nagybirtokosainktól. Mindezek ellenére történnie kellett volna valaminek a szűkebb rétegekben. Sok ilyen réteg volt, gondoljunk például a papok, tanárok, iparosok, kereskedők, kis- és nagytisztviselők, kis- és középbirtokosok, orvosok, politikusok — felsorolni sem tudom rétegére.

Nem az elfogult református ember beszél belőlem (tényekkel tudom bizonyítani, hogy nem vagyok az), de történelmi szerencsétlenségnek tartottam mindig, hogy katolikus papjaink nem nőülhetnek, mert olyan társadalmi réteget jelentenek, amelynek nemcsak az erkölcsi alapja volna meg az egészséges családalapításra, hanem az anyagi és lakáskörülményei is adottak, s minden bizonnyal a legszebb példát mutatnák szerte az országban. Nekem ne beszéljen senki: ha a görög katolikus papok teljesíteni tudják Istentől kapott hivatásukat a családvállalás mellett is, ugyanilyen mértékben képesnek tartom a római katolikus papokat is. Tudomásom szerint Amerikában komoly táborot alkotnak azok a katolikus papok, akik a nősülés jogáért kiálltak. Meg aztán tegyük a kezünket a szívünkre: a nőtlen papok valóban nőtlenek is? (Ezerszer is tisztelet a kivételeknek!) Engedjessék meg már, hogy ne soroljak fel konkrét eseteket! Akkor pedig sokkal jobb egyenesen a menrybe menni, mint botladozva.

A románoknak volt eszük, illetve nemzettudatuk, amikor a Habsburgok arra kényszerítették őket, hogy pápai irányítás alá kerüljenek, a görög katolikus vallásra voksoltak. Nehéz volna kiszámítani, hogy azóta is hány utóddal gyarapították nemzetüket a román görög katolikus papok. (Belényesi paptanáraim kivétel nélkül sokgyermekesek voltak a görög katolikus Samuil Vulcan Gimnáziumban.) Nem resteltem bevallani, valósággal őrzöngtem az örömtől, mikor megtudtam, hogy lengyel ember lett a pápa, abban reménykedve, hogy egyszer s mindenkorra megszünteti a cölibátust.

Vörösmarty versének megírása után 85 évnek kellett eltelnie, hogy valaki a kezébe vegye a stafétabotot, és továbbfuttassa a nemzetmentő gondolatot. Ez a nagy hazafink Kodolányi János volt. (1899—1969) 1926-ban három részből álló cikksorozatát jelentetett meg a Pesti Naplóban, melynek címei: „Egy magyar vidék pusztulása”, „Az egyke nyomán Baranyában”, „Lehet-e az egykének gátat vetni?” A három tanulmány kisebb átdolgozással röpiratként is megjelent „A hazugság öl” címen. (Kodolányi örökösei 1987-ben újból megjelentették ezt a röpiratot a Magvető Könyvkiadó „Gondolkodó magyarok” sorozatában.)

Főbb gondolatai a következők:

Már Ravasz László református püspök is megállapította dunántúli körútján, hogy a református hívek körében nagyon pusztít az egyke, egész falvak vesznek ki, de minden ellene fordított küzdelem eredménytelen.

A földkérdés megoldásától függ, hogy Magyarország megmarad-e vagy elpusztul. Olyan örökösödési törvényre volna szükség, amely kimondaná, hogy minden család akkora földterülettel rendelkezzen, amekkorát meg tud művelni. A csökkenő családok földjét olyan családokra ruházza át az állam, amelyek szaporodtak, mégpedig a szaporodás arányában, s ha a család kihal, a földje szálljon vissza az államra. Lehetővé kell tenni, hogy a rokon családok szövetségekre tömörüljenek, hogy a közös érdek összekapcsolja őket, s hogy mezőgazdasági gépekhez jussanak, tenyészállatokkal rendelkezzenek.

Az igaz, hogy az egykeség főképp a református falvakban pusztít, de ez nem azt jelenti, hogy a református vallásban már nincs meg az erkölcsi erő, amely véget vethetne ennek az állapotnak. A valóság az, hogy ezekben az ormánsági falvakban a reformátusok birtokolják a földeket, akik félnek a birtokok felaprózódásától, a katolikus lakosság nagy része pedig földtelen zsellér vagy cseléd-

ember, szaporodását a földbirtoklás nem tartja vissza. Fordított helyzetben a katolikusok nem szaporodnának, s a reformátusok igen.

Az egykeség kiindulási pontja a Dráva menti Bogdása, Siklós, Göröcsöny és Vejti, tehát az Ormánság, innen indult el az az erkölcsi züllés, ami a pusztulás lélektani háttere, és ami fokozatosan terjed. A nép veszekszik, templomok helyett a kocsmákba jár, vannak községek, amelyek már papot sem választanak, nincs hitük. A lányok sokszor azért késleltetik a férjhez menést, mert az örökös halálát várják, hogy ők legyenek az egyedüli örökösök. A földéhség következménye a gyakori hitves- és gyermekgyilkosság. Az ormánsági paraszt üzérkedik, idejének jelentős részét vásárokon tölti, állatokkal kereskedik, pálinkával kezdi a napot, és borral folytatja, s agyvérzésben hal meg. Már a kétéves gyermeket is italozásra szoktatják.

Rohamosan hódít a nazarénus vallás. A bűneibe belefáradt asszony nép a vallásos miszticizmusban éli ki hisztériáját. A millenista asszonyok a Megváltót várják, és gyermeket nem vállalnak. Az egykés pszichózis tömegjelenséggé vált.

A tanulmány megállapítja, hogy szomorú képet nyújt a sok-sok vénkisasszony tanítónő és aglegény tanító. Ez rossz hatással van a lakosságra. Követeli, hogy juttassák jelentősebb munkakörökbe az anyákat.

Kodolányi szerint a magyar közigazgatás csak politikai és pénzügyi szempontokat érvényesít, és nem veszi figyelembe az orvosi szempontokat.

Nehéz volna felsorolni a népnevelő író valamennyi meglátását és érvét. Számos tanácsát ma is hasznosíthatnánk.

Kodolányit nagyon elkésérítette, hogy „A hazugság öl” megjelenése után sem történt érdemi intézkedés, biztató változás. „Szép faj, magas, erős és értelmes. Viselete csodálatosan tiszta és szép... Kivesző, öngyilkos nép... Kár érte” — így siratja fajtaját évek múltán is. Még láthatta: olyan falvak is vannak már az Ormánságban, amelyekből az ősi lakosság — mondhatni — kiveszett.

Kanyarodjunk még vissza 1926-hoz!

„A hazugság öl” 1987-es kiadásának végén „Jegyzetek”-et találunk, többek között a már említett Huszár Károly képviselőházi alelnökre vonatkozó adatokat is. Megtudjuk itt (49–51. l.), hogy Huszár Károly több alkalommal és helyen is felszólalt az „egyke” kérdésében, például a Magyar Társadalomtudományi Társulat

1926. december 2–3.-i ülésén. Feltétlen szükségesnek tartom, hogy részletesebben idézzek értékes és ma is időszerű gondolataiból. Íme:

— „Az egyke a gazdag, de haldokló társadalmak hullafoltja. Minden bomladozó társadalomban megvolt és megvan, Oroszországban a családot igyekeznek ma bolsevizálni, mert tudják, hogy a keresztény társadalomnak az az alapja. De éppúgy rombolják a családot a neomalthusianista női és férfi írók, akik a családi élet „bilincseit” akarják széttörölni, s míg az anyasághoz való jogot hirdetik, hadat üzennek a házasság szentségének s a népes családnak. A nemi ösztön szent ajándék, mert az ember azáltal válik a teremtés részesévé; ők ezt a szent ösztönt az erotika csömörletébe fullasztják; az egyéniség szabad kiélését a nemi élvezetekben keresik, s a születések korlátozását jogosnak mondják. Ezt a pogány gondolatot oltják bele a modern lélekbe, s ezzel a család s a nemzet erkölcsi alapjait rombolják szét. Feledik, hogy a szabad szerelem és az egyke kiöli a tehetségeket, a nemzet általa meddővé válik s visszafejlődik. Holott az áldozatos családi élet utáni vágy a fejlődés legerősebb rugója; ahol ez megvan, ott nincs válás és öngyilkosság, hanem megvan az élet bátorsága és az egészséges erő kifejtés... Nálunk az egyke elleni küzdelmet a nemzet létérdeke parancsolja. 340 magyar község egykés, de elterjedt már a társadalom minden rétegében, s jobban pusztítja fajunkat, mint a világháború, vagy egykor Mohács. S az egyke által meglazult az erkölcsi alap, azzal függ össze a válások szaporodása is; 1894-ben még 9%, 1926-ban már 76%. Ma a bűn üldözi az erényt, a bűnösök hivatkoznak, s az erényeseket gyalázzák, a többgyermekes anyát az egykés üldözi, verik, elűzik. Pedig minden nemzet erkölcsi színvonalát a család adja meg; a haladás is csak a családon keresztül érvényesül. Azért kell a népes családoknak segítő szociálpolitika... Át kell térni a családi bérrendszerré... A magyar társadalom fele — 900 000 család — már nem szaporodik.” (Társadalomtudomány, 1927. 454–455.)

Az „egyke”-és „egyse”-ellenesség következő lelkes harcosa Fülep Iajos zengővárkonyi református lelkész volt, aki 1929-ben szintén egy cikksorozatot jelentetett meg a Pesti Naplóban. Tizenöt—húsz cikkre számított, de csak ötöt közölt. Nem mondja meg, miért. Sírva, könyörögve kéri nemzetét: ébredjen fel végre, mentse meg életét. „Mi lesz a magyarsággal?” — zokogja szó szerint. A háborúnál is nagyobb veszedelem szakad reánk, ha így folytatjuk. Kétségségesen figyelmeztet, hogy az egykeség és a gyermektelenség ma már nem ormánsági, hanem országos jelenség: létkérdés, amelynél ma, ezt nem lehet eléggé hangoztatni, nincs is na-

gyobb és égetőbb a számunkra. Amíg a magyarság ezt a kérdést gyökeresen és a halál helyett az élet nevében nem oldja meg, addig hiábavaló minden igyekezet bármi más téren... Ha van a világon nép, melyre el lehet mondani, hogy szerencsétlen, úgy a magyar nép az... Húszezer magyar évente, nyolc-tíz magyar falu évente... S akárhog is — ez nem a mi esetünk. Ugyan mennyivel öregebb a mi népünk a többi ma élő, virágjában lévő, növekedő népnél?... Minden mindennel összefügg. Minden mindennel kölcsönhatásban él. Minden összefogva pusztít... A nemzet létének alapja nem a föld, ipar, kereskedelem, nem a jó törvények, jó közoktatás, hadsereg, hanem a — család... Ne feledjük el: amennyivel kevesebben leszünk, annyival szegényebbek is... A magyarság ma nyitott sebből állandóan vérző szervezet... Ne is beszéljünk addig másról, míg ezt az igazi létkérdést nem intéztük el... Nincs szerencsétlenebb politika, mint az igazság elhallgatása vagy elkendőzése.

Cikkeiről ezt mondja:

— „Azért írom őket fővárosi lapba, mert... fölfelé, a kormányra akarok hatni velük, hogy történjék már végre valami a mi pusztuló magyar népünk megmentése érdekében.

Esküszöm: fékezni kell magam, hogy ne idézzem tovább ezeket a megrendítő gondolatokat. Összeszorul az öklöm: nem lehetne felelősségre vonni a mindenkori kormányunkat, a vezetőinket? Mégiscsak abszurdum, hogy fel sem vetik, még távlati tervként sem az egyketörvény kérdését! Hát képtelenek felfogni a súlyát? Hát magyar emberek ezek? Alakuljon egy olyan párt, vagy akármilyen tömegszervezet, amely mindenekelőtt az egyke és az egysetörvény bevezetéséért harcolna, s ugyanakkor mindeért, ami ennek a törvénynek a gyakorlati megvalósítását sokoldalúan biztosítja!

Az említett „Jegyzetek” utolsó oldalain Bálint György néhány értékes gondolatát olvasom. Például: „Egész politikusi életművek épülnek kizárólag arra a célra, hogy az illető bebizonyíthassa: mégiscsak neki van igaza, mégiscsak az övé az utolsó szó, mégiscsak az ő emberei fogják megkapni ezt vagy azt a vezető szerepet. A magyar élet súlyos gyakorlati kérdéseivel inkább csak jelszavak formájában találkozunk. Az egyke már hosszabb idő óta szerepel a legkülönbözőbb világnézetek szöveglístájában, de mi történt eddig komolyan? A semminél is kevesebb. Közben pedig az egyikből fokozatosan „egyse” lesz, nagy magyar vidékek elnéptelenednek, bekövetkezik a kisebb, de nem kevésbé tragikus „belső Trianon” (Bálint György: Az utolsó percek. Bp. 1971. 179—180.)

Szabó Dezső-idézetével zárul a sor:

— A gyermekekben gazdag család első természetes feltétele, elalkudhatatlan követelménye: hogy a szülők előre lássák, lássák nem propaganda újságcikkek hazafias frázisaiban, nem rádióbábjengzetekben, nem híglevű politikai ígéretekben, hanem: lássák az egész magyar élet intézményesített akaratában, az egész magyar társadalom minden szervezetségében: azokat az utakat, amelyeknek gazdag választékában gyermekeik, bármennyi is van, megtalálják pályájukat tehetségük, hajlamaik szerint a kiképzés, az elhelyezkedés, az érvényesülés: az örök folytatás felé. (Szabó Dezső: Az egyke. Bp. 1942. Ludas Máttyás füzetek, 76. sz. 8—9.)

József Attila a Hazám című hatalmas versében — legnagyobb magyarságverse ez — összegzi a társadalmi nyomort, s ezeket írja:

„Ezernyi fajta népbetegség,
szapora csecsemőhalál,
árvaság, korai öregség,
elmebaj, egyke és sivár

bűn, öngyilkosság, lelki restség,
mely hitetlen csodára vár,
nem elegendő, hogy kitessék:
föl kéne szabadulni már!”

Negyven éven át sulykoltam tanítványaimba ezt az idézetet tanterveink és tankönyveink útmutatása alapján, hozzáfűzve, hogy íme, ez a kapitalizmus, ekkora nyomorral jár. Az 1937-ben írt vers nem hazudott, a Trianon utáni Magyarországon még elég széles rétegekben létezett a társadalmi nyomor, de ma, 1990-ben az elmebaj, az egyke, a sivár bűn, az öngyilkosság és a lelki restség még nagyobb mértékben megtalálható, s hozzátehetjük még az esztelen méretű alkoholizmust, a dohányzást, a válást, a családi élet bomlását, a pogányságot, a rablást, a betöréseket, a gyilkosságot, a közbiztonság hiányát, az elidegenedést, a nemes érzelmek hiányát, az állati ösztönök eluralkodását, az elviselhetetlen lakáshiányt (ami arra kényszerít tízezreket az országban, hogy az állomásokon és a parkokban aludjanak), a kábítószer-fogyasztást, az abortuszok csillagászati számát, a mindenütt tapasztalható csalást, megtévesztést, a tiszteletlenséget, az udvariatlanságot — ki győzne mindent felsorolni! És mégis, mindent mérlegelve, a legcsekélyebb lehetőséget is kihasználva, meg kell találnunk az utat az egészséges magyar család, a magyar gyermek, a magyar jövő felé.

A kommunisták nemcsak rengeteget romboltak, hanem csináltak is valamit. Ezt én mondom, aki nem vagyok kommunista,

sőt a kommunizmus egyik áldozatának tekinthetem magam. Adódott egy probléma, amely megkívánta, hogy megtekintsek több mint 20 miskolci iskolát. Nagy részükben sohasem jártam. Meglepődtem, hogy mennyi szép iskolája van városunknak. Irigylésre méltó komforttal, kényelmes tanulási lehetőségekkel — ahhoz viszonyítva pláne, hogy milyen körülmények között tanítottam sokáig Romániában. Az egyik folyosón, mikor senki sem látta, elsőhajtottam magam: Istenem, add, hogy ezek az iskolák sohase néptelenedjenek el!

Az utóbbi évtizedek legnagyobb magyar költője kétségkívül *Illyés Gyula* volt, aki egyben igen jelentős prózaíró, drámaíró, sőt politikus is, noha ezt a ténykedését nem hivatalos formában gyakorolta. Nagy nemzeti költőnk, a haza bölcse, az egyetemes magyarság támasza, hiszen az erdélyi magyarság sorsáért is kiállt mindannyiszor, s nevének hallatára a világ minden táján élő magyarok meghajoltak. A magyar költők szemében ő volt a „mester”; a tudásban, magatartásban követendő példa; az új magyar Goethe. Csak ekkora tekintély volt képes belemagyarázni Kádár János fejébe is, hogy vigyázzunk, bajtárs, mert akit ti kuláknak neveztek és üldöztök, az a magyar parasztság legdolgosabb, legszorgalmasabb rétege, aki épp ezért vitte valamire, meg azért, mert nem részegesedett el, a pénzét, vagyonát megbecsülte.

Nos, ez az *Illyés Gyula* dobta be az egykekérdést ismét a magyar közvélemény tudatába, mikor megjelentette a Nyugatban a „Pusztulás” című írását 1933 szeptemberében. Ő haláláig harcolt a magyar gyermektelenség leküzdéséért. Csak néhány írását említem meg: *Magyarok* (1939), *Újszülött* (1956), *Szekszárd felé* (1956), *Itt élned kell* (1976).

„Szekszárd felé” című versét több okból is teljes egészében közlöm, akár *Vörösmarty* és *Ady* korábban kiírt egy-egy művét. Először azért, mert a költemények önmagukért beszélnek, hadd lássák az olvasók szóról szóra a költők szavát, eredeti, művészi hatásukkal. Sokan nem is jutnának hozzá ezekhez a versekhez, csak hosszas utánajárással. Másodszor: a dolgozók középiskoláiban találkoznak a felnőtt hallgatók ezzel a költeménnyel, ami *Madocsa* *László* érdeme, a *Kiegészítő* irodalmi szöveggyűjteményt a IV. osztályosok számára ő állította össze. A többi szöveggyűjteményszerkesztő számára alkalmat adhat az erre való hivatkozás, hogy megjelenjék arcukon halvány pirulás formájában az ősi szemérem: ők nem tartották fontosnak mindmáig, hogy a magyar gyermek igénylésének kérdése bekerüljön nappali tagozatos tanítványaink tantervébe is. Tehát:

1. Kis vonat megy nagy domboldalon;
terhes kicsi nő a vonaton.
2. Jár itt is, ha más nem,
a szeme;
affajta, ki nem röst
sohase.
3. Homloka az ablak
üvegén,
rázódik a tengely
ütemén.
4. Néz ki, bólogatva
szüntelen,
oldalvást a vastag
üvegen.
5. Nézi, mit a tágas
táj kínál;
gyermek helyett is
nézi már.
6. Mosolyog és pillog
nagyokat,
mint lány, ha szeszt, édest
kortyogat.
7. Ablakrázta arca
szeliden
azt bólintja folyvást,
hogy igen.
8. Ízlik neki, lám csak
a világ;
száll szemén át park és
pusztaság.
9. Pusztai menyecske,
jelzi ezt
üveggyöngye, gyöngyön
kis kereszt.
10. Kereszt mellett kis kép:
az ura;
térden köteg színes
brosúra.
11. Szalad át szemén ház
és fásor,
szökdel ajkán egyre
friss mosoly.
12. Mintha nem pillái
közt, de szép
szája hosszán szállna
a vidék.
13. Tábla búza, tábla
baltacim
hagyja szinte ízét
ajkain.
14. Kéklő szőlők, sárga
asztagok
becézik az alvó
magzatot.
15. Lebeg az lágy élmény
közégén,
anyjában is egy nép
közepén.
16. Most dől el, mivé s mint
alakul,
most érinti tán egy
titkos ujj.

17. Úgy becézi, hívja
a világ,
mint házából rég mi
a csigát.	18. Megy szülőmegyémbe
a vonat;
bennem is megy jó sor
gondolat.
19. Itt vitt egy kis nő rég
engem is;
itt alakult az én
lelkem is.	20. Néz, néz a kis asszony,
gyűjtöget,
termi csöndesként a
gyermeket.
21. Hova viszi, honnan,
nem tudom;
fölvidít, hogy véle
utazom.	22. Nézem úti tájként
a szelíd
nőn a tegnap és ma
jegyeit.
23. Jár szemem a terhes
kicsi nőn,
s azt gondolom, itt megy
a jövőm.	24. Visz tovább egy népet:
eltakart
csempészáruképp hoz
egy magyart.
25. Egy ilyen kis nőben
rég Babits
épp talán anyámat
látta így.	26. Gondolta, hogy abban
él, aki
őt fogja fejében
hordani?
27. Jár szemem a kedves
kis anyán,
s azt gondolom: itt megy
a hazám.	28. Viszi, mit se tudva,
szakadék,
örvény fölött Árpád
örökét.
29. Benne él talán, ki
engemet
holtomban is meg-meg-
emleget!	30. Gondom, hitem, eszmém
talaja,
öröklétem vagy te,
kis anya.
31. Nézni is jó téged,—
megbocsáds.
Kívánok szerencsés
utazást!	

Nem kívánom részletesen magyarázni a verset, hiszen a leg-egyszerűbb ember is megérti az eszmei mondanivalóját azonnal, ha figyelemmel kíséri sorait, de egy dolgot mégis megjegyez. Legcsodálatosabbnak a magyar anya, a magyar magzat és a magyar

táj összeolvadását tartom benne, s a nagy költő azonosulását mindazzal, ami magyar.

Erre a költeményre még hivatkozni fogok.

Nehéz volna felsorolni, de még nehezebb volna kikutatni mindazok nevét, akik valaha is írtak vagy felszólaltak a gyermek-vállalás érdekében. Magam sem kutattam át mindent, csak néhány írásba volt időm és alkalmam betekinteni. Az egész életem egy esztelen tempó diktálta rohanás volt, de évtizedek óta bosszankodom fajtánk kihalása láttán, és szüntelen rágódom azon, mit tehetnénk, és hogyan. Tiszteletadásképpen kiírom még ide azok nevét, akikkel a Magvető Könyvkiadó kiadásában megjelent és említett Kodolányi János- és Fülep Lajos-könyvekben találkoz-tam, hogy újabb lehetőséget adjak a megismerésükre, gondolataik népszerűsítésére, hiszen legjobb magyarjaink közé tartoznak mindannyian, és a „Gondolkodó magyarok” sorozatnak is az a célja, hogy minél többen tudjanak róluk. *Pezenhoffer Antal* római katolikus, *Kovács Pál* protestáns szempontból közelítette meg az ügyet. *Semlyén István* gondoskodott róla, hogy Romániában is megismerjék Fülep Lajosnak „A magyarság pusztulása” írását. *B. Bernát István* a huszas évek állapotát igyekszik megvilágítani. *Nagy Károly* (1868—1926) teológus tanár Menenius Agrippának a testrészek egymásrautaltságáról szóló híres beszédével oktatta népét. *Zichy János* (1868—1944) arra figyelmeztetett, hogy ne tépelődjünk mindig a múlton, ne tépjük fel újra a már hegedő sebet, de ha mákonyálomba ringatnánk nemzetünket, ez feltétlen megbosszulná magát. *Geöcze Sarolta* 1926-ban a Magyar Társadalom-tudományi Társulat értekezletén tartott előadást, az örökösödési törvény módosítását követelve. Egy új örökösödési törvénytervezet vázlatát is előterjesztette.

6.

Az egykeség a gyermek és a szülők szempontjából

„A magyar nyelv értelmező szótára” így határozza meg az „egyke” fogalmát: „egyetlen gyermek a családban; egyetlenke”. Még azt is hozzáteszi, hogy: „a család dédelgetett egykéje”. Érti a fülünk, hogy pejoratív, tehát lealacsonyító ez az „egyke”, az „egyetlenke” pedig kisebb fokú gúnyolódás hordozója, pedig a -ka, -ke kicsinyítő képzővel inkább kedveskedést, szeretetet, szerelmet szoktunk kifejezni; kicsikém, pofikám (a kedvesem); anyukám, apukám (a szeretett szülő). Az említett szótár dédelgetésről beszél, de inkább az elkényeztetettségre, a félrenevelt gyermekekre gondol.

Ha nevelési szempontból közelítjük meg a kérdést, nehezen tudjuk elhessegetni magunktól azokat a kellemetlen hangzású fogakat, amelyek az „elkényeztetett” szóhoz kapcsolódnak, illetve kapcsolódhatnak: önző, zsarnok, elviselhetetlen. Vagyis: az elkényeztetett gyermek gyakran önzővé, sőt zsarnokká válik, s megtörténhet, hogy uralni fogja az egész családot, a jelenléte türelmetlenséget, lehangoltságot, fáradtságot kelt elsősorban a családtagokban, s ellenszenvet azok körében, akik megfordulnak a családban, és nincsenek hozzászokva a kirívó viselkedéshez. Persze: ezek már szélsőséges esetek, nem feltétlen velejárói az egykeségnek, s magunkra is vigyáznunk kell, nehogy túlzással minősítsünk. Nem minden egyke ilyen; vannak kedves egykék is, s de jó lenne, ha azt az „egyse” szót törölni tudnánk a szótárunkból, s legalább az „egyke” kerülhetne a helyére, mert a gyermektelenség már igazán szomorú kategória.

Ha egyikét látok, minden alkalommal akaratlanul is megfordul az agyamban: mit vétett az a gyermek, hogy testvér nélkül hagyták? Az ilyen gyermek sohasem fogja megtudni, hogy mit is jelent valójában a „testvér” szó. Az etimológiai szótárból megtudhatjuk, hogy a „testvér” elvonás a testvér nénje, testvér öccse, testvér-atyafia kifejezésből, ezek pedig az egy test-vér, egy test-vér atyafi, test-vér szerint való atyafi-féle kifejezésekből. Vagyis: a testvér olyan valaki, aki egy testből és vérből való velem, biológiai-lag sok hasonlóságot mutat. (Gondolhatunk az ikertestvérek hasonlóságára is, sok esetben meg sem tudjuk különböztetni őket.) Csak-hogy ez a hasonlóság még nem sokat jelent, inkább külső megjelenési forma; az együvé tartozás fogalma, érzelmi telítettsége sokkal több ennél. Édesanyámnak egy öccse és egy nővére volt, jól megértették egymást mindhárman. De a két leánytestvér között olyan szeretet alakult ki, hogy sokan megirigyelhetnék. Mindketten túléltek évekkkel a nyolcvan esztendő, de én összeszólalkozni őket sohasem láttam. Ha a körülmények megengedték — különösen gyermekkoromban —, minden évben meglátogattuk a nagynénémét (a keresztanyámat), ő is eljött hozzánk elég gyakran. Tanúsíthatom: ha együtt voltak, boldogabb testvéreket sohasem láttam.

Képzelnünk el egy olyan egygyermekes anyát, akinek vannak testvérei, s meg is értik, szeretik egymást. Az ilyen anya „birtokolja” a testvérség fogalmának különleges és mély érzését. Milyen jogon fosztja meg tőle egyetlen, dédelgetett gyermekét? Bennem felvetődik az is: teljesen jogos a dédelgetése? Nincs ebben valamilyen önzés? Úgy érzem, hogy erőszakkal betölti gyermeke lelkében azt a helyet is, amit a testvéreknek kellene betölteniük.

A „testvér” szó nemcsak lényegkifejező, eredetre utaló, hanem megtisztelő is, ezért szoktuk mondani másoknak: testvérem: A lelkipásztor így szólítja meg gyakran a híveit: kedves testvéreim! Külföldön élő magyar testvéreinkről szoktunk beszélni. Nagy szó ez mindenképpen.

A szülő nem pótolhatja a gyermekjátékotársat, mert nagy különbség van közte és a gyermeke közt: más életkor, más gondolkodás- és magatartásmód, más igény, más stílus. A leánygyermek szeretet anyukásdit játszani, s mivelhogy léteznek az anyai ösztönei, az anyuka szerepét igényli. Meg azért is, mert ő mindig csak gyerek, akit talán ezért lenéznek, elnyomnak; ösztönszerűen él benne a kíváncsiság: milyen is hát anyának lenni? De hogy jön az ki, hogy anyuka nem anyuka, ő a gyerek. A kislány talán könnyebben el tudja képzelni magát egy felsőbbrendű szerepben, mint lealacsonyítva anyukát. Vagy ez a ferde állapot a játékosság maga? Esetleg ezt is elfogadom. Csakhogy a gyerek egész nap játszanék, anyuka pedig elég hamar megunja, vagy dolgozni megy.

A kisfiú is elfogadja az apuka által bedobott kesztyűt, kiáll a boxmérkőzésre, a birkózásra. Akár nyerhet is. Kacagtató dolog. De apuka egy-két veresége után az ajtókat lesi, mérlegeli: melyiken tűnhetne el? Van ebben a játékban egy kis csalás, bizonyos fokú alakoskodás. Meg merem kockáztatni azt is, hogy apuka türelmes-sége sokkal több határozottsággal és intenzitással nyilatkozik meg anyuka iránt — urambocsá! —, s ugyan mit szólna, ha a még mindig játszani akaró kislány sírás helyett — mondjuk — éppen a kezére ütne!

A serdülőkorban is szüksége van a gyereknek a testvérré, sőt azon túl is, mivelhogy minden életkornak megvannak a maga problémái, és nem lehet mindent a szülőkkel megtárgyalni.

Ha a leányka az idősebbik, segít a mamának a háztartásban, gondját viseli ő is az öccsének bizonyos mértékben, igyekszik a rendre és a tisztaságra szoktatni. Fordított helyzetben a fiú elgárdírozza húgát a tánciskolába (talán lesz még ilyen!), különféle szórakozóhelyekre; együtt kirándulnak, úsznak, sportolnak.

Feltételezhető, hogy a társadalmi és a politikai változások következtében könnyebbé válik az emberek élete; nem kell gyűlésekre járni, mindenféle akcióban részt venni (az ötvenes években még szabad vasárnapom sem volt Romániában), s mondjuk, a kislány zongorázni tanul, a fiúk hegedülnek, s megtörténhet, hogy a szülők is játszanak valamilyen hangszeren: „schubertiádákat” rendezhetnek otthon. Nem fognak alkotni egy Amadeus-vonósnégyest, az biztos, a Pisztrángötös sem szerepel majd repertoárjukon, de aki próbálta már, az tudja, hogy mennyire élvezzi az ember a saját

játékát, olykor abba sem tudja hagyni. Diákkoromban annyit hegedültem a vakációkban, hogy kimerült a kezem, nem voltam már képes megtartani a hegedűt.

Hány édesanya érezte már a hiányérzetet. Ha kislány volt, egy kislány is kellett volna, s az édesapának a kislány mellett egy kisfiú. Csakhát...

Édesapámék heten voltak testvérek, egy kis húguk meghalt. Két nagynénémnek nem volt gyermeke. Az egyik elvált, a másik nem gondolt az anyaságra. Öregségükben nagyon egymásra voltak utalva. Állandóan fiatalságukat, boldog gyermekkorukat elevenítették fel, jókat kacagva. Az egyke, ha megöregszik, magára marad, és nem kapaszkodhat ilyen léleküdtő gyermekkori dolgokba.

Milyen örömük van a szülőknek, ha a kihúzott asztalt körülülük a gyerekekkel! Apósom már betöltötte a 90-ik életévét, anyósom 11 évvel fiatalabb. Hat gyermekük van, számos unokájuk, dédunokájuk is. Csak ők a megmondható, mit éreznek, ha szombatonként összejöhetnek az „ösi” otthonban. Apósom még mindig megműveli a kertjét, mindenféle gyümölccsel ellátja a nagycsaládját. Az ilyen összefüggéseken saját termésű borát szolgálja fel.

Egykés kismamák, azért ez mégiscsak valami!

— Boldog az a család, amely együtt van! — mondja egy kínai közmondás. Roppant egyszerű dolog. De milyen életigazságot fejez ki! És érezzük, hogy ebben az egyszerűségben valamiféle keleti finomság rejtőzik.

Ha meghal az egyke (Isten ments!), nincs kire hagyni csekély vagyonkánkat sem. A dédelgetett könyveinket, a bútorunkat, kevés pénzünket, a nagyanyánktól visszamaradt és az édesanyánktól erekleként örökölt mozsarat, tányérokat (a mi mozsarunkra gondolk). Mindig megilletődve eszünk azzal az ezüstvillával, amelyet édesapám az orosz fogságból hozott az első világháború után.

Ha meghalunk, és nincs senkink, eldobják a fényképeinket is. A halott szempontjából már nem egy tragédia, de megtörténhet, hogy a halála előtt még fájdalmat okoz neki.

Kis öröme, kis bánatok. Mennyire hiányoznak a mai ember életéből. Hiányzik onnan minden. A finom érzelmek hiányában már nem igazi ember az ember.

Ha neveket említek, a kegyeletes megemlékezésért teszem ezt, az illetők már nem élnek. Meghalt egy nagyon idős néni az udvarunkban, Szőcs néni. A férje igazgató-tanító volt valamikor vidéken, ő néhány évvel korábban halt meg. De elvesztette Szőcs néni az egyetlen fiát is, nem sokkal a saját halála előtt. A temetésén csak öten voltunk, udvarbeliek. Ez sem tragédia, de mindenesetre szomorú dolog. Akármilyen idős is a pedagógus, ezeket tanított

még írni, olvasni, számolni, viselkedni. Többet érdemelne. Nem volt senki, aki idejében megrendelte volna a gyászjelentést.

Bartha Zoltán jogász barátom 35 éves korában halt meg szívinfarktusból — másnap akarta megkérni választottját kezét. Egy év múlva meghalt az édesapja is. Édesanyja magára maradt. Nagyon sokáig élt még, de azt hiszem, büntetésképpen. Szegény. Állandóan sírt és átkozta magát, miért maradt meg egy gyermek mellett, mikor több is lehetett volna.

Kismamák, mamajelöltek, gondolatok a nagyszülőkre is! Ők még többen voltak, el sem tudják képzelni az egykeséget, a gyermektelenséget. Tegyék boldoggá hátralévő rövid életüket!

Ha nincs Petőfi István, nincs az „István öcsémhez” sem. Ha nincs Petőfi Sándor, nincs az „Anyám tyúkja”, a „Füstbement terv” sem. Ha nincs Klári és Lóci, nincsenek a Klári- meg Lóci-versek sem. Ha nincs a kis Elíz, nincs a „Für Elise” sem, ami egyébként a véletlen folytán keletkezett.

Mennyivel szegényebbek volnánk.

Az egykés édesanyák is állampolgárok, s beletartoznak a magyar nép fogalmába. Nekik is van hazájuk, a magyar haza. Vannak nagy nemzeti költőik, mint amilyen Vörösmarty, Petőfi, Arany, Ady és mások. Van Dunájuk, Balatonuk. A szőke Tisza számukra is a legmagyarabb folyó. Kossuth apánk az ő apjuk is. A Himnusz, a Nemzeti dal és a Szózatot nekik is írták. Az elszakadt magyarok szíve szerte a világon értük is dobog. Nem érzik ezt a nagy összetartozást, s az ezzel járó elkötelezettséget? Nekem nagyon fáj, de ki kell mondanom: bűnösök és önzők az ilyen anyák. Igen, azok: ha egészségesek, és az életkörülményeik elfogadhatók. Semmi más nem kell a gyermekvállaláshoz. Még a jólét és a vagyon sem. Ha van magyarságtudatuk.

A hazát áldozatok árán is szeretnünk kell, anyusok! Akár életünk feláldozásával is. Hányan kimondták ezt nagy költőink közül! És hányan odaadták az életüket! Csak egy-két nevet említek. Balassi Bálint és Petőfi Sándor önként vállalta a halált. Széchenyi István és báró Kemény Zsigmond megöregült, nem tudta elviselni a haza bukását. Vörösmarty sem. Az aradi tizenhárom esete semmi? Gróf Teleky Pál főbe lőtte magát, semmint becsstelen magyarként éljen. Szabédi László professzor bánatában és csalódottságában a vonat elé vetette magát, mikor egy jellemtelen magyar egyetemi hallgató felajánlotta egy gyűlésen, hogy ne legyen külön egyetemünk, ne legyünk szeparatisták, egyesítsék Kolozsvárt a magyar és a román egyetemet.

Az ilyen esetekre nem gondolnak az egykés és a gyermektelen nők?

Őket is vállalták a tiszteletre méltó szülők!

Magyar nők, magyar anyák, ti vagytok az óriások, nem mi. Ti vagytok a magyarság anyái. Kérve kérünk: gondoljátok meg!

7.

Hogyan viszonylunk mi a gyermekkérdéshez?

Elvégeztem egy felmérést a gyermekvállalást illetően: a családkban, a testvéreim, az unokatestvéreim és azok gyermekei, továbbá a közeli magyar barátaim körében. A neveket félig rejtve, de mégis feltüntettem, hogy ne légüres térben járjak; hogy a számok nekem és olvasóimnak is megfoghatóbbak, meggyőzőbbek legyenek. Ha egy-egy szám után egy mínusszal jelzett számot is feltüntetek, az a meghalt gyermekek száma, és ismertetem az elválásokat, a magyarságukat megtagadó vagy elvesztő eseteket is. A feltüntetett személyek szinte kivétel nélkül Romániában, Nagyváradon és környékén élnek.

Gyermekeim száma: 3.

Három húgom van (illetve volt), gyermekük nincs.

Az unokatestvéreim:

Erzsébet: 2, Ilona: 1, Etus: 1. Rozi: 3—1, Pál: 3, Ilona: 2, József: 3, Gyula: —, József: 2 (elrománosodtak), Géza: —, Etus: 1, Irénke: 1, Magda: 1 (nem tudom).

Unokatestvéreim gyermekei:

József: 1 (papíron talán román), Attila: 1 (előbb vegyesházasság folytán román, majd emigrálás folytán német az egész család), Katalin: 1, Levente: 3—1, Csaba: 2, Ilona: 1 (emigráció folytán német az egész család), Éva: 2 (emigráció folytán német az egész család), Péter: nőtlen, agglégény, István: 1, László: 1.

Közelinek mondható barátaim:

O. Imre: nőtlen, M. István: nőtlen, M. L.: (emigrálás folytán: 2 német), B. Imre: 2, B. László: 1 (elvált), Sz. Dániel: — (elvált), T. Ferenc: —, Á. József: nőtlen, M. Ferenc: nőtlen, M. Sándor: 1, M. Géza: nőtlen, T. Béla: 2 (elvált), T. Zoltán: 1, Z. Gyula: —, B. István: 1, B. Béla: 1, B. János: —, B. Ferenc: nőtlen, B. Sándor: 1, Gy. István: 1 (elvált), Gy. Zoltán: nőtlen, F. Kálmán: nőtlen, Cs. Péter: —, B. Zoltán: nőtlen, F. Pál: — (elvált), D. Árpád: —. Katasztrofális helyzet.

Anyámék: 4—1, apámék: 7—1, S. Irénke nagynéném: 6, Eta nagynéném: —, Mária nagynéném: —, K. Béla nagybátyám: 2, K. Pál nagybátyám: 3, B. Lajos nagybátyám: 1, B. Erzsébet nagynéném: 2.

Szélsőséges számok ezek kétségkívül, de lényegesen jobb helyzetet tükröznek.

Arra kérem kedves olvasóimat, végezzenek el egy ilyen számadást saját családjukban, rokonaik, legjobb barátaik, esetleg szomszédjaik körében; valószínűnek tartom, hogy szintén szomorú eredményhez jutnak.

Mivelhogy pedagógus vagyok, nem lehet közömbös számomra, hogyan viszonyulnak népszaporulatunkhoz a népnevelők: a tanítók, a tanárok, az óvónők, a főiskolai és egyetemi professzorok. Nem okozhat gondot senki számára, hogy kiknek kell propagálniuk elsősorban a gyermekvállalást. Hát azoknak, akik egész életükben a gyermekekkel foglalkoznak. Nem csak azért, mert egzisztenciájuk pusztán a gyermekek lététől függ (ha nem volnának gyermekeink, mehetnének akár utcaseprőnek is), hanem: hogy viszonyul tanítványaihoz az a pedagógus, akinek egyetlen gyermeke sincs, vagy legfeljebb egy van! Kategorikusan nem ítélezhetünk. Megtörténhet, hogy nagyon jól. Sőt: jól, márcsak azért is, mert tanítványai pótolják azt a gyermeket, akivel rendelkeznie kellene, illetve azokat a gyermekeket. Én mégis meg mernék esküdni rá: a családok pedagógus nagy általánosságban sokkal mélyebben és sokoldalúbban kapcsolódik tanítványaihoz, mint a gyermektelen. Ez természetes is, hiszen neki sokkal több ideje van a gyermeki lélek megismerésére, hatványozottan több alkalma is a különféle gyermeki megnyilvánulások szemügyre vételére, amelyek sok esetben nagyon is különböznek az iskolai megnyilatkozásoktól, ahol a gyermek mindenkori viselkedését az iskolai élet törvényei is igazgatják. A tanuló otthon sokkal természetesebben viselkedik, jobban kitárulkozik. Aki maga is anya, könnyebben megközelítheti „anyailag” a tanítványait. Vonatkozik ez a gazdagabb tapasztalati lehetőség a férfi pedagógusokra is. Megismétlem: ez a megítélés nem kizárólagos, mert az ötgyermekes anya lehet rossz pedagógus, a gyermektelen pedig kiváló is, de az esetek többségére feltétlen érvényes a fentebbi megállapítás.

Az édesanya nemcsak szemtanúja otthon a gyermek minden örömének, bánatának, fájdalmának, hanem részese is, és ezt az összetartozást naponként gyakorolja, amiből következik, hogy könnyebben kialakíthatja osztályaiban is (osztályfőnöki minőségében különösen) az ilyesféle együvé tartozást. Tanítványai öröme neki nagyobb örömet, bánata nagyobb bánatot okoz, mert lehet, hogy így gondolkozik: ilyen boldognak szeretném látni az én kislányomat is; Isten ments, hogy az én gyermekem is hasonló bajba kerüljön, mentsük meg mindenáron ezt a kis bajba jutottat.

A példa, amelyre hivatkozom, nem tökéletesen egyazon helyzetre vonatkozik, de bizonyos hasonlóság mégiscsak van köztük. Madách Tragédiájának egyiptomi színeiben a veréstől összeroggyant rabszolga így kiált fel: „Uram, segíts!” Mire Éva, a rabszolga neje, kibontakozva a munkások közül, férjére borul, és így nyilatkozik:

„Hiába kéred azt.

Ki kínjainknak nem volt részese,

Nem ért, nem ért.”...

A gyermek—felnőtt viszonylatokban a családos pedagógusnak sokkal több közös élménye, több tapasztalata van. Például megsérül a kiránduláson egy gyermek. A családos tanárnő valószínűleg jobban tudja, mit kell tennie ilyenkor, mert hasonló helyzete már volt, az orvos is kioktatta.

Amikor Magyarországra telepedtem a családommal, 1973-ban, elég nagy tantestületbe kerültem, lehettünk 45—50-en. Nagyon elkeserített — kezdetben el sem akartam hinni —, hogy én vagyok köztük az egyetlen háromgyermekes, aki csak 46 éves koromban nősülhettem meg Romániában, mikor annyi jövedelmem volt, mint egy iskolaszolgának, és lakással sem rendelkeztem, házasságunk első két évében anyósomnál kaptunk egy szobát. Se egy szép bútorunk, se egy szép szőnyegünk, se autónk, se víkendházunk nem volt, idő- és pénzhány miatt a saját hazánkat sem ismertük eléggé, nemhogy külföldi utazásokról álmodhattunk volna. Pedig nem voltunk igénytelenek, igazoltuk ezt később magyarországi életünkkel. (Csakis többletmunkai jövedelmeimből én láttam 20 olasz várost, jártam Svájcban, Párizsban, a Peloponnészoszi félszigeten, lenéztem Trója romjairól — minek sorolnám fel összes külföldi utamat!) A kollégáimat szeretem, tisztetem, soha senkivel nem volt összetűzésem, komolyabb nézeteltérésem, de kimondom (s épp ez a jó kapcsolat bátorít): sokan megfélemltek egyik legfontosabb hazafias, egyben pedagógusi kötelességükről: a gyermekvállalásról. Akik már lekéstek róla, ezt a hibájukat soha (és talán semmivel) sem pótolhatják. Három gyermeket kellett volna adniuk a hazának. Nem is sejtik, mennyivel gazdagabbak, boldogabbak volnának. Milyen karácsonyestje van a magára maradt pedagógusnak? — ahhoz képest, hogy a több kisgyermekes ilyenkor nem is a földön, hanem a mennyországban jár, látva gyermekei örvendezését.

Ma 1990. január 18-a van, a tegnapesti tévé-műsorban Tökés László szüleinek életéből láttunk egy kis ízelítőt. Minden bizonnyal sokan látták ezt a műsort. Elég, ha csak az édesanyjára hivatkozom. Szokásos konyhai tevékenysége közben láttuk „Őt”, amiből megállapíthattuk, hogy kitűnő háziasszony. Nyolc gyermeket szült,

úgy vettem ki, hogy férje lelkészi, tanári jövedelméből nevelték fel a gyermekeiket, akik közül három pedagógust és egy főorvost is láttunk. (Kisebbségi sorsban nevelték fel gyermekeiket!) Felvilágosította egy kép a szép számú unokákat is; lehet, hogy csak egy részüket. Tökés mama (fia kiállításához méltóan) kerek-perec kijelentette az egész ország (Románia), sőt a nagyvilág nyilvánossága előtt: azért vállalt nyolc gyermeket, mert a magyarságtudata diktálta így. (A Jóisten áldja meg Őt!) Azt már mondania sem kellett, hogy mennyire szereti a gyermekeket. Nemcsak a két keze érdemli meg a tiszteletteljes csókot, hanem mind a tíz ujjja is, mert részt vett valamennyi a gyermekgondozással együttjáró fáradalmakban. Az eszményi magyar asszonyt láthattuk tegnap este, a mindenkori eszményi édesanyát, akit már a rómaiak is felbecsülhetetlen értékűnek tartottak, és határtalan tisztelettel vettek körül.

Most már megértjük, hogy Tökés László temesvári tiszteletes úr miért viselkedett úgy, ahogy viselkedett; miért tette kockázatra a híveiért, a magyar népért (a román népért is) az életét. (Persze: sohasem fogom megérteni, hogy a szintén többgyermekes Papp László nagyváradi püspök, akinek az egyik gyermekét én tanítottam éveken át magyar nyelv és irodalomból, miért viselkedett épp ellentétesen, elárulva híveit és nemzetét. Emlékszem egy 1968—69 telén felolvasott pásztori körlevelére, amelyben azt hangoztatta, hogy most van igazán vallásszabadság, mármint Ceaușescu idejében, mert most senkit sem kényszerítenek a hittanórákra, de aki el akar járni oda, az eljárhat. Pirulás nélkül írta le ezt olyan időben, amikor üldözték a templomba járókat. Amiből aztán kikövetkezik: azért nem érdemes megszületni senkinek, hogy Papp László-féle püspök legyen.)

Sokszor gondolkoztam már rajta: minden nő sok-sok millió emberélet hordozója. Hát nem csodálatos dolog a sorsra bízni, hogy ebből a megszámlálhatatlan bőségből mivel ajándékozza meg őket az élet: kisfiúval? kislánnyal? Van ennél becsebb kíváncsiság? Nagyon sajnálom azokat a nőket, akik nem lehetnek édesanyák, mert „Isten” után a legszebb szavunk az „édesanya” szó. Akusztikailag is csodálatosan szép. Ha egy sokgyermekes családban megbetegednék valaki, és veseátültetésre volna szüksége, minden bizonnyal az édesanya volna az, aki a roppant nagy áldozatvállalásra jelentkezne. Az ilyen édesanyák a kívánsát szóhasználat szerint már nem is emberek, hanem félistenek.

Madách római jelenetében Ádám és Éva a földi élvezetekben látja az élet értelmét. Éva az első, aki felébred a züllöttségből, és kiragadja onnan Ádámot is. Így jellemzi önmagát (hányszor idéztem már az előadásaimban, írásaimban, mindennapi beszédemben):

„Kivált ha még dalt hallok és zenét,
Nem hallgatom a szűk korlátú szót,
De a hang árja ringat, mint hajó,
S úgy érzem, mintha álomban feküdném:
A rezge hangon messze múltba szállnék,
Hol napsugáros pálmafák alatt
Ártatlan voltam, játsz, gyermekem,
Nagy és nemes volt lelkem hívása.”

Az volt a paradicsomi elhivatottsága, hogy az emberiség anyja legyen. Szédületes nagyság minden nő, ha bátran és nemesen teljesíti elhivatottságát. Mi, férfiak, sohasem lehetünk ilyen nagyok. Nem a Napóleonok az igazi hősök, hanem azok a csángó anyák, akik 10–12 gyereket nevelnek fel, akik istenáldásnak fogják fel az anyaságot. Napóleon után mi maradt? Háború és nyomor, árvák, özvegyek és bénák sokasága. Mi keresnivalója volt Moszkvában? Jogi és becsületbeli szempontból semmi, de semmi. Jogot formált ahhoz is, hogy magáévá tegyen minden nőt, aki megtetszett neki. Hát ezek az igazi hősök?

Mária Teréziának 16, Johann Sebastian Bachnak két házasságból 20 gyermeke volt. Vörösmarty Mihály édesanyja 9, Arany János édesanyja 10 gyermeket szült. Nem naivságból, mert akkor is tudták, mitől döglök a légy. Hazafias és vallási indítekből vállalták asszonyaink a sok gyermeket. Mert a családi élet akkor még szentség volt.

Ma már semmi sem szentség. Sem a család, sem a haza, sem az emberélet, sem a magántulajdon, sem az adott szó. Soha ekkora feladat előtt nem állt a pedagógia: a semmiből kell megteremtenie egy új világot. Ha egyáltalán lehetséges még. De józan pillanataink mégis azt mondják: van még remény.

Magyar anyák, magyar nők! Ti vagytok a megoldás kulcsa mindenütt, mindenben. Ti vagytok a legszebb érzelmek hordozói, s ami a legjobban hiányzik a mai emberekből, az épp az érzelem. Ne akarjátok, hogy nagy nemzeti költőnk, Vörösmarty átka sújtsa benneteket! Legyetek áldott anyák! Talán egy nyelv sem tudja ilyen szépen mondani: édesanyák.

Ha nincs elég magyar gyermek, nincs magyar jövő. Csak kipusztulás van. Nem akarhatjátok Ti ezt!

Két jelentéktelennek látszó dolgot említek meg:

Pali unokaöcsém kisfiúcska volt még. Az édesanyja megmosdatta, lefektette, eloltotta a villanyt, hogy szépen elaludjék. De ő csak izgett-mozgott, forgolódott, s megszólalt egyszer:

— Anyu, gyújtsd meg a villanyt, nem látok elaludni!

Zoli fiam kétéves lehetett, még nem látott havat. Kívítem az előttünk lévő játszótérre, a hatalmas hóba. Nem tudta elképzelni, mi történt kint. Mi ez a rengeteg fehérség? Rúgta, tépte, a magasba dobta, és úgy ujjongott, hogy szinte magánkívüli állapotban volt. Majd hanyatt feküdt a hóban, és kezdte befedni magát, még mindig ujjongva. Azt hittem, megeszem, annyira aranyos volt, és végtelenül sajnáltam, hogy a feleségem nem láthatja.

Ugye, milyen semmiségnek tűnő dolgok ezek? És mégis az élet nagy ajándékai, felejthetetlen pillanatai, amelyek évtizedek múlva is mosolyra készítetik az embert, s talán a halálos ágyon is.

Eszembe jut egy életbölcseleti kérdés. Sajnálom, hogy nem tudom már, ki mondta, idézni is nagyon pontatlanul tudom. Valahogy így hangzik: lehet, hogy az életben nincsenek csak évek; lehet, hogy nincsenek csak napok, órák, talán csak boldog percek, — de ezekért a percekért érdemes élni.

A kisgyermekainktől nagyon sok boldog percet kapunk.

8.

Van megoldás

Valószínűnek tartom, hogy az egészséges magyar népszaporulat sohasem fog megindulni magától, az útját igen alaposan és sokoldalúan kell előkészíteni. Noha a körülmények gyökeresen megváltoztak azóta, és napjainkban is állandóan változnak — ma igazán forradalmi gyorsasággal —, mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat elképzeléseit, akik évszázadunk első felében szinte egész életüket rászánták a kérdés tanulmányozására.

Voltak olyanok, akik elsősorban a földkérdés rendezésétől várták a helyzet jobbra fordulását, mások a lélektani okokat kutatták inkább, és a mindenféle ráhatásnak tulajdonítottak nagyobb jelentőséget. Egyben mindannyian megegyeztek: a kérdés sürgősségében. Vörösmarty vészkiáltása óta már eltelt másfél évszázad, s az utóbbi 50–70 évben is állandóan megkondultak a vészharangok, mégsem történt semmi érdemleges. Most olyan radikális változáson megy át hazánk, hogy az elképesztő nehézségek ellenére is meg lehet vetni az alapjait egy egészséges népesedési politikának. Csak igen sokoldalú ráhatás hozhatna megbízható eredményeket. A falu és a város adottságai homlokegyenest mások, szükségessé válik a legtaktikusabb módszerek megtalálása mind a két irányban.

Ha abból indulok ki, amit már korábban is említettem, hogy Belgiumnak és Hollandiának körülbelül akkora a területe, mint a Dunántúlnak, és képesek 10–14 millió lakos eltartására, Dániának

pedig 43 068 négyzetkilométeren 5 millió lakosa van, akkor olyasféle berendezkedést kellene létrehozunk, amely hasonlít valamegyest az ottani állapotokhoz, figyelembe véve egyéni adottságainkat, sajátosságainkat. A dániai példára népi íróink is hivatkoztak, például Móríc Zsigmond is.

Távolabbi célunk mindenképpen az lehetne, hogy megduplázzuk lakosságunk számát, érjük el a 20—25 milliót. Ez annál is kívánatosabb volna, mert Románia mindenképpen eléri majd a 30 milliós létszámot — még Ceaușescu kényszerítő hatásának megszűnése után is —, és több más szomszédunk lakossága a kétszerese a miénknek.

Szétdarabolt hazánkban a cigányság rendkívüli szaporodása is igen komoly problémát okoz — akár bevalljuk, akár nem: identitásunk megőrzéséért körmünk szakadtáig harcolnunk kell. Adjuk meg a teljes egyenlőséget a nemzetiségeknek, de legyen vége egyszer s mindenkorra annak az esztelen politikának, ami a magyar-ság elszíntelenedéséhez vezet saját hazánkban. Hajlamosak vagyunk rá, hogy átugorjunk a ló másik oldalára. Mi most rákényszerítjük azokat a magyarokat, akiknek németes, szlovákos vagy romános nevük van arra, hogy másmilyennek vallják magukat, még akkor is, ha magyar anya szülte őket Magyarországon, magyar az anyanyelvük, és mindig magyarnak is vallották magukat. Ennél ostobább politikát el sem tudok képzelni. Romániában rengeteg román ember hallgat a Kiss (Chis), Nagy (Naghi), Fürtös, Veres, Kovács (Covaci), Csonka (Cionca), Kővári (Chivari), Körözi (Chereji), Szilágyi (Silaghi), Barna, Szabó (Sabău), Lakatos (Lăchătiș), Fazekas, Cseterki (Cetherchi), Dobos, Boros, Kardos (Cardoș), Mészáros (Mesáros), Juhász (Iuhas), Vajda (Vaida) — nincs értelme, hogy tovább soroljam, milyen magyar nevekre, és ezek már sohasem lesznek magyarok. De még a Báthoriak, a Vörösmartyk, a Rákócziak sem.

Az egyke kérdés egyik legnagyobb szakértője Kodolányi János volt. Lássuk, milyen tanácsot kaphatunk tőle. Ezt írja többek között:

Így ridegen, tisztán gazdasági okokat és összefüggéseket vizsgálva, be kell látnunk, hogy az egyke terjedését és így az egész nemzet anyagi és erkölcsi züllését megakadályozni csak olyan földbirtok-politikával lehet, amely egyesíti magában a hajdani jobbságosság összes előnyeit, tehát az egymásrautaltságot kifejleszteni az emberekben, a családiasság, együttélés szépségét beláttatja velük, s a több gyermek előnyeit saját életében minden paraszt tapasztalhatja azáltal, hogy a munkáskéz szaporodásával növekszik a jólét, továbbá megnyesegeti az egyéni önzés túltengését, s lehetet-

lenné teszi, hogy a paraszt, látván a meglevő és jó életet biztosító földterület megnövelhetetlenségét, inkább kipusztítsa utódait. Ennek az új földbirtok-politikának egyesítenie kell magában nem csupán az egyének vagy osztályok rideg érdekeit, hanem a nagy nemzeti és faji érdekeket is. Magyarország a földkérdés megoldásával áll vagy pusztul.

Nagyon világos és jó ez a tanács. Falusi viszonylatban csakis a földkérdés helyes megoldása adhat lendületet a népszaporodásnak. A régi rendszer, a kommunizmus megbukott minden államban kivétel nélkül, felesleges volna a visszaerőltetése. De volt annak egy lendületes időszaka is, amikor a régi házak helyére újak kerültek. Különösen a városokhoz közel eső és az utak mentén elterülő falvakban annyi új házat építettek, hogy szemet gyönyörködtető látvány végignézni rajtuk. És az a legszomorúbb, hogy ezeket a házakat igen sok esetben csak az öregek lakják, nincs fiatal-ság, nincs gyermek bennük. Ezeket a házakat feltétlen be kell népesíteni, s ezáltal a városokban is sok lakás felszabadulna. A kommunizmus legnagyobb hibája és nemzetellenes politikája az volt, hogy lehetetlenné tette a megélhetést a falvakban, szétzüllesztette a falut: a városokba tömörítette, kényszerítette az embereket, hogy ott aztán nyomorogjanak, betonkockákban sínylődjének. A földnélküli paraszt lelke ugyanakkor minden eredeti szépségét és értékét elvesztette: elvagyányosodott.

A parasztot vissza kell vezetni a falujába, ahol és amennyire ez lehetséges. Ha a nagy termelőszövetkezetek jól működnek, és a parasztság vállalja bennük a munkát, ott egyelőre ne bolygassák meg a régi rendet. De ahol baj van, ott térjenek át az egyéni, vagy a kisebb közösségi érdekeltiségre. Hozzanak létre a parasztok kisebb vagy közepes nagyságú termelőszövetkezeteket, amelyekben fejlett mezőgazdasági gépekkel dolgozhatnak, s ha van hozzá kedvük és munkaerejük (családtagjaikat is beleértve), forgassák magukat háztáji földjükön is. Feltétlen meg kell művelni a parlagon hagyott területeket. Hazánkban rengeteg ilyen föld van (Ausztriában például nincs, de máshol sincs a művelt nyugati államokban.).

Legalább ennyire fontos mind a parasztság, mind az ország szempontjából, hogy legyenek értékesítő szövetkezeteik is, mert ezek lehetővé teszik, hogy termelvényeik közvetlenül jussanak el a fogyasztókhoz, ne az árdrágító és haszonleső viszonteladók közreműködésével. Az anyagi jólétet élvező magyar paraszt ismét kedvet kapna a többgyermek-vállaláshoz, s a mai kötetlenebb, demokratikusabb életformák nem kényszerítenék őt arra, hogy minden gyermekét a mezőgazdaságban foglalkoztassa; nem kellene félnie földjének elaprózódásától.

A kisebb szövetkezésben dolgozó parasztnak megvolna a lehetősége ahhoz, hogy az idejével viszonylag szabadabban rendelkezék, több időt tölthetne családtagjai körében, s nem kényszerülne a vasárnapi munkára sem. Templomba járhatna.

Csak a családi élet normalizálásával lehetne visszaállítani a falu normális életét, amihez hozzátartoznék most már a szomszédokhoz, rokonokhoz, barátokhoz fűződő szorosabb kapcsolat is. Régi hangulatát kapná vissza a magyar falu, és megszűnnék itt századunk egyik legnagyobb átka, az elidegenedés. (Talán a magyar összeférhetetlenség is).

A már korábban is említett Fülep Lajos zengővárkonyi református lelképásztor épp azzal vált országos hírűvé, hogy a „hányan vagyunk, hányan leszünk” kérdés mellett a „milyenek vagyunk és milyenek leszünk” fontosságát is felvetette, vagyis: a régi erkölcsök visszaállítása nélkül elképzelhetetlennek tartotta a helyzet megváltoztatását. Ebből világosan látható, hogy milyen bonyolult kérdéssel állunk szemben.

A 20-as és a 30-as években az elnéptelenedés elsősorban az Ormánság vidékét fenyegette, aztán futótűzként terjedt tovább a falvainkban, számos megyénket megfertőzte. Ma már ott tartunk, hogy valamennyi társadalmi osztályunk és néprétegünk pestise lett, pusztítja városaink lakosságát is. Nem győzöm eléggé vádolni vezető politikusainkat, nincs is hozzá érdemleges szavunk: halálos bünt követnek el nemzetünk ellen, ha nem juttatják lakáshoz fiataljainkat. Honnan formálnak jogot ekkora felelőtlenséghez? Találják meg a lehetőségét annak, hogy mindenfelé lakások épüljenek, akár-honnan is veszik el a pénzt! Vizsgáljanak meg minden lakást a városainkban, és ellenőrizték a lakhatási körülményeket. Ahol egy-két személy birtokol többszobás lakást, kényszerítsék őket lakás-cserére, vagy költöztessenek melléjük fiatal házaspárokat!

Ma hallottam a rádióban (1990. január 19-én), hogy Czinege Lajos még mindig kilencszobás lakásban lakik, mikor emberek százai alszanak éjszaka a kapukban és az aluljárókban, a Déli pályaudvaron, és ki tudja még, milyen más lehetetlen helyeken. Anatole France híres mondása jut eszembe, aki így jellemezte a nagy francia forradalom utáni állapotokat: az egyenlőség elve úgy valósult meg a gyakorlatban, hogy mindenkinek jogában van a híd alatt aludni, de a gazdag nem bolond a híd alá menni, a szegény pedig oda kényszerül.

A gyakorlat így fest nálunk is: nem bolondok a kisebb és nagyobb politikások, hogy egy ilyen lakásrevíziót végezzenek el, mert akkor nekik is be kellene fogadniuk a fiatalokat.

A mögöttünk álló évtizedek tapasztalatai folytán most már elmondhatjuk: aki az emberek közötti egyenlőség elvét hirdetve igyekszik majd politikai szimpátiát keresni magának — akármikor —, az vagy bolond lesz, vagy akasztani való gazember. Egyenlőség nincs, nem is volt, és nem is lesz soha — kivéve talán az ösközös emberét és a barlangokban meghúzódó szerzeteseket, akik csupán a létminimumot igényelték, szétosztották egymás között a kol-dulással vagy munkával szerzett élelmiszereket.

Csak az „egyke-” és az „egyse-” törvény bevezetésével oldható meg radikálisan és igazságosan a népszaporulati kérdés.

Induljunk ki a valóságos helyzetből! Az államnak ma nincs pénze ahhoz, hogy lakással lássa el a fiataljainkat, s hogy mindenféle segélyben részesítse a sokgyermekeseket. (Nem is segélyről, hanem biztos megélhetésről kellene gondoskodnia). Hát honnan vesszük azt, hogy ez kizárólag az állam kötelessége? Vegyük le ezt a kizárólagos terhet az állam válláról egyelőre! Akinek nincs gyermeke, vagy csak egy gyermeke van, jövedelmének arányában járuljon hozzá a sokgyermekesek támogatásához és a lakásépítéshez! Marad még neki — sok esetben — bőven.

Felvetődik a kérdés: nem önkényes eljárás az állam részéről egy ilyen törvény? De igen! Viszont más esetekben is folyamodik az állam (a káderiskolából tudjuk: mint állandó elnyomó szerv) önkényes rendeletek és törvények meghozatalához. Ilyen például a diákok és a katonák dolgoztatása a mezőgazdaságban és az építkezéseknél — el tudom képzelni, hogy más helyeken is. Hogy fizet valamit a diákoknak érte? Hát igen: körülbelül annyit, amennyi a ruhakoptatást fedezi. De akkor még mindig ingyen dolgoztak.

Egy másik példa. Bajban van az ország? Az állam katonáskodásra kényszerít, és nem kérdezi meg, ki hajlandó a frontra menni. Ezt a helyzetet mindenki természetesnek tartja, minden országban így van, a hazát meg kell védeni.

Végezzük el a behelyettesítést!

Nagy bajban van az ország, kipusztul a fajunk, mert nincs fiatalságunk, s aki van, nem jut lakáshoz, nem tud családot alapítani. Elvesszük a pénzt azoktól, akik gyönyörűen keresnek, és nagyon kényelmesen laknak másokhoz viszonyítva — és lakást, megélhetést biztosítunk a fiataljainknak, a magyar jövőnek. Na nem a zsebükből vesszük ki, hanem egy progresszív „egyke-”-törvénnyel.

Ne kötelezzünk senkit a gyermekvállalásra! De aki helyettük is vállalja a gyermeket, azt támogatniuk kell, mégpedig progresszív módon, jövedelmük arányában. Aki ez ellen tiltakozik, az nem jó magyar állampolgár, azt nem is kell sajnálni. Csak a becsületes nincstelenek érdemelnek sajnálatot.

Igen sok nőnek gyávaságból nincs gyermeke: fél a vele járó sok munkától, az anyagi nehézségektől. Nem gondol arra, hogy gyermeke születése pillanatától ő már gyökeresen megváltozik. Édesanya lesz, akinek édes gyermeke van, mindennél többet érő kincse. Egészen új tartalmat kapott az élete. Olyasmit, amire nem is gondolt, amit csak sejtett talán. Fogalma sincs róla, mennyivel gazdagabb lesz egyetlen gyermek anyjaként is. Két gyermek esetében kétszer gazdagabb. És így tovább.

Betöltöttem a 67. életévet. Egy 17, egy 18 és egy 20 éves fiam van. Mintha csak tegnap lettek volna kisgyermek. Még mindig érzem a kis súlyukat a karomban. (Ugyanúgy, mint a cigarettát a két ujjamban, pedig 37 éve nem dohányzom már.) Érezni fogom mindhalálig. Hiányzik az a kis súly. Csak az unokák pótolhatják majd. Ha megérem. A hosszú agglegénységem után gyökeresen megváltozott az életem. Az első gyermekem megszületése óta életem legfontosabb kérdése lett (a hazám szolgálata mellett) a családom eltartása. Azóta mindent ehhez a kérdéshez viszonyítok.

Népszerűsíteniük kellene azt a gondolatot, hogy azoknak a nőknek is lehessen gyermekük, akiknek nem sikerült férjhez menniük. Igen sok nagyon helyes és komoly nő van köztük, akik kiváló édesanyák lehetnének. A legtöbb esetben azért nem mentek férjhez, mert komolyan és becsületesen fogták fel az életet, nem a felesleges kalandokra alapoztak. Hja, a szabad szerelem nem a magyar ember életmódja! Ne is erőszakolja rá senki! Teljes meggyőződéssel állítom, hogy a magyar nők igen nagy százalékaiban még mindig él az úgynevezett ősi szemérem, ami távol tartja őket a házasságon kívüli szeretkezéstől. Privát joguk van hozzá. Senkinek semmi köze, hogy ebbe az életvitelbe beleavatkozzék. Magával törőd-jék mindenki, ne a mások felfogásával! Ki tilthatja meg, hogy akárki is szerzetes vagy apáca legyen például.

A tudomány nagyon sokat fejlődött, ma már szeretkezés nélkül is hozzájuthat akárki az anyasághoz. Egészségügyi okokból is fontos lenne. Miért nem vállaltok ezt a megoldást, magános nőtestvéreink? Jogotok van hozzá, hogy megismerjétek az anyaság örömeit. Persze ki kellene találni azt a gyönyörű szót, amely feltűntetné az ily módon vállalt anyaságot. Hogy ne legyen lenézett és megbélyegzett az ilyen anya és az ilyen gyermek. Ellenkezőleg: kétszeres tiszteletet is kiérdemeljen. Én azt hiszem, hogy az „önkéntes” anyák könnyebben férjhez mennének, mert vannak egygyermekes komoly apák is, akik szívesen elvállalnák második feleségük gyermekét, ha értékes hitvestárshoz jutnának.

A gyermeket vállaló magános nőket segélyben kellene részesíteni gyermekük nagykorúvá válásáig.

Ha tőlem függne, az egészséges agglegények jövedelméből levonnék egy jelentős százalékot a sokgyermekesek számára. Legyen az agglegénység továbbra is privát ügy, senkit se kényszerítsenek a nősülésre (legfeljebb hazafias felvilágosítással hassanak rá), de a gyermekekről való gondoskodás a haza legszentebb ügye, s az agglegényeknek ezt meg kellene érteniük.

Az állatokat szeretem és védelmezem. Gyakran megtörténik, hogy egy-egy eső után a telkemhez vezető úton igen sok csigát látok. Mindegyikért lehajolok, és biztonságos helyre dobom, hogy a járművek el ne tapossák őket. A Bihari-havasokban eltörött egy lónak a lába, lelketlen gazdája magára hagyta, hadd pusztuljon el. Két napig kijártam hozzá, felemeltem a fejét, füvel ettettem, itatni próbáltam, sokáig simogattam. A lónak lelke van, akár az embernek. Lehet, hogy olykor több is, szebb is. Leolvastam ezt a szerencsétlenül járt ló tekintetéből. Megkönnyítettem a halálát, és ez boldoggá tett engem.

Volt egy kiskutyánk, nemrég megjelent könyvemben külön fejezetet szántam a bemutatására. Egy autó elütötte. Olyan hatással volt rám, hogy el kellett halasztanom az egyetemi beszámolóimat. Megértem azokat az embereket, akik kutyát tartanak, joguk van hozzá. De ahhoz már nincs joguk, hogy telepízkítsák a játszótérünket, a közeli füves teret, ahová az emberek évekkal ezelőtt még kiterítették a plédjüket, hogy a kellemes napsütésben sütkérezzenek. Akkor még nem volt ennyi kutya. (Csak mellékesen jegyzem meg, hogy nekem a lakásomban sem kutya, sem macska nem lesz, csak kint tudom elképzelni az állatot.)

Manapság majdnem minden házban van kutya, az udvar nélküli bérházakban is. Mánia lett a kutyatartás. Ha arra gondolok, hogy mennyi húsfélét és egyéb ételmezt fogyaszt el naponként az a sok százezer kutya az országban, s hogy hány gyermeket lehetne ezzel a költséggel és fáradsággal felnevelni, mégiscsak elszorul a szívem. Sok házban a kutya a gyermeket pótolja, pedig mennyivel kedvesebb egy kisgyerek a kutyánál — akárhogy is vesszük.

Én nagyobb adót vetnék ki a kutyákra, és lakásépítésre fordítanám az így begyűlt szép összeget.

Egy helybeli újságban olvastam, hogy a vezérigazgatók átlagkeresete 1987-ben majdnem 39 000 forint volt, de a maximális fizetések meghaladták az 55 000 forintot is. Ez körülbelül tíz tanár fizetése volt. Akkortájt mondta el a tévében egy orvos, hogy ő hét éve szakorvos már, és az alapfizetése alig haladja meg a hétezer forintot.

(„Az ám,
Hazám!”)

Képzeli el, hogy a vezérigazgató úrnak (elvtársról szó sem lehet, ne játsszunk már a szóval!) a felesége is állásban volt. Miért ne képzelhetnék el! Ha ez így van, akkor legalább 10 000 forint állt még a házhoz — a legszerényebben számítva —, mert a vezérigazgató felesége nem akármennyi pénzért dolgozik ám. Adjuk még hozzá a „családi” pénzhez azokat a kemény ezreket, amelyeket prémiumként és „egyéb” juttatásokból és lehetőségekből „családiasított” a tisztelt vezérigazgató. Olyasmiről is hallottam már, hogy részesedésként még egymillió forintnál is nagyobb összeget vágta zsebre a feltétlen tisztelt vezérigazgatók.

A kérdés magától adódik:

Hány gyermekkel (munkáskézzel és katonával) ajándékozta meg a vezérigazgató úr a hazáját?

Továbbá:

Hányszor lakásban lakik a vezérigazgató úr? (Hogy járt-e Szingapurbán, s hogy hányszor járt már hasonló távoli utakon — miközben mások a híd alatt aludtak —, az egészen más dolog. Legalábbis neki.)

S most gondoljunk a vezérigazgató-helyettesek mindenféle jövedelmére, elvégezvén szintén a feleség által hozott összegek „családiasítását.”

Az újság szerint a vállalati igazgatók havi jövedelme elérte olykor a 34 000 körüli összeget is. Elvégezendő itt is — és a vállalati igazgatóhelyettesek esetében is — a már említett jövedelemfeleségek „családiasítása.”

Most már csak azt kellene összeadni, hogy hány vezérigazgató, vezérigazgató-helyettes, vállalati igazgató és vállalati igazgatóhelyettes van az országban, továbbá azt, hogy hány feleségük van, s akkor ez még mindig csak egy kategória a nagyfizetésűek megkülönböztetett családjában. Hol vannak a nagy pártemberek, a közepesek és a kisebb privilegizáltak és a számtalan egyéb kivételezett kategória!

Hát ezért ment tönkre az ország!

Atyuskák! (Helyesbíték: apusok! — mert az „atyuska” szó is kezd már kiveszni a használatból, a jogosan elmarasztalt cári „atyuskákra” gondolok, akiket a párttörténetből jól ismerünk.) Ti mindannyian meggyőződéses kommunistáknak vallottátok magatokat. Van nektek fogalmatok róla, hogy milyen szép dolgot jelent a „kommunista” szó abban a megfogalmazásban, ahogy kezdetben papírra vetették? Ezt én mondom nektek, aki nem vagyok kommunista. Ismerve Lenin szerénységét, a nyakamat teszem rá, hogy neki megközelítőleg sem volt akkora jövedelme, mint nektek. Pedig mekkora klassziskülönbség van köztetek! Az ő javára.

És most fogózzatok meg: a párizsi kommun vezetői nem fogadtak el nagyobb fizetést az átlagmunkások jövedelménél. Ha nem hiszitek, olvassátok el a hivatalos tankönyvekből! Ezek valóban kommunisták voltak. Ha ezen az úton haladt volna a kommunizmus (és nem követeli meg az ateizmust), valószínű, hogy én lennék ma a legmeggyőződésebb kommunista.

Csak hogy a történelem mindenkinek egy lehetőséget ad. Tudni kell élni vele. Az egyszer már lejáratott úton visszatérni sohasem lehet.

Vezérigazgató urak, ma felvettétek a hatalmas fizetéseket, prémiumokat, részesedéseket, és holnap, holnapután szanáltak beneteket.

(„Az ám”
Stb.)

Így aztán nem jutott pénz a lakásépítésre, a demográfiai kérdés megoldására.

Nem vagyok én elfogult és igazságtalan ember, dehogyis vagyok. Akkor nem lehetnék tanár, márpedig az vagyok. Amikor 1973-ban áttelepültünk Magyarországra, stabil élet volt itt, bőségben éltünk, azt ehettünk, amit a szemünk és a szánk megkívánt, pedig akkor sem szórták a tanárok után a pénzt. Egy kis túlórázásra szükség volt, nem mondom, de megérte. Semmit sem csináltunk ingyen, mindent megfizettek. Én senkit sem szidok azért, mert kommunista volt, még a kommunizmust sem szidom, csak bírálók állampolgári jogomból kifolyólag. De azt szükségesnek tartom, hogy akik ilyen nyomorúságos helyzetbe sodorták az országot, legalább elismerjék: igen, tévedtünk, nézzétek el nekünk, és mi veletek haladunk. A nemzeti megbékélés, az igazi demokrácia útján.

A magyar ember arról híres (hírheld!), hogy minden politikai és társadalmi változás után gyilkolta egymást. Először a pogányság miatt, legutóbb azért, mert kommunista volt, vagy nem volt kommunista a vélt ellenség. (Tanulhatnánk tőlük: a románok Ceaușescu kivégzése után azonnal eltörölték a halálbüntetést, hogy ne gyilkolják egymást.) Szeretném hinni, hogy a magyar nép 1989-ben, a nagy változások évében végre (először) nagykorúvá vált. Akkor is, ha sokat veszekszünk még mindig.

Fogjunk tehát össze valamennyien, és ne szégyelljük bevallani magunknak, hogy magyarok vagyunk. A franciák sokkal műveltebbek nálunk, és nagyon büszkéek rá, hogy franciák. Pedig mi védtük évszázadokon át az európai műveltséget a pogány török ellen, nem ők, s a Nyugat sohasem hálálta meg nekünk.

Mélyítsük el magyarságtudatunkat, s akkor nagy dolgok megoldására is képesek leszünk. Lám itt van ez a kérdés: a gyermekvállalás igenlése. Semmi sem kell hozzá, csak egy kis magyarságtudat. Én már megpróbáltam. Sikert. Próbáljátok meg ti is!

Borsódzott a hátam a nagy prémiumosztások idején, feszengtem a tévének előtt. Mindig azok kapták a pénzt, akiknek jó vagy nagyon jó fizetésük volt: a pártemberek, az újságírók, a tévések, a rádiósok, a rendszer írói, katonái, rendőrei, munkásőrei — az ördög tudná felsorolni mind. Még mindig osztják a nagy pénzeket, mikor annyi az éhez, nélküli. Azt a munkát jutalmazák, amit kötelességszerűen kell elvégezni?

A nagy pénzeket hozó szerencsejátékokat ma is elítélem. Hát az a feladata a Magyar Televíziónak, hogy szórja a pénzt? Egy-két perc leforgása alatt annyit nyerhetnek az ügyeskedők, amennyit egy becsületes dolgozó egy hónap alatt sem kaparint össze. A magyar gyermekek szájából vesznek ki minden kidobott pénzt. Ki találta ki az ilyen örült szerencsejátékokat a tévében, a nagy nyilvánosság előtt? Nem érdekel bennünket, hogy más országokban is vannak ilyen szerencsejátékok!

Nem fenyegetőzöm, én szelíd ember vagyok. De ismerem a tömeget, épp ezért tanácsadasképpen mondom: az államvezetők pedig vigyázzanak, mert még felelősségre vonhatják őket a sok millió magzat elhajtásáért, népünk pusztulásáért. Mert — ugye — József Attila mondta:

„Mit bánja sok törvényhozó,
Hogy mint pusztul el szép fajunk!”

Nagyon súlyos vád ez, és megérdemli, hogy gondolkozzanak rajta az illetékesek.

A technikai fejlődés természetes velejárója a munkanélküliség növekedése. Elbocsájtják az embereket. Melyik politikusnak jutott már eszébe, hogy az asszonyainkat engedjék haza? De úgy, hogy a férj keresete elég legyen a család eltartásához is! Ki állott elő ilyen távlati tervvel? Hát arra született az asszonyok, hogy két-három műszakban is dolgozzanak? S ha hazakerülnek holtfáradtan, legyenek még anyák és szeretők is? Sohasem zsákmányolták ki ennyire a nőket, és azt hazudták nekik, hogy most szabadok.

Illyés Gyula tárta fel a legmélyebben a kiszolgáltatottságukat, mikor kimutatta, hogy az asszonyainknak egyetlen szabad percük sincs, mert mindig dolgozniuk kell, hogy családjukban helytálljanak. Követelte az igazi felszabadításukat:

„Oh fölszabaduló női kezek,
kibúvók végre a nyállal sodort
fonál rabszijaiból, a kötőtűk
villámló csuklóbilincseiből,
az írógépek vitustánc-dühéből,
simogatásra homoruló tenyerek,
rágó szájsarkat, szemhéj-ideget,
csecsemő ajkat
csitító ujjbögyek,
kezek, szemnyitók, szem-lezárók,
mennyi vár tennivaló még reátok.”

(„Az orsók ürügyén” — 1963)

Hát igen: a simogatás, a szemnyitás és a szemlezárás a nők igazi feladata, elhivatottsága, nem az esztelen melózás. Csak ők állíthatják vissza a családi élet szentségét.

Higgyünk legújabb nagy nemzeti költőnknek!

9.

Mit tettem én a „magyar gyermek: magyar jövő”
érdekében?

Csodálkoznék, ha nem vetnék fel a kérdést kedves olvasóim: honnan van bátorsága ennek a szürke embernek százezreket bírál-ni, ostromozni? A válaszem rövid: pedagógus vagyok, öntudatos magyar vagyok, emberbarát vagyok. Ez mindent megmagyaráz, mégis igyekszem részletesebben megfogalmazni a válaszomat.

Említettem már, hogy három gyermekem van, de szükségesnek tartom annak elmondását, hogy miért csak három, s főleg azt: milyen körülmények között jutottam el a három gyermek vállalásához. Talán tanulságul szolgál azoknak, akik haboznak a gyermek vállalásában, vagy a kettes számig valahogy eljutnak, de a harmadik vállalásához már nincs bátorságuk.

Széles lélektani és társadalmi háttérrel fejtem ki gondolataimat.

Az apaság vágya nagyon korán jelentkezett bennem, úgy 17—18 éves koromban. Nehéz ezt elhinni, de így van. Nagyenyeri tanítóképzős voltam, hospitálni jártunk a gyakorló iskolánkba, ami nemcsak abból állt, hogy megfigyeltük a mintatanítók óráit, hanem megfigyelést kellett készítenünk egy-egy gyerekről, testi és lelki fejlődését egy éven át állandóan tanulmányozva. Rájöttünk, hogy roppant érdekes és tanulságos dolog ez, s hogy minden gyermek egy-egy egyéniség. Nagyon sok szép kisgyermekünk volt, ahogy

mondani szokás: meg tudtuk volna enni őket. Kiváló mintatanítóink úgy játszottak a gyermeki lélekkel, mint egy-egy nagy művész a hangszerén. Ezek a finoman fegyelmezett gyerekek igen magabiztosan mozogtak, sok kedves és bájos megnyilatkozásuknak lehettünk szemtanúi. Tanítóink felhívták figyelmünket, hogy ne ragadtassuk el magunkat a legszebb gyerekekkel, mert mindegyik nagyon érdekes, s hogy mennyire hálás egy-egy gyereknek a megfigyelése, azt sohasem a szépsége határozza meg.

Semmi értelme sem volna a félrevezetésnek: engem elsősorban a kislányok kedvessége és finomsága ragadott meg, és azt mondtam a legjobb barátomnak, hogy a diplomaszerezés után én mindjárt megnősülök, pedagógusnőt veszek el, és ilyen kislányokat akarok, legalább kettőt.

Minden másképpen, fordítva sikerült. De mennyire fordítva: egészségi és politikai okokból csak 46 éves koromban nősülhettem meg, a feleségem nem pedagógusnő, és mind a három gyermekem fiú.

Vagy van helyes életfilozófiája az embernek, vagy nincs — ezen múlik a boldogsága, sikere, helyes vagy helytelen életvitele. Most azzal vigasztalom magam, hogy jobb három fiú, mint három leány, szóval: úgy van jól, ahogy van, gyerekek nélkül nem tudnám elképzelni az életemet.

De kezdjem talán elülről, a házastárs keresésével. Az élet már mögöttem van, volt időm rágódni a kérdéseken. Olyan élet nincs, amelyből tanulni ne lehetne, sok fiatal tanulhat az ényémből is.

„Csak egy kislány van a világon” — mondja a nóta, és ez megtevésztő. Igen sok esetben az. Életem nagy szerelme elismerten szép diáklány volt, két évvel fiatalabb nálam, s úgy éreztem, vagy ő, vagy senki, el sem tudtam volna képzelni nélküle az életemet. Reformátusok voltunk mindketten, ez is kedvezett az elképzelésünknek. De a háború elszakított egymástól bennünket, ők más irányba menekültek a bombázások és a szovjet csapatok elől, meghúzták köztünk a határokat. Ő Magyarországra került, ahonnan elszármazott, én Romániában maradtam, szintén közel a szülőföldemhez. Nem tudtunk egymásról, s én öt évig hallani sem akartam a nősülésről.

Később visszatértem egy korábbi, kolozsvári diákszerelmemhez, de nem tudtam rászánni magam a házasságra, mert még mindig „sebzett” voltam, és az is visszatartott, hogy ez a leány római katolikus. Néhány napig a húgaim vendége volt, nem kapott határozott ígéretet tőlem. Csak az elutazása után vettem észre, hogy az asztalunkon hagyott egy rózsafüzért. Nem tudtam, mi az, a hozátartozóim világosítottak fel. Közöltem otthon, hogy nem háza-

sodom meg. A szüleim sírtak, a húgaim is, az apám kijelentette: úgy érzi, most rontottam el az életemet. Ennek már majdnem 45 éve.

Édesapámnak igaza volt: elrontottam az életemet. Cila (Ilona) rendes, szép lelkű, egészséges, jóra való leány volt, méghozzá tanítónő, tehát pedagógus házaspár lettünk volna, még a szakmánk is összekötne bennünket. Biztos vagyok benne, hogy jó háziasszony volt, és 2—3 gyermek vállalásától sem riadt volna vissza. Ha elvesszem, a gondomat viseli, nem betegedtem volna meg 32 éves koromban, hogy egy tüdőlebenyemet áldozzam fel életem megmentéséért. Talán azt is elkerülhettem volna, hogy alaptalan politikai vádakkal börtönbe zárjanak.

Ma már úgy látom, hogy az elrontott életen is lehet javítani, ha az ember összeszedi magát, mindent elkövet, hogy vélt sorsa fölé emelkedjék. De ez az út sok megpróbáltatással járhat.

Egy végzett tanítványomat szerettem volna elvenni közvetlenül az érettségije után, de kitudódott, hogy megbetegedtem a tüdőmmel. Lemondtam róla. Az állapotom rosszabbodott, most már az orvosok mondtak le rólam. Olyan hadakozásba kezdtem Istennel, mintha pogány lettem volna: Nem akarok meghalni! Érted? Nem akarok meghalni addig, amíg meg nem tudom, mit jelent házaseletet élni, mert mindig erre vágytam! És tudnom kell azt is, mit jelent apának lenni! Ne úgy legyen, ahogy Te akarsz, hanem ahogy én!

Mikor már teljesen összetörtem magam, annyira, hogy szinte beszélni sem tudtam, előszedtem még megmaradt utolsó mondatomat: Segíts meg, Istenem!

En nem azért mondom el mindezt, hogy vallásos propagandával éljek, de ha nem beszélnek teljesen nyíltan és őszintén, semmi értelme sem volna annak, hogy nemzetépítő céllal könyveket írjak. Ez pontosan így zajlott le, tehát így kell elmondanom, függetlenül attól, hogy istenhívők, hitükben ingadozók, vagy ateisták olvasák könyveimet. Mert ez a három kategória létezik, s nekem a gyermekvállalás érdekében mindenképp kopogtatnom kell.

Isten megszánt a vergődésemben, de a pogány lázadásomat még nem bocsátotta meg. Meggyógyított egy súlyos műtét útján, de irózatosan nehéz próba elé állított. Egy szép szöke menyasszonyt adott, s mikor már az esküvőnkre készültünk, elszakított tőle. A Securitate emberei elhurcoltak, megkínóztak, 25 évi kényszermunkára ítélték. Már nem lázongtam, erőm sem lett volna hozzá. Megadtam magam a halálnak a börtönben. Egy nagyon beteg, 70 éves rabtársam úgy támadt rám, mint Babits híres versében Jónás próféta a bűnösökre, a pusztulásomat jósolva: „Vedd tudomásul, hogy

van Isten az égből, és ki fogunk innen szabadulni mindannyian! Ha te nem bízol benne, megérdemled, hogy itt pusztulj el!"

A következő évben kiszabadultunk, és a nagyon beteg Kornél bácsi rendbejött. Évek múltán is dolgozott még abban az érmihályfalvi gyógyszerárban, amelyet a negyvenes években tőle raboltak el. Egykori munkatársai nem tudták nélkülözni a kitűnő szakembert; felkérték, hogy segítse ki őket a munkájukban.

Hogy mikor halt meg Mán Kornél bácsi, nem tudom, mert a kapcsolatunk megszakadt, mi 1973-ban Magyarországra költöztünk. (1964-ben szabadultunk ki a szamosújvári fegyházból, s mikor e sorokat írom — többszöri megszakítás után —, már 1990-et írunk.)

Egy fél évig nem tudtam elhelyezkedni Romániában, tanári pályám folytatásáról szó sem lehetett. A Securitátén nyíltan megmondták korábban, vallatásom idején, hogy céljuk a fizikai megsemmisítésünk. Hogy tudták volna megbocsátani a nyugati pressió folytán bekövetkezett kiszabadulásunkat!

Nagy nehezen kaptam egy kistisztviselői állást az Államosított Házak Gondnokságánál. Lemértem 2000-nél több lakást Nagyváradon és Biharpüspökiben, minden helyiséget és udvarát is, kiszámítottam a lakbérüket, és írásban közöltem, hogy a lakóknak milyen összeget kell fizetniük kamatostól három évre visszamenőleg. Saját hibájukon kívül: A lakberek ellenőrzésekor ez volt a gyakoribb eset. Ha fordított helyzet adódott (hogy az államnak kell viszatérítenie kisebb-nagyobb összegeket), azt el kellett hallgatnunk, a kiszámítás dátumától a lakó kisebb lakbért fizetett. Önmegalázó munka volt ez, de csinálnom kellett, különben éhen haltam volna. Annyi volt a havi jövedelemem, mint egy iskolaszolgáé, és erre a jövedelemre nősültem meg 46 éves koromban. Meg a feleségem kistisztviselői fizetésére, ő gyógyszerésztechnikus volt.

Mindketten azt vallottuk, hogy Isten áldása a gyermek, és népünknek is tartozunk vele, hogy több gyermeket vállaljunk. Négy év alatt három kisfiunk született. Amire sohasem gondoltam: önként ajánlottam fel a reverzálist. Ennek több oka is volt. Mindenekelőtt: sokkal több garanciát láttam arra, hogy a gyermekeim nem lesznek istentagadók, ha a feleségemre bízom őket, mert az ő családjuk vallásosabb volt. Ez később be is igazolódott. Aztán: korábban két református leány kikoszarozott, mert politikailag megbélyegzett voltam: nem merték hozzám kötni az életüket.

Rendkívül nehéz idők voltak azok. Egykori kollégáim közül néhányan nem fogadták a köszönésemet, aminek több oka is lehetett, illetve volt, a visszajelzésekből tudom ezt. Egy-kettő azt mondta az ismerőseimnek, hogy nagy pedagógusi hibát követtem el, rá-

vettem a tanítványaimat, hogy összeesküvést szőjenek, próbálják meg Magyarországhoz csatolni Erdélyt. Óriási butaságot takar ez az érvelés. Én mindig elismert tanár voltam Nagyváradon, mindekelőtt érettségiző tanítványaim igazolták ezt. Az én tanítványaim minden évben a legnagyobb általánossal végeztek az érettségien, minden tantárgyat beleértve. Ettől a munkától betegedtem meg. Két hivatalos román nyelvű írás is van a birtokomban arról, hogy még betegem is lelkiismeretesen dolgoztam, akármikor felmutathatom. Eszembe sem jutott volna, hogy összehasonlítsam az eredményeimet más tanárok eredményeivel, hiszen nagyon sok kiváló kollégám volt, egy korábbi könyvemben név szerint meg is említettem jó néhányukat. De 1950 körül Ciurdariu Alexandru, Závodszy Gusztáv és András Gusztáv kollégáim azt mondták nekem, hogy azon a bizonyos érettségien egy tantárgyból produkálják magukat igazán a tanítványaink, magyar nyelvből és irodalomból — tehát az én tantárgyamból. Hogy emlékeznek erre a még élő kollégák vagy nem, az ő dolguk. De én azóta is, a nyugdíjaztatásomig figyelem és összehasonlítom az eredményeimet, erről nem tehetek. Nem hiúságból tettem ezt, de mindig azt vallottam: nekünk — ott, Erdélyben, és később itt, Magyarországon — az édes anyanyelvünk a legfontosabb tantárgyunk, és ebből kell produkálnunk a legtöbbet. Még akkor is, ha tanárként belebetegszünk.

Tehát: nagyon rossz emberismerők azok a kartársaim, akik nagy hibával vádolnak, s következképpen gyenge pedagógusok is. Hosszú évek óta jól ismertek. El tudják képzelni, hogy egy önmagát mindig és mindenben igazoló pedagógus négy évvel a nagy műtétje után, teljesen meggyógyultan, néhány héttel az esküvője előtt, egy szép fiatal leány várományosaként, négy évvel a magyarországi forradalom leverése után — képes egy ekkora politikai kalandba belevágni? (Mégjegyzem: nem is lehetett az a diákelégedetlenség összeesküvés, ami egy koncepció perhez vezetett, hiszen ma már mindenki tudja, hogy milyen indítékok születtek ezeket a pereket.)

Most pedig visszavágok: az említett kollégák magyarságát először tette próbára az élet — sokkal kisebb próbára, mint az enyémet —, és vegyék tudomásul, megbukott a magyarságuk. S hogy az emberségük is megbukott, ezúttal csak két példával igazolom: egy öntudatos román kollégám, Blajovici Traian a kiszabadulásom után átölelt és biztatott; egy öntudatos zsidó kollégám, Ney András (azóta mindenkor Bandikám) „Józsikám”-nak szólított meg első találkozásunk alkalmával, pedig korábban nem is tegeztük egymást. Íme: ezek az egyéniségek, ezek a nagy pedagógusok, akik ilyen emberismerettel rendelkeznek.

Rég nem haragszom azokra a kollégáimra, akik alaptalanul megvádoltak. Még hamarabb megbocsátottam azoknak, akik félelemből nem köszöntek nekem. Istenem, a nadrágjára mindenki ügyel. Jobb ma egy tiszta nadrág, mint holnap egy slamasztikás. Meg aztán hogyan haragudnék: mikor keresztyén vagyok. Nekem ezt nem szabad. Nem ezt nem lehet.

Senki se gondolja, hogy én most elkalandoztam. Ezt alaposabb körülményekkel észre lehet venni. Bonyolult és nehéz gondolatokat kissé nehezebb szerkesztéssel kell elmondani, mert így alaposabb.

Tehát ott hagytam abba, hogy két református leány is kikoszorózott a rendkívüli nehéz időszakban. Hazudnék, ha elhallgatnám, hogy nem fáj nekem időnként ez a reverzális, különösen három fiú esetében. (Több református barátom és ismerősöm is szememre vetette.) Pedig semmi okom sincs sem a bánatra, sem a szégyenkezésre. Nem meghunyászkodásból tettem, amit tettem, hanem önként ajánlottam fel — már mondtam — a reverzális, a feleségem nem is kérte. Ha az ő szempontjából és helyzetéből mérlegelem a helyzetet: meg is érdemelte. Aztán: 11 és fél évvel idősebb is vagyok, börtönben megviselt ember, normális körülmények között nekem kell elpatkolnom előbb, reá maradnak az immár nagy gyerekek. Azóta 21 év telt el, és őszintén mondom, én nem hittem akkor, hogy tíz évig élni fogok még.

Szándékosan kanyarintottam a vegyes házasság felé is gondolataimat. Egy igazi magyar ember számára nem lehet akadály a vegyes házasság. A reformáció és az ellenreformáció korában még az volt, de századfordulónk és ezredfordulónk táján már nem lehet az. Tudja is ezt minden elfogulatlanul gondolkodni tudó református és nem református magyar pap. Én azt ajánlanám: a fiúgyerekek az apjukat, a leánygyerekek az anyjuk vallását kövessék. Ha igazán szeretik egymást a házasulandók, nem vitatkoznak ezen a kérdésen. Tiszteletadésképpen, megbecsülésképpen menjenek el időnként egymás templomába is.

Négy évtizedes tanári pályafutásom idején én állandó propagandatevékenységet fejtettem ki a gyermekvállalás érdekében, elsősorban a folklórgyűjtésem területén, továbbá ismerőseim, kollégáim és rokonaim körében. Körülbelül 40 magyar gyermek ennek az agitációnak köszönheti a születését. Ezek a gyermekek mind református vallásúak, tehát a reverzálissal és nem károsítottam meg az egyházamat, sőt: több szolgálatot tettem, mint akármelyik pedagógus. Ha minden magyar nyelvű tanár ekkora eredményt tudna felmutatni, akkor nem is volna Magyarországon demográfiai kérdés, bővelkednénk fiatalokban.

Nem mulaszthatom el, hogy be ne számoljak legutóbbi sikeres agitációmról. Illyés Gyula korábban közölt versét, a „Szekszárd felé” címűt tanítottam a felnőtt tagozaton. Minden képességet összeszedtem, hogy hatással legyek leányainkra, fiatal asszonyainkra. Aztán teltek a napok. Végzős osztályom már megírta az érettségi dolgozatát, amikor berendeltem egy-két alkalommal őket, hogy megadjam az utolsó segítséget a szóbelire történő felkészülésre. A szünetben egy 30 éves, igen szép asszonytanítványom hozzám jött, és átszellemülten mondta nekem:

— Tanár úr, egy örömhírt közlök önnel. Tudom, hogy örülni fog neki.

— Mondja, drága!

— Terhes vagyok, és nagyon boldognak érzem magam.

— Az Isten is megáldja magát! El sem tudja képzelni, mekkora örömet szerzett nekem.

Ez a szép asszony elsőnek végzett az érettségén, minden tantárgyból szépen felelt. Volt már egy hatéves kisfia, és sohasem gondolt rá, hogy még egy gyereket vállaljon. Nagy hatással volt rá Illyés Gyula költeménye és az a figyelmeztetésem, hogy vétkes az olyan édesanya, aki egykeségre kárhoztatja gyermekét, megfosztja őt a „testvér” fogalmának megismerésétől, a legigazibb játszótársától. Megszületett a második kisfia is, és mi azóta kisebb-nagyobb időközökben levelezgetünk. A küldött fényképekből sok minden megállapítható. Hogy a második kisfia is egészséges, szép gyerek. Hogy a nagyobbik teljesen átszellemülten öleli magához a kis öcsét, boldoggá tette magánosságának, társtalanságának megszűnése.

Az édesanya beigazoltnak látja, amit megjósoltam: sokkal gazdagabbnak, boldogabbnak érzi magát.

Már megvolt a két nagyobbik fiam, mikor kidobtak az első kistisztviselői állásomból. A Köztisztviselési Vállalathoz kerültem, szintén írnoknak. Olyan állásba, amit senki sem vállalt el. Illetve: sokan elvállalták, de néhány hét múlva kivétel nélkül ott is hagyták. Nem lehetett elvégezni azt a rengeteg összeadást, kivonást, osztást, szorzást meg minden egyéb kulimunkát. (Számológépet nem is láttunk akkor Romániában, nem is hallottunk róla.) A véére is úgy rohantam, mint egy őrült, hogy ne hátráltassam magam a munkámban. Politikai fogoly voltam egykor, kockáztatnom semmit sem szabad. Lesz, ami lesz, nekem a munkámat a végkimerülésig csinálnom kell. Aki egyszer politikai fogoly volt Romániában (akár ártatlanul is), annak számolnia kellett vele, hogy akármikor visszakérülhet a börtönbe (ismét ártatlanul). Sok rabot ez a tudat kergezett az öngyilkosságba. Kiszabadult rabot is, nem egyszer.

Ali kezei hosszúak, de a párt kezei még hosszabbak voltak. Talán egy évig sem dolgoztam itt. Az igazgatóm behívott, és bizalmasan közölte, hogy a párttól kapott utasítás alapján ki kell dobnia az állásomból. Egy pillanat alatt elvesztettem az önuralmam, talán gyilkolni is tudtam volna akkor. Elkezdtem verni az igazgatóm íróasztalát, és ordítottam:

— Igazgató elvtárs, a feleségem állapotos, a harmadik gyermekünket várjuk. Maga (nem Ön!) képes volna rá, hogy hasonló helyzetben azt mondja a feleségének: Fiacskám, holnaptól kezdve csak te dolgozol, én pedig csak eszem!? Hát vegye tudomásul, én vagy öngyilkos leszek, vagy annak kell meghalnia, valószínűleg velem, aki ezt a rendeletet kiadta. Nézze! Adjon nekem egy sintéri állást, ők is ehhez a vállalatához tartoznak, és én máris írásba adom, hogy holnaptól kezdve úgy futok majd a kutyák után Nagyvárad utcáin, hogy lepipálom a sintereit!

Esküszöm, hogy szó szerint ezt mondtam. Sőt arra is, hogy így imádkoztam magamban: Istenem, add, hogy megkapjam azt az állást! Az egyik zsebembe Eminescu összes versét, a másikba Goethe Faustját teszem, úgy futok a kutyák után. Hadd lássa a világ, mennyit ér Romániában a művészet, az irodalom, a tudomány, a civilizáció, az emberség, a becsület és így tovább! Minden, ami szép és nemes.

Az is eszembe jutott, hogy Tabéry Géza bácsi, az író, Csinszka egykori udvarlója, Ady barátja, fát vágott Nagyváradon 1944 után, nem hunyázkodott meg a sorsa előtt, pedig városunk egyik legértékesebb szellemisége volt. (20 méter választja el egymástól Géza bácsi és édesapám sírját — pontosan lemértem).

Az igazgatóm (most már Bohus mérnök úr) megsajnálta. Lehet, hogy észre sem vette, de én világosan láttam, elfátyolosodott a tekintete. (Jól figyeljete, hékások, egykori kollégák, akik észre sem vettetek az utcán!)

— Nézze! — szólalt meg torkát köszörülgetve — Én vállalom minden kockázatot, kinevezem tisztviselőnek az állatkertbe. Holnap már ott fog dolgozni. Nem lesz nehéz állás.

És ez a román ember behívta egy román ügyvéd feleségét egy sokkal nehezebb állásba, hogy egy szerencsétlen magyar ember, magyar család megélhetéséről gondoskodjék.

Nagyon szerettem ezt az állást, mert az állatkert az egykori Rhédey parkban volt, megviselt agyamnak jót tett a rengeteg bokor és fa, a szakadatlan madárfütty, a korlátlanul igénybe vehető napsugár, az embereknel több barátságot kimutató állatsereglet, s mindenekfölött a kegyeletes hely: egy erősen megrongált, de Románia legtisztább klasszicista épülete, egy icipici kápolna, a Rhédey

család temetkezőhelye, amelyben annyi vandalizmus után még mindig található volt egy gyönyörű márványkoporsó. Itt olvasta fel hatalmas költeményét Csokonai, „A lélek halhatatlansága” címűt gróf Rhédey Lajosné temetésén, hogy aztán elkezdhesse búcsúját saját életétől is: a nyirkos időben szerzett megfázást nem bírta ki gyenge tüdeje.

Cojocarú főnököm rendelkezett az állatkert vezetéséhez szükséges zoológiai ismeretekkel, igyekeztem is mindent ellesni tőle, de amikor megjátszotta a beteget, és hosszú hónapokon át be sem tette a lábát a kertbe, fél lábbal ismét a börtönben éreztem magam. A fogságban élő állatok a legnagyobb gondozás mellett is döglenek, s a beszerzésük sok pénzbe kerül, a Securitate akármikor belém köthetett volna, hogy ismét börtönbe vessen. Többszöri próbálkozásukat előbb-utóbb észrevettem. Egy zárvaratási napon megjelent egy férfi a kisfiával, és 50 lejt ajánlott fel, ha beengedem őket, mert nagyon messziről jöttek, s a kisfiát nem tudná megvigasztalni, ha innen kellene visszafordulniuk, sírt is a gyerek. Nem tudtam ellenállni a gyerek fájdalomának, elhatároztam, hogy beengedem őket. De hangosan közöltem, hogy a munkásaim is hallják, lássák: pénzt nem fogadhatok el tőle. Túlzott pressziójára sem hátráltam meg. Másnap kitudódott, hogy a civil ruhás férfi valóban szekus volt, és provokálás céljából küldték ide.

Egy munkásom arra kért, hogy ne legyek annyira félős, vigyek haza én is a vízimadarak táplálására hozott halakból meg a szárnyasok tojásaiból; ő majd hazaviszi titokban nekem. Ez is ugratás volt, azonnal jelentettem.

A főnököm betegszabadsága letelt, s annak ellenére, hogy a vezetőim nagyon meg voltak elégedve a munkámmal — többször is kinyilvánították ezt —, a Securitate ismét közbeszólt: mennem kellett.

Az utolsó romániai állásom nagyon elkeserítő volt. Utcai felügyelőként azt kellett figyelmem, hogy ki köp a járdára, ki dob el egy csikket, elhasznált villamosjegyet, hogy megbüntessem. Normára kellett dolgoznom, meghatározták, hogy havonként mekkora összeget kell kihoznom a büntetéspénzekből. Nagyvárad főutcáját osztották ki nekem, hogy minél blamásabb helyzetbe hozzanak. Egykori tanítványaim meghökkenve figyelték a ténykedésemet, néhány volt kollégám szemtelenül elfordította a fejét, de a legtöbben tüntetőleg álltak mellém, hogy vigasztaljanak, együttérzésüket fejezzék ki. Závodszy Gusztáv, András Vince és Balla (?) kollégáim már a kiszabadulásom után is a legexponáltabb helyen, épp itt, a főutcán öleltek át, a legnagyobb tömegben, az esti korzózás idején. Uri embernek születni kell, s becsületesnek lenni nagyon nehéz.

Anyagilag teljesen tönkrementem, csak a legsilányabb ruhafélékből vásárolhattam egy-egy ruhadarabot magamnak. Micsoda ingekben, nadrágokban jártam, Istenem! A zakóm két számmal kisebb volt, alig tudtam begombolni, s azt is csak súlyvesztésem árán, kilógott belőle az alsókarom fele. Mindamellett nem győzőm eléggé hangsúlyozni: az én gyermekeim soha egy fél napig nem éheztek. Volt lelkierőm mindennap sorbaállni az élelmiszerüzletek előtt.

Úgy tűnik, hogy ismét elkalandoztam, képtelen vagyok fegyelmezni magam. Nem, testvéreim. Minden bekezdésem, minden mondatomat tudatosan kiszámítottam. Ennyit tartottam szükségesnek, hogy a gyáváknak, a habozóknak, a magyarkodó magyaroknak egyszer s mindenkorra bebizonyítsam: nem kell a több gyermek vállalásához sem sok dolog. Nem kell ahhoz semmi vagyón. Tulajdonképpen csak egy dolog kell: stabil alapokon nyugvó magyarságtudat.

Talán sohasem éreztem magam annyira tanárnak, mint akkor, legnagyobb megaláztatásomban. Mondhatnám azt is: megdicsőülésben. Mert én a világra semmit sem adtam. A spidlikre. A magyarkodó magyarokra. A megalkuvókra. A karrieristákra. A sunyikra és számítókra.

Hazudnék, ha azt mondanám, hogy naponként nem félttem, mert többen is figyeltek állandóan. De ha a munkám után átléptem ócska küszöbünket, én máris mindenkinél boldogabb voltam, mert az egyik kisfiam már rohanva, a másik totyogva jött az üdvözlésemre, a harmadikhoz pedig én rohantam oda. S akkor még ott volt a feleségem.

A külvilág már nem is számított, nem is létezett. Egy silány kivonási művelet eredménye volt csupán. Az összeadás: az számított.

És Isten is megtette a magáét: háromévi rohangálás és lépénelvezés után lehetővé tette, hogy Ceaușescu poklából áttelepüljünk Magyarországra. Most meg már — Ceaușescu halála után — két hazánk is lesz: ez, meg a régi.

Mi nagyon gazdagok vagyunk.

Hogy miért van csak három gyermekem? Erre még nem válaszoltam. Mert 52 évesen — olyan körülmények között már lelkiismeretlenség lett volna vállalni újabb gyerekeket. A feleségem sem volt már fiatal.

Miskolc, 1990. február 21-én, Zoltán fiam 18-ik születésnapján

A magyar összeférhetetlenségről

Egyszer felvettem egy kisebb baráti társaságban a magyar összeférhetetlenség kérdését. Úgy került rá sor, hogy ketten összehoztunk. Az egyik fél rám támadt, és kijelentette, hogy felesleges ezt a kérdést ilyen formában felvetni, mert minden nép összeférhetetlen, nemcsak a magyar, és nagyon hozzászoktunk ahhoz, hogy szidalmazzuk a fajtánkat.

Nyilvánvaló, hogy nem ilyen egyszerű dolog a magyar összeférhetetlenség kérdése, az pedig valótlanság, hogy minden nép ennyire összeférhetetlen. Azt szoktuk mondani: „Egyesülésben az erő.” Ezt minden nép tudja, szólásként él szerte a világon. A román nyelvben például így hangzik: „Unirea face puterea.” A román fejedelemségek egyesítését ez a mondat készítette elő, szájról szájra terjedve Havasalföldön és Moldvában.

Ahol összeférhetetlenség van, ott nincs összetartás, nincs ott semmi, egy ilyen közösséggel semmit sem lehet kezdeni.

Felteszem tehát a kérdést: létezik a magyar összeférhetetlenség? Erre minden józanul gondolkozó magyar csak azt felelheti: létezik. Akkor meg foglalkozni kell vele mindaddig, amíg olyan neveltségi szinthez jutunk, hogy nyugodt lelkiismerettel elmondhatjuk: nem is tudjuk, hogyan lehettek elődeink olyan összeférhetetlenek. De addig még sok víz folyik le a legmagyarabb folyón, a Tiszán, és sok magyar vér folyik el imitt meg amott, éppen összeférhetetlenségünk miatt.

En ötvenéves koromig Romániában éltem. Senkit sem akarok megbántani azzal, ha ki merem mondani: az ősszmagyarság sorskérdéseivel mi egy kicsit átéltebben foglalkoztunk, ami nem véletlenség, mert a mi hátunkon talán valamivel több fát aprítottak, s nyugtalan éjszakáink száma is meghaladhatta az itteniekét. Tudom, hogy itt is voltak igen nehéz időszakok, hiszen nacionalistának, sovínisztának bélyegezték azt, aki ki merte mondani, hogy ő magyar, még akkor is, ha tiszteletben tartott minden más nemzetet.

Az erdélyi származású Ady ezt a sorsot kívánta mindannyiunknak:

„Ha van Isten, földtől a fényes égig
Rángasson minket végig.
Ne legyen egy félpernyi békeségünk,
Mert akkor végünk, végünk.”

Isten meghallgatta Adyt, s bennünket, erdélyieket kétszeresen is végigrángatott, hosszabb ideig tartott a rángatásunk. És tart még ma is. De éppen a rángatások következtében nyílt ki a szemünk, és kezdett kialakulni a nemzettudatunk. (Sajnos, nem mindenki ott sem, mert a terror megfélemlítette a magyarság egy részét.) Így aztán elég gyakran felvetődött bennünk a kérdés: mik vagyunk? milyenek vagyunk? És: mivé kellene lennünk?

1939-ben gyönyörű könyv jelent meg a Magyar Szemle Társaság kiadásában. A címe: Mi a magyar? A szerkesztője Szekfű Gyula volt. Többek között Ravasz László, Babits Mihály, Keresztury Dezső, Zsirai Miklós, Zolnai Béla, Kodály Zoltán és Szekfű Gyula is írt bele egy-egy tanulmányt. Ennek az 558 oldalas könyvnek az utolsó szava az „önismeret” szó, amely Szekfű Gyula mondatában jelenik meg: „A szellem legelső kötelessége mindig az önismeret.” Ez a kötet kulcsszava, minden e körül forog benne. Olyan jelentősége van itt ennek a szónak, mint a Szózatban a „rendületlenül” szónak, mikor rendületlen hazafiságra int nagy nemzeti költőnk. (Arany János nem tudott szabadulni a hatása alól, ezért 24 év múlva egyik legszebb hazafias versének ezt a címet adta: Rendületlenül.)

A nemzeti önismeret szükségessége talán sohasem vetődött fel felelősségteljesebb formában, mint ebben a roppant bonyolult XX. században. Amely nemzet nem jut el önmaga helyzete felismeréséhez, annak pusztulnia kell. A magyarságra ez különösen vonatkozik, mert — meg merem reszkírozni —: történelmünk legnagyobb tragédiája előtt állunk, ha nem szállunk önmagunkba. A következőkkel igazolom (a kérdések mind ismertek, de naponként elrepülnek a fülünk mellett):

1. Szemtanúi vagyunk a 3 milliós romániai magyarság felszámolásának. Nagyobb csapás ez Mohácsnál is, mert ez már a kegyelemdőfés.

2. Számarányunkat tekintve az elhalálozás nálunk a legnagyobb a világon, de a születések száma a legkevesebb. Előregedő ország vagyunk, nincs fiatalságunk. Évek óta gyűlés gyűlést követ mindenféle tömegszervezetünkben, de a legfontosabb kérdéseinkről, a demográfiai kérdés megoldásáról még csak meg sem emlékeznek. A legfontosabb kérdés az lett, hogy mit eszünk, pedig

nemzeti tragédiánk egyik komoly oka az, hogy túl sokat eszünk, szívinfarktusban halnak el legértékesebb korú embereink.

Kinek építjük ezt az országot? Ha csak magunknak, akkor minden nemzedéknél hitványabbak vagyunk. Gondolkozzunk egy kicsit!

Arról mi már lekéstünk, hogy elsősorban önmagunknak építsünk. A mi nemzedékünk fiatalon kezdte el ezt az építést, és óriási áldozatokat vállalva beleöregedett. Majdnem ott vagyunk, ahol fél évszázaddal ezelőtt voltunk. Szépen haladtunk, elég jól éltünk, aztán sok mindent elrontottunk. Ha minden jól megy, akkor 15—20 év múlva leszünk ismét ott, ahol 15 évvel ezelőtt voltunk. Hol lesz már akkor a mi nemzedékünk? A temetőben. A fiaink is megöregednek, vagy mindenképpen túl lesznek életük delén. A sorrend világos: mi már elsősorban az unokáinknak, másodsorban a gyermekeinknek és csak harmadsorban magunknak építjük a jövőt. De ha nem lesznek unokáink? Akkor kár törnünk magunkat. Mire meglesz a 30 millió román, nem lesz csak 8 millió magyar. Ez nem magyar jövő.

3. A töményital-fogyasztásban, a dohányzásban, a családi erkölcs felrúgásában (vagyis a válásban), az öngyilkosságban szintén az elsők között vagyunk világviszonylatban. Én azt hiszem: az összeférhetetlenség terén is. Erről szeretnék részletesen beszélni.

Még megvoltak az iskoláink Romániában, amikor körülbelül 30 évvel ezelőtt azt mondtam a tanítványaimnak egy osztályfőnöki órán: „Gondoljátok át a történelmünket, és mondjátok meg, mi volt a legnagyobb erényünk, és mi volt a legnagyobb gyöngeségünk!” Legnagyobb erényünknek a katonai vitézséget tartották, legnagyobb gyöngeségünknek az összeférhetetlenséget, a széthúzást. Megdöbentett az éleslátásuk. Azóta is rengeteget gondolkodom ezen az összeférhetetlenségen. A megnyilatkozási formáin és az okain. Nézzük meg most is közelebbről!

Egyszer az édesanyám falujában, a színmagyar Gyantán (Nagyváradtól körülbelül 40 km-re délre, a Mócvidék irányában fekszik ez a település) egy leányka irhabundát kapott a szüleitől. Erre sok édesanya nem tudott megnyugodni addig, amíg el nem látta a leányát egy hasonló bundával. Hallottam már ilyen esetet a zongorával is. Állítólag ott hevernek ezek a zongorák egy-egy sarokban, soha senki nem játszik rajtuk. Ezek a magyar édesanyák tulajdonképpen valamennyien összeférhetetlenek: azzal a gondolattal, hogy bizonyos magyar lányoknak irhabundájuk vagy zongorájuk legyen. Ebben az esetben az *irigység* szülte bennük az összeférhetetlenséget.

Ilyen ok lehet az áskálódás is, mikor nyíltan rágalmazunk valakit, vagy titokban ártunk neki. Ezekből kerültek ki minden időben a nagy besúgók.

Az összeférhetetlenség bizonyos esetekben arra a magatartásra vezethető vissza, amit a legszívesebben *irgalmatlanságnak* neveznek. Nem tudunk felejteni, megbocsátani, és ezért irgalmatlanul haragszunk, bosszút forralunk. Ilyenkor a „szemet szemért, fogat fogért” elv lebeg előttünk, nem az újszövetségi szeretet és megbocsátás elve. (Megjegyezni kívánom, hogy ez a magatartás nem jellemző például a román népre. Ha ma összevész két román ember, könnyen elképzelhető, hogy holnap, holnapután már a legjobb barátok lesznek.)

Capri szigetén jártam egy társas kirándulás alkalmával. Nápolytól kezdve egy Márta nevű vérrokonunk kalauzolt minket, egy egészen kedves, behízelt modorúnak látszó nő. Kint élt már hosszabb idő óta Olaszországban. Nyilvánvaló, hogy nem elégedtünk meg a kikötő, a tengerpart megtekintésével, hanem a tetőre is vágytunk, a függőkert és az Axel Munthe Múzeum megnézésére. Márta busszal vitte fel a társaságot, és ez az út személyenként 9000 lírába került. Én véletlenül lemaradtam a buszról, és elhatároztam, hogy egyedül is felmegyek mindenképpen. Rájöttem, hogy létezik ott egy sikló, amely meglehetősen magasra szállítja az utasokat, és onnan gyalog vagy autóbusszal lehet a tetőre eljutni. Körülbelül 3000 lírába került az út, tehát nyertem 6000 lírát. Márta tudta, hogy mennyire szegények vagyunk, hiszen senki sem vállalkozott közülünk a Kék barlang megtekintésére a pénzhiány miatt. (Kéthetes utazás volt ez, még jó néhány város állt előttünk, minden pénzünket be kellett osztanunk.) Kezdetben az volt az érzésünk, hogy Mártában egy nagyon rendes magyar testvérünkre találtunk, aki boldog, hogy kiszolgálhat bennünket, és egy kis hazai levegővel telítődhet. Elhidegedtünk egymástól, összeférhetlenné váltunk egymás számára, mert Márta *önző* volt, *pénzéhez*, összejátszott a busz vezetőjével: százalékot kapott minden ilyen útjáért. 40–45 ember után ez már elég szép összegnek számított. Mártától elváltunk, ő még két-három napig Capri szigetén sütkérezett. Abból a pénzből, amit kapott.

Moldvában sok tízezer csángó tesvérünk él még mindig. A második világháború idején mintegy tízezret Magyarországra telepítettek közülük. A telepítések előkészítéséhez hozzájárult Domoikos Pál Péter egykori kolozsvári igazgatóm felvilágosító munkássága is. Sok helyen be sem fogadták ezeket a csángókat, hanem lenézték őket: mert nem úgy beszélnek mint ők, meg hát sok gyermekük van, mint a disznóknak. Ezt mondták róluk. Olyan

emberekkel tették ezt, akiket évszázadok óta kegyetlenül elnyomtak. Akik nem énekelhettek magyarul a templomaikban; akiknek a Groza Péter idején küldött több mint száz néptanítójukat egytől egyig elzavarták, magyar iskoláikat felszámolták. Tehát: mi itt az összeférhetetlenség alapja? Az, hogy *lenézte* az itteni magyarok egy része azokat a magyarokat, akik különbek náluk a legfontosabb kérdésben: a magyarságtudatukban, a magyar szerepvállalásukban. A magyarságot évezredek történelme alatt a hazafisága és az istenfélelme tartotta meg. Ez a két érzés fűtötte Szent István királyunkat, a végvári harcosokat, Tinódit, Balassit, az erdélyi fejedelmeket és katonáikat, a kurucokat, Zrínyit, Kölcseyt, Aranyt, Adyt és rengeteg más magyart. A csángó anyák 10–12–13 gyermeket is vállaltak hazafiságból és attól a hittől áthatva, hogy ez Istennek tetsző magatartás. Szabó Dezső kedvelt dorgáló szavával üzenem mindenfelé azoknak, akik a menekült testvéreinket nem fogadták és nem fogadják be: hékások, ezek sokkal különbek nálatok, mert jobb magyarok, értékesebb hazafiak.

Anyai ágon szegényparaszt, apai ágon munkás származású vagyok, de tulajdonképpen ezen az ágon is szegényparaszt. Én voltam az első tanult embere családnak, azt hiszem az Árpád-korig visszamenőleg. Édesapám mindig arra figyelmeztetett: „Fiam, sohase felejtsd el, hogy honnan származol!” És elmesélt nekem többször is egy történetet, amely egy román püspökről és a bocskoros apjáról szólt. Belényesen történt, a szülővároskamban. A püspök szónoki beszédet mondott Románia nemzeti ünnepé alkalmából. Az ünnepség végén valaki közölte vele, hogy itt van az édesapja is a nagytiszteletű püspök úrnak. A válasz ez volt: „Látam egy hasonló embert a tömegben, de az nem lehetett az én apám, mert ő szumányban (darócban) és bocskorban jár.” És át kellett öltöznie az apjának, hogy keblére ölelje őt.

Köztük éltem, nagyon jól tudom: a tanult román ember sohasem nézte le a paraszt rokonait, sőt: a származására mindig büszke volt.

Az úri magyar politika és a dzsentréletmód hozta létre azt a magatartást, hogy egymást lenézzük, hogy szégyelljük a származásunkat. A városba bekerült mai parasztlány azt sem tudja, hogy rázza a rongyot — stílszerű kifejezéssel élve. Beatrixnek, Henriettnek, Mónikának, Alexandrának, Norbertnek nevezi el a gyermekét — a hagyományos vagy magyaros nevek helyett —, mert *szégyelli* a parasztszármazását.

Hékás magyarok! Horatius, az ókori világ legnagyobb lírikus költője Maecenas barátjaként sem tagadta meg soha a rabszolgaszármazását! Ehhez mit szóltok?

Tévedés ne essék: én azt a magyar testvéremet is szeretem, akit szidok, tulajdonképpen: megleckéztetek. Pedagógus vagyok. Az a feladatom, hogy az iskolán kívül is népnevelő legyek. Hogy egyszerre ostorozzak és szeressek is. Aki csak a katedra mellett pedagógus, annak más pályát kellett volna választani. Ady kegyetlenül ostorozta a népet, de senki sem szerette nála jobban a magyar népet (s az emberiséget). Petőfire is vonatkozik ez.

Összegzem az eddig elhangzottakat:

A magyar összeférhetlenség legfőbb lélektani okai tehát: az irigység, az áskálódás, az önzés, az irgalmatlanság, és az, hogy lenézzük egymást. Mindez egy közös okra vezethető vissza: nem vagyunk elég intelligensek, félműveltek vagyunk.

A félművelt ember a legveszélyesebb réteg. A művelt ember tudja, hogy mikor kell beszélnie, és hogyan. A műveletlen nem beszél, mert nincs mit mondania, vagy vakon megbízik valakiben, aki helyette is beszél. A félművelt ember akkor is beszél, amikor nem kell, és sohasem tudja, hogy mit beszél. Veszélyes, mert ártani akar, mivelhogy igazából használni nem tud. Sokszor: érdekember. Szintén besugógítus.

A magyar összeférhetlenség lélektani okai a *történelmünk*re vezethetők vissza. Babits szerint „szép hazánk rossz helyen van, a népek keresztútján”, a török és a Habsburg elnyomása után nem tudta pótolni több évszázad mulasztásait.

Én így látom történelmi múltunk helyzetét, következményeit:

A mi népünk nyugodt életet sohasem élt. Csak harcolt a külső és belső ellenséggel meg önmaga ellen. Már a tatárok megtizedeltek bennünket, aztán idegeneket telepítettek ránk. Következett a 150 éves török pusztítás, a falvak és városok összeomlása, a lakosság elhurcolása, újabb telepítések, felmérhetetlen beszívargás elsősorban a románság részéről, Habsburg elnyomása, véget nem érő telepítések.

Lopások, kifosztások, hadisarcok, gyilkosságok, árvizek, tűzvészek, járványok, kivándorlások tizedelték, pusztították népünket. Itt mindig éheztek óriási tömegek, amelyek csak úgy tudtak megmaradni, ha mások dolgába belekontárkodtak, irigykedtek, áskálódtak, loptak. Létezett egy rettenetes földéhség, amilyen nem volt talán az egész világon. Jogász nemzet lettünk, mert sehol sem pereskedtek annyit, mint nálunk. Megölte a fiú az apját, az anyját, a testvérét a föld miatt. Hogyne veszttek volna össze szegényparasztjaink egy tyúkon is, ha csak a nagy ünnepnapokon jutott nekik egy-egy darabka hús! Lebbencsleveshez szokott gyomruk nem kereshette a megbékélést, mert az csak háborogni tud, sok esetben nem is az ellen, aki megérdemelné, hanem aki legközelebb áll

hozzá. Az éhező ember csak civakodni, összeférhetetlenkedni tud. Ezt a népet mindig csak egymás ellen ingerelték: idegen hódítók, magyar és nem magyar földesurak, korteskedők. Nem kapott legalább száz nyugodt évet a történelemtől, hogy egy kicsit barátkozzék, összelepedjék, rendbehozza magát. Ez a nép dolgozott látástól vakulásig, és pálinkával itatták, hogy dolgozzék még. Egyre csak termelt, termelt, létrehozta a javakat, hogy mások meg kereskedjenek velük. A magyar nemesek szégyelltek iparral és kereskedelemmel foglalkozni, még azt is, hogy ilyesmibe befektessék a pénzüket — az angol újnemesség nem szégyellte. Sokat gondolkodtam rajta: Észak-Erdély négy évig volt a miénk. Miért nem lehetett legalább 20—30 évig, hogy magyarságtudatunkat jobban kialakíthassuk!

Érdemes volna egyszer számba venni, hogy Mohács óta mikor intézték magyar emberek Magyarország kül- és belügyeit; gazdasági, társadalmi, kulturális ügyeit.

Az úri politika s az urak közt a sok idegen tette összeférhetlenné ezt a népet. A németpárti Pálffy gróftól meg a zsellér-falvakat és -tanyákat szétverő Pallavicini családtól mit várhatott volna? Ilyen körülmények között a magyarság sohasem fejthette ki igazi képességeit. Jól látta ezt Voltaire is, mikor ezt írta róunk: „Valamennyi nép között... egy sem volt olyan szerencsétlen, mint a magyar, hiába alkotott benné a természet erős, szép, szellemes embereket.”

Nép- és nemzetnevelő *íróink* mindig figyelemmel és aggodalommal kísérték a magyar összeférhetlenséget.

Tinódi Lantos Sebestyén így oktat a „Prini Péternek, Mailát Istvánnak és Terek Bálintnak fogságokról” című munkájában:

„Tudjátok, magyarok, hírösök valátok,
Míg nagy szeretettel egymást hallgatátok.
De mihelt köztetők ti meghasonlátok,
Ottan országtokban ím mind pusztulátok.”

Tinódi nagyon is jóságosan viselkedik. Úgy állítja be a kérdést, mintha előtte összetartás lett volna őseink között mindig, tehát szemet huny olyan gazembereknek, mint a Csák Máték, a Sámsonok meg a Káldorok. Összeveszett két földesúr, és a jobbagynépet egymás ellen harcoltatta. Beleoltották a népbe a gyűlöletet. Mindamellet sok szép példáját láthatta Tinódi a magyar összefogásnak is.

Pázmány Péter ilyen aranyosan ír a vele egyetértő Rákóczi Györgynek: „Akarnám, hogy ezt a kevés magyarságot jobb időkre tartanók, és egymást ne fogyasztanák.”

Zrínyi Miklós így ostromoz: „Csúfsága lettünk a nemzeteknek és magunknak... a részegségért, a tunyaságért, az egymás gyűlölésért és ezer ilyen vétünkért.”

Kölcsey így kesereg a Himnuszban:

„Hányszor támadt tenfiad
Szép hazám, kebledre,
S lettél magzatod miatt
Magzatod hamvvedre.”

Kölcsey úgy értelmezte történelmi sorsunkat, hogy Isten bűneink miatt büntet bennünket, s a legnagyobb bűnünk a belső viszálykodás: magyar pusztítja a magyart. Kányának, kígyónak, féregnek nevezi a széthúzó magyarokat, elsősorban a nemességet.

Berzsenyi így veti szemünkre széthúzásunkat A magyarokhoz című hatalmas ódájában:

„Nyolc századoknak vérzivatarja közt
Rongált Budának tornyai állanak,
Ámbár ezerszer vak tüzedben
Véreidet, magadat tiportad.”

Talán senki sem mutatta be szebben, mélyebben a magyar összeférhetetlenséget, mint Móricz a Birkaitató válú című novellájában. Meghal a falu legszegényebb zsellérje, nem hagy maga után csak néhány szegényes tárgyat és limlomot: egy szőrtarisznyát, egy vedlett, rossz csizmát, egy kopott gombos lajbit meg egy veres pipát. A nyomorult szőrtarisznyára hárman is szemet vetnek: az öregasszony meg a két fia. Képesek kígyónak, bitangnak lehordani egymást a jelentéktelen holmikért. Az egyik testvér arra gondol, hogy az osztzkodás után a városban telepszik le, és „soha az életben még háttal sem fog arra fordulni, amerre az egy testvérét véli”. Nem marad már hátra, csak egy rettenetesen rossz birkaitató válú. Az idősebbik testvér így kalkulál: ha kettévágnák, akkor ő a levágott végire deszkát szegezne, jó lenne még válúnak. De a kisebbik nem tudna mit csinálni a másik végével, mert a városba megy. Végül: hogy egyiké se legyen, hosszában fűrészelik ketté a válút.

Érdemes megfigyelni ma is, hogy egy-egy temetés után hány családban összevesznek, elidegenednek egymástól a rokonok, a családtagok is. Pedig a közös veszteség össze kellene fogja őket.

Itt vagyunk tehát a jelenünkben. Ne nézzünk most már hátra, hanem törjük a fejünket a megoldáson!

A magyar nép egységére mindig szükség volt, s ma különösen. Építsük egységünket úgy, hogy mindenkori hozzáállásunkkal igyekezzünk előrelendíteni közös ügyünket: a gazdasági élet talpraállítását, műveltségünk, intelligenciánk fejlesztését, s legalább

akkora súllyal magyarságtudatunk helyreállítását, amit az utóbbi évtizedekben elhanyagoltunk, amiről vezetőink szinte teljesen megfeledkeztek; sőt volt egy olyan időszak is, amikor tudatosan feledkeztek meg. Egységesek csak akkor lehetünk, ha kiirtjük magunkból az összeférhetetlenséget, elsősorban önneveléssel, de iskoláinkra is igen nagy feladat vár.

Hol van egy olyan olvasmány az iskoláskönyvekben, amely a magyar összeférhetetlenséggel foglalkozik? Kik írják egyáltalán a tankönyveket, hogy elkerüli figyelmüket Móricz kitűnően használható novellája?

Mivel foglalkozunk mi az osztályfőnöki órákon? Sokszor elcsépeelt dolgokkal, demagógiával, merev ideológiával. Miért nem foglalkozunk legalább az óra felében népnevelési kérdésekkel? (A demográfiai helyzetünkkel, az összeférhetetlenséggel, a magyarságtudatunkkal stb.) Középiskolás koromban Domokos Pál Péter igazgatóm minden hónapban tartott egy ilyen jellegű órát a végzős osztályokban Kolozsvárt. Ilyen témáink voltak: Mi a magyar?; Népzenénk nemzetnevelő szerepe; Csángó testvéreink.

Mit tesz a rádió és a tévé az összeférhetetlenség leküzdéséért? Semmit. Az újságokban még lehet találkozni ezzel a kérdéssel, vagy hasonlókkal.

Miért nem tanulunk mi semmit azoktól a szomszéd népektől és nemzetiségektől, amelyek összetartanak? (A szlovákoktól, a románoktól és a zsidóktól.) Nem Ceaușescu neveltjeire gondolok, hanem azokra, akiket nem tudott sovínisztákká átnevelni. Nem hiszem, hogy van olyan román a világon, akinek ne volna nemzet-tudata. Zsidó honpolgáraink sokkal műveltebbek, okosabbak, összetartóbbak nálunk. Tanuljunk tőlük! Szeretni kell az ilyen embereket.

A horvát származású Zrínyi, minden idők egyik legnagyobb magyarja ezt a mottót adta a Török áfium ellen való orvosság című röpiratának: „Ne bánts a magyart!” A mi generációnknak is ezt üzeni: Ne bánts te se, soha! Hanem állj mellé, ha bántják! Add oda neki kenyered nagyobbik felét, és gyönyörködj a jó étvágyában! Oszd meg vele a ruhádat, és koccints az egészségére! Állítsd meg az utcán, és hallgasd meg a panaszát, mondj egy-két vigasztaló szót neki! Nincs a te fajtád pusztulásra ítéelve, csak megváltókra vár, hogy kihúzzák bajaiból.

Az egyik iszik, és embereket gázol el a kocsijával. A másik családja nyugalomát dúlja fel. Mértéktelen az evésben. A harmadik: szívinfarktus leselkedik rá. Van köztük munkakerülő meg hetvenkedő, virtuskodó stb., stb. Íme mennyi feladat vár a peda-

gógusokra, az államférfiakra, minden becsületes honpolgár! Itt volna az ideje, hogy a sok pufogtatás és meddő vita helyett nemzetmentő munkához lássunk.

Zrínyi szelleme erre is figyelmeztet:

Az iszákosság Mohács. A mértéktelen evés Mohács. A dohányzás Mohács. Az egykeség és az egységes Mohács. A rengeteg elválás Mohács.

Ne sújtsd te is a fajtádat az összeférhetetlenség, a gyűlölet Mohácsával!

Magyarságtudatunkról

Nem hiszem, hogy az utóbbi évtizedekben sokan írtak volna erről a kérdésről. Magyarországon legalábbis. Fennmaradt bizonyos szorongás az emberekben a 40-es és az 50-es évekből: hogy aki a magyarságát hangoztatja, az téves utakon jár, mindenképpen maradi ember, a reakció késő hírnöke. Az ellene felhozható vád az, hogy nacionalista, sőt sovíniszta. Széles körökben fennállt az a sajnálatos tévedés, hogy a magyarságtudat vállalása összeférhetetlen azzal az elkötelezettséggel, amit a magyar állam a szocialista tábor tagjaként vállalt a „béke és az egyetemes emberi haladás” érdekében.

En ezt a nézetet nemcsak tévedésnek, hanem nevetségesnek is tartom.

Képzeljünk el egy magyar—szovjet labdarúgó-mérkőzést! Az intelligens szurkoló nem háborúnak fogja fel ezt az összecsapást, hanem sportvetélkedésnek. Számára az a legfontosabb, hogy nemes és szép küzdelmet lásson, s győzzön az erősebbik, a jobbik csapat. A magyar ember egy fokkal közelebb áll a saját csapatához; lehet, hogy kettővel is, de megtapsolja az „ellenfél” akcióit, s ha nem mi győzünk, akkor gratulál a diadalmasodónak, mert a sportszerűség így kívánja. És sportszerűség nélkül nincs igazi sport. Ugyanígy viselkedik a művelt szovjet néző is. Természetes dolog, hogy mi a magyar csapatnak szurkolunk, mert magyarok vagyunk, a szülő is a saját gyermekeihez húz elsősorban; de ha van egy jó és egy rossz, egy jó és egy kevésbé jó, az igazság nem szenvedhet csorbát, a jónak kalapot emelünk.

En úgy látom mai helyzetünket, hogy az orosz ember orosz, a szlovák szlovák, a román is román a nemzetközisége mellett — s minek soroljam tovább —, csak a magyar nem az, ami lehetne, s aminek lennie kellene: önmagát mindenekfölött magyarnak valló, ugyanakkor becsületes békepárti és nemzetközi ember.

A békepártisággal talán nincs baj, mert ki az az örült, aki egy újabb, egy mindennél borzalmasabb háborúra vágyódna, aki szívzaggató fájdalom nélkül látná elpusztulni gyermekeit a keleti vagy a nyugati fronton. A nemzetköziséggel azonban baj van: mert hogyan tud lelkesedni valaki más nemzetekért, ha a maga nemzetét sem szereti, vagy közömbös iránta. Hogyan lehet valaki jó nemzetközi, ha nem jó nemzeti! Hogyan tisztelheti valaki a más

szüleit, ha a sajátjait sem tiszteli! Az ilyen ember tévelygő lelkű, de lehet karrierista, sőt jellemtelen is. Lenin rajongott az orosz népzeneért, az orosz zeneszerzőkért, például Csajkovszkijért, de azon csodálkozott: hogyan képes az ember olyan szépet alkotni, mint Beethoven Sonata appassionatája!

Azt valljuk minduntalan, hogy a népek és nemzetek egy-egy színfoltot jelentenek az emberiség óriási virágoskertjében, együttesen adják meg annak pompáját, s akkor gondoljuk el: milyen sokat veszítene varázsából a virágoskert, ha színpompáját egyetlen virágfajtára korlátoznánk!

Aki jogtalanak tartaná helyesen értelmezett magyarságunkat, s annak elhagyására vagy elhanyagolására ösztökélne bennünket, nem lehetne sem testvérünk, sem barátunk többé, szükségképpen ellenségünket kellene látnunk benne.

Amikor 1973-ban Magyarországra kerültem, bevallom, engem meglepett magyarságtudatunk hajszálvékonyra méretezett zsinór-szála. Nem tartottam elégségesnek ahhoz, hogy összetartsom, testvérré fűzzön össze bennünket. Megkívánták mindenkitől, hogy tudja, mi történik Libanonban, Izraelben, Iránban, Angolában, a Fülöp-szigeteken, mert másként nem tartották intelligens, művelt embernek, de belenyugodtak abba, hogy tanítványaink nem tudják megmutatni a térképen Nagyszalontát, holott csak néhány kilométerre van a magyar határtól, és ott született Arany János, a legnagyobb magyar epikai költő, nyelvünk legnagyobb művésze mindmáig, aki egyben a világirodalom legnagyobb balladaköltője is. Hihetetlennek tűnő dolog! Hova vezethet egy ilyen önismeret nélküli magyarságtudat? Lehet-e tudatnak nevezni többé?

Beletemetkeztem akkor elődeink és nagy klasszikusaink olvasásába, hogy erőt merítsek belőlük és hazafias ihletet; én a Mócvidek szomszédságából elszármazó, aki úgy féltettem a magyarságomat, mint önnön szívemet, és mindig azt vallottam: ha megszűnik az egyik, szűnjék meg a másik is, mert olyan két dolog ez, ami elválaszthatatlan egymástól.

Nézzük hát, mit üzennek sírjukból is nagy elődeink a magyarságtudatunkról, akik már rég porrá, anyafölddé váltak, s ha felszántjuk őket, búzát teremnek nekünk!

Bornemisza Péter áldottnak, Balassi édesnek nevezi hazánkat. „Legyön Isten hozzád, áldott Magyarország” — mondja az első; „O én édes hazám, te jó Magyarország” — sóhajtja a másik, mikor idegen országba kell elbujdosnia.

Mikes Kelemen úgy gyötrődik hazájáért, Erdélyországért, mint ha nem is több száz kilométerre volna tőle: azon töri a fejét, hogyan lehetne otthon jövedelmező módon dohányt termeszteni, selyemher-

nyót tenyészteni. Onnan látja meg, Európa végéről, hogy nemesis ifjainkat haszontalanságokra nevelik, lányainkat pedig szinte semmibe sem veszik. Ezzel a fájó gondolattal fekszik le este, ezzel ébred fel másnap reggel.

Bessenyei — drága tapintatos magyar —, ahelyett, hogy lehurrogna bennünket, így finomkodik: „Valljuk meg, hogy nagyon megszűkülünk a magyarságba, melynek ugyan bőségébe soha nem voltunk.”

Csokonai Dorottyáját nemhogy nem tanítjuk, de meg sem említjük ma a szakközépiskolákban, pedig mekkora magyarságtudatot tükröznek a sorai. Mikor arra gondol Csokonai, hogy táncolnak nálunk galoppétát, stájeret, straszbургert, anglus kontratancot, hanákot, minétet, valcerest — meg mi az ördögöt —, így vádaskodik felháborodásában:

„Mért nem tánczol magyart az anglus, francia?
Csak a magyarnak kell más nemzet módiá?
Így veszítjük hazánkat a magunk kárával,
Külső tánczczal, nyelvvel, szokással, ruhával!”

Nem tudom, mit szólnak ehhez azok a fiataljaink, akik akkora borzas hajat növesztenek, hogy inkább kinéznek oroszlánivadéknak meg pulikutyának, mint magyar leszármazottaknak! A táncukról már nem is beszélek, legfeljebb saját szavukkal jellemzem azt: „általán” szép. Figyeljék meg csak, mire oktatja őket Csokonai:

„Nemes magyar tánczom! ki ősi nyelvünkkel
S ruhánkkal jöttél ki dicső nemzetünkkel,
Ki európai finnyás lakhelyeden
Máig sem szenvedtél mocskot szépségeden,
Ázsiai színben fénylik nemességed,
S még a módi nem tett alacsonynyá téged:
Im a külső népek bámulják díszedet,
S tulajdon nemzedet nem becsül tégedet!”

Ha népi táncgyűjtéseink külföldi sikereiről olvasok vagy hallok a rádióban, nekem mindig az alábbi Csokonai-sorok jutnak eszembe, arra gondolva, hogyan lelkesedne láttukon jó Csokonaink:

„Csak a magyar táncz az, mely soha sem jára
A jó egészségnek semmi ártalmára,
Mivel mérsékelve mozgatóván bennünket,
Frissíti elménket, testünket, vérünket.”

Csak azt tenném hozzá a saját meglátásomból: én kecsesebb táncot a magyar palotásnál álomban sem tudnék elképzelni.

Nem unom meg a példák felsorolását, dehogy unom. Beszéljenek csak ősünk, ne én szóljak a fiataljainkhoz! Az ő szavuknak minden bizonnyal nagyobb hitelük lesz —, ha egyáltalán lesz!

Nagy Petőfink így nyilatkozik a Magyar vagyok című versében magyarságáról, hazaszeretetről:

„De semmi kincsért s hírért a világon
El nem hagynám én szülőföldemet,
Mert szeretem, hőn szeretem, imádom
Gyalázatában is nemzetemet!”

A magyar disszidenseket pedig így átkozza meg:

„A miként ti e szegény hazából
Magatok száműzitek:
Vesse úgy ki csontotokat a sír
S a mennyország lelketeket!”

Ady az alkotó, a munkás magyarságával hozakodik elő, mikor ezt írja a rá jellemző helykeséggel: „Jobb magyar vagyok minden honhazafinál. A magyar Génusz igájába fogtam magam, s amit csinálok, arra büszke vagyok.”

Más helyen: „Aféle magyarnak látom magam, akit Katona József kifelejtett az összeesküvés nagyjelenetéből.”

Ismét másutt: „Nem tehetek róla, hogy érdekel, izgat, foglalkoztat a saját magyarságom, s a magyarság együttes kínja, problémája, sorsa.”

1916-ban írta: „Arra pedig figyelmeztetek minden gonoszérzésű embert, hogy talán szükség lesz még a magyarság védelmére, s akkor én halálos ágyamról is föl tudok kelni, mert — sajnos — többet érzek és sejtek, mint a mai szerencsés vagy szerencsétlen hősök.”

Nem hiszem, hogy nagyobb mélységgel és több fájdalommal szólalhatna meg akárkinek is a magyarságtudata, mint Adynak, mikor így jellemzi hazáját (amelyért különben meg is tudna halni): „Terhelt ország, összevissza-ország, koldus ország, beteg ország, gennyes ország, úri ország, függő ország, rossz helyzetű ország, persze: kulturátlan ország.”

A magyar Adyt, az igazi Adyt sohasem taníthattuk, csak a nemzetközi forradalmárt hangsúlyoztuk óráinkon.

József Attila 1937-ben öngyilkosságra kényszerül, de még ugyanebben az évben azért fohászkodik a sorshoz, hogy egyszer a szépről és a jóról írhasson népének, s magyarságának forrása még így buzog:

„édes Hazám, fogadj szívedbe,
hadd legyek hűséges fiad!”

A magyarzsídó Radnóti de nagy ember, de nagy költő volt, amikor tíz hónappal halála előtt meghurcoltatásában és megkínztatásában is így fejezte ki hazaszeretét:

„Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent,
nekem szülőházam itt e lángoktól ölelt
kis ország, messzeringó gyermekkorom világa.
Belőle nőttem én, mint fatörzsből gyöngye ága,
s remélem, testem is majd e földbe süpped el.
Itthon vagyok. S ha néha lábamhoz térdepel
egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom,
tudom, hogy merre mennek, kik mennek az úton,
s tudom, hogy mit jelenthet egy nyári alkonyon
a házfalakról csorgó, vöröslő fájdalom.”

Bizony, magyar fiaim és lányaim, azt érezni, hogy van magyarságtudatunk, felér a mindennapi kenyérrel; mert betennivaló nélkül nincs élet; ugyanúgy őszinte és áldozatos kiállásunk nélkül nincs: becsületes élet. Becstelenül élni pedig nem érdemes. Legnagyobb és leghaladóbb költőink egy részével igazoltam ezt. Nekik csak elhihetitek.

Volt olyan elsős tanítványom a szakközépiskolában, aki nem tudta elmondani a Himnusz első szakaszát, s még eléneklésére sem vállalkozott. De ennél még szomorúbb esetről is beszámolhatok:

Köztudomású, hogy nálunk az iskolai év tanulmányi kirándulásokkal kezdődik, amelyeknek az a céljuk, hogy megismerjük és megszeressük hazánkat. Nos, egy ilyen kirándulás alkalmával Csekére is ellátogattunk egy leányosztállyal, amelyet én nem tanítottam, kísérőként cseperedtem bele ebbe a társaságba. A délutáni órákban érkezünk meg, és itt szállásoltuk el magunkat éjszakára. F. L. osztályfőnöknő elengedte a lányokat egy kis csavargásra, fagyaltozásra (ez volt a legnagyobb élményük a háromnapos kiránduláson), de kikötötte, hogy egy óra múlva a templom előtt találkozzunk, és kimegyünk Kölcsey sírjához. Nem hiszem, hogy távolabb lett volna tőlünk 200 méternél. Beosztottuk a lányokat a szo-

bákba, papíron elrendeztünk mindent, a csomagok még egy szobában heverték halomban. Aztán elindultunk a kartársnővel a lányok megkeresésére. Ott üldögéltek a templom előtt, ki a fűben, ki a padon. Az osztályfőnöknőjük megkérdezte:

— Na lányok, kimenjünk a temetőbe, vagy fáradtak vagytok? Kórusban adták meg a választ:

— Ó tanárnő, fáradtak vagyunk. Maradjunk már itt a padon!

Összenéztünk a tanárnővel. Nem akartunk hinni a szemünknek és a fülünknek. Ilyen leforrázást nem kaptunk több évtizedes pályafutásunk alatt. Mintha késsel szúrtak volna belénk. Anélkül, hogy összebeszéltünk volna, elindultunk ketten a temetőkert felé. Két-három lány utánunk szegődött, a többi maradt. Felkerestük a sírt, élénkeltük vigyázással a Himnuszt, elgyönyörködünk a temetőkert kopjafáiban. Megkönnyeztük Kölcseyt és siralmas szituációnkat. Engem már a sírás környékezett. Az erdélyi magyarok vigyázba vágják magukat, ha egy labdarúgó-mérkőzés előtt megszólal a rádióban vagy a tévében a magyarok himnuszsa. Ezek pedig... ezek nem gyalognak 200 métert, hogy megnézzék Kölcsey sírját. Nem normálisak. Hát azért jöttünk Csekére, azért szállásoltuk el magunkat egy éjszakára, azért fizettük ki az ellátás költségeit, hogy lerójuk kegyeletünket Kölcseynek. Ez hihetetlen!

A kartársnőm megszólalt végül bánatosan:

— Ne menjünk vissza értük? Ne kényszerítsük őket, hogy eljöjjenek?

A szívem majd megszakadt a fájdalomtól, mire én is összeszedelődtem, hogy megadjam a választ:

— A világért se tegye! Kölcseynek nincs szüksége ilyen látogatókra. Mi pedig törjük csak össze magunkat testileg-lelkileg, mert tagjai vagyunk egy országos pedagógiai testületnek, amely hagyta, hogy a dolgok idáig fajuljanak.

Reszkettem az idegességtől. Inkább a fájdalomtól. A szívembe markolt egy Kölcsey-mondat: „Szánd meg, Isten, a magyart!” Szánd meg tudtán és akaratán kívül, mert nincs még ilyen szánsalomra méltó nép sehol. Ennek nem volt elég a tatár, meg a török. Nem volt elég két vesztés világháború. Egy olyan nagyméretű kivándorlás, amely szétszórtabbá tett bennünket a világ bármelyik népénél. Így lettünk mi „kányák, kígyók, férgek” (Kölcsey szerint), „cigány-népek langy szívű sihederje” (Ady szerint). Nekem már ne szóljon senki, mert szembe röhögöm! Egy örült röhögésével. Aki már maga sem tudja, mit cselekszik. Egy dolog biztos: román diákokkal ilyesmi nem történhetne meg. Nekik van románágtudatuk.

Sokra is vitték vele. Egy gyönyörű országot kovácsoltak össze. Hegyeket és völgyeket. Erdőket és termőföldeket. Európa egyik legszebb országát.

— Szeresd a hazát! Boldog leszesz, ha a férjfi kor napjaiban e szavakat úgy fogod érthetni, úgy fogod érezthetni, mint kell — írta Kölcsey a Parainesisben.

Ó, drága Kölcseynek, de jó már neked!

Nem szabad azonban ennyire elcsüggednünk. A pedagógusok nem lehetnek pesszimisták. Legfeljebb ideig-óráig. Mert lám, azt olvasom a mai újságban, hogy már három éve folyik a „Magyarország az én hazám” című országos verseny is — amióta nyugdíjas vagyok. — Eddig csak a „Mit tudok a Szevetunióról” című verseny létezett. Valami dereng. Kezdünk nemzetivé válni, hogy jó nemzetközies is legyünk. Öntudatos magyarok és öntudatos európaiak. Már hallom is a nagy Berzsenyi-verset Kodály feldolgozásában. Valamikor 120-an énekeltük Kolozsvár válogatott diák-énekkarában:

„Ébreszd fel alvó nemzeti lelkedet!
Ordítson orkán, jöjjön ezer veszély:
Nem félek. A kürt harsogását,
A nyihogó paripák szökését

Bátran vigyázom. Nem sokaság, hanem
Lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat.
Ez tette Rómát föld urává,
Ez Marathont s Budavárt híressé.”

Adja a magyarok Istene, hogy így legyen! S akkor mi is olyan büszkén fogjuk hordani a piros-fehér-zöld kokárdát március 15-én, ahogyan a franciák hordják a maguk trikolórját, a „gloire” fiai. Nemcsak a diákjaink, hanem — még hihetetlennek tűnik — a pedagógusaink, sőt az orvosaink is.

Miskolc, 1986.

Hogy ne legyen hazánkban antiszemitizmus

(Utasítás írásom tanulmányozásához: Előbb olvasd el végig figyelmesen, s csak azután átkozz! Utána elmehetsz a barátaidhoz, az ismerőseidhez, hogy megbeszéljétek, hogyan lehetne elpusztítani engem. „Eredj, ha tudsz!”)

Nagy fába vágom a fejszét, tudom. Olyan kérdés tárgyalásához fogok, amelyhez senki sem mert hozzáfogni. Csipkedték már ezt a témát innen is, onnan is, magyar és zsidó részről egyaránt, de őszinte becsületességgel, teljes nyíltsággal, a kockázat maradéktalan vállalásával még senki sem nyúlt hozzá. Pedig az antiszemitizmus elterjedésének csak így lehet gátat vetni. Ha teljesen nyíltak, őszinték vagyunk, és óvakodunk a valóság elkendőzésétől.

Ha felvetődött akárhol is, akármilyen formában a magyar-zsidó viszony, az mindig a sértés vagy a sértődöttség kinyilatkoztatása volt, és a takargatás nyíltabb vagy visszafogottabb formájában jelentkezett, de rendkívüli tudatosság húzódott meg a háttérben. S egy érdek is.

A magyar ember tudta, hogy ehhez a kérdéshez nem szabad, nem lehet teljes nyíltsággal hozzányúlni, mert a részgazságok megközelítése is kiszámíthatatlan veszélyekkel jár, a zsidóság makulatlanságát nem lehet büntetés nélkül megkérdőjelezni. A zsidóság nagy részében is tudatossá jegecesedett az a tévhit, hogy olyan néppel — és nem népréteggel — áll szemben, amely több százezer ártatlan zsidó meghurcoltatásáért és elpusztításáért, megbocsáthatatlanul felelős, és figyelmen kívül hagyta, hogy egy ugyanolyan szerencsétlen nép a maga tehetetlenségében és kiszolgáltatottságában a krisztusi ártatlanság mellé önmagát is — lehet, hogy latorként, lehet hogy zsványként — szintén keresztre feszítette.

Ami megtörtént, azon már változtatni nem lehet. De mi történt azóta az emberi lelkekben? Az az érzésem, hogy mi magyarok még nem törtünk pálcát magunk felett, nem fogadtuk el kollektív bűnként azt, amit véreink a zsidóság ellen elkövettek. Nem tettük azt, amit Kölcsey a Himnuszban megtett, mikor papírra vetette ezeket a sorokat:

„Haj, de bűneink miatt
Gyúlt harag kebledben.”

Kölcsey nem volt bűnös, mert ő nem azonosítható a „kigyókkal, kányákkal, férgekkel”, az összeférhetetlen, az egymást tépő, marcangoló magyarokkal, de úgy gondolta, hogy hamarabb kiengezteli Istent, ha kollektív bűnként kéri a bocsánatot.

A behelyettesítést elvégezve tehát így festene az aktuális mondanivalóm: egész népünk bűnbánatát gyakorolva kellene bocsánatot kérnünk a zsidóságtól. Nem azért, mert mi mindannyian bűnösök vagyunk, hanem azért, mert ez jólesne nekik, és nagyobb biztosítékot nyújtana arra, hogy hasonló vétség nem ismétlődhet meg.

Hiába is tusakodnék önmagammal, képtelen volnék szívszorongás és meghatódottság nélkül idézni azokat a Radnóti-sorokat, amelyekben Kölcseyhez hasonlóan alázza meg magát a legnagyobb magyar-zsidó költő, mikor magára vállalja büntetlenül — ő aztán igazi krisztusi ártatlansággal — a magyar kollektív bűnt:

„Hisz bűnösök vagyunk mi, akár a többi nép,
s tudjuk, miben vétkeztünk, mikor, hol és miképp”.

Ma már senki sem vonhatja kétségbe, hogy Radnóti költészetét világszinten képviseli modern magyar lírákat, de ha csak egy verset ír, a „Nem tudhatom...” címűt, azzal is nagy hazafias költőink közé emelkedik, mert lehetetlenség szebben összefonódni a szülőfölddel, a magyar tájjal, az egész magyar hazával, mint ahogyan ő teszi:

„Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent,
nekem szülőházam itt e lángoktól ölelt
kis ország, messzeringó gyermekkorom világa.
Belőle nőttem én, mint fatörzsből gyöngye ága,
s remélem, testem is majd e földbe süpped el.
Itthon vagyok. S ha néha lábamhoz térdepel
egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom...”

Az egész verset idézhetném, oly csodálatosan szép, s mindvégig azonosulás mindennel, ami magyar: Vörösmartyval, a temetőben sírdogáló anyókéval, a bakterrel, a gyermekeinkkel, a magyar komondorral, a háborútól szenvedő egész magyar néppel, ahogy ő mondja:

„a házfalokról csorgó vöröslő fájdalom”-mal.

Kölcsey és Radnóti! Egyrészt a legszentebb imánkat kifejező, másrészt (és ne takargassuk most már) a legnagyobb disznóságunkat engesztelő költői név egymásmellettsége legyen a biztosítéka annak, s egyben a bátorítás is hozzá, hogy egyszer majd szemet hunyunk, hogy egyszer majd megbocsátunk kölcsönösen. Minél hamarabb tesszük ezt, annál jobb lesz. Mindkettőnk számára.

Szándékom őszinteségét és komolyságát úgy pecsételtem meg, hogy visszatérek ahhoz a bibliai történethez, ami számomra a leg-többetmondóbb, a legszentebb: Krisztus megfeszítéséhez. Csak akkor juthatunk el a kölcsönös és teljes megbocsátáshoz, kedves zsidó testvérem, ha mi magyarok úgy nézünk fel rád, mint a golgotai keresztre, ami tulajdonképpen a te megdicsőülésed szimbóluma is (a mi hitünk szerint), és a nekünk kijáró lator szavával, de szó szerinti bibliai idézettel kérünk bocsánatot tőled: „emlékezzél meg rólam, mikor eljössz a te királyságodba” — és te is szó szerint idézed nekünk biztatásként azt, akit megfeszítettél velünk együtt, s aki nekünk a legdrágább: „Bizony mondom neked, ma velem leszel a paradicsomban.”

Keresztyén létemre én ennél nagyobb bűnbánatot a magam és a népem nevében nem tehetek. Számunkra ez a maximális maximum. Mi jól tudjuk, hogy a krisztusi szavak kijátszása mit jelentene nekünk: az üdvösségünk feladását.

Bevallom neked őszintén: nagyon tökéletlen embernek érzem magam. Évtizedek óta töröm a fejemet, hogy rájöjjek végre: tulajdonképpen mit kellett volna tennem, mikor a pribékjeink téged elvittek? Hogyan segíthettem volna rajtad? Ha lelövöm azt, aki téged elragadott szeretteid köréből? De akkor engem is lelőnek, vagy melléd dobnak a marhaszállító vagonba. Esetleg egy embert megmentek. De mi lesz a többivel? Igen, ezt kellett volna tennem. S a példamat követnie kellett volna 600 ezer magyarnak. De akkor esetleg elpusztul 600 ezer magyar meg 600 ezer zsidó. És akkor a fasiszta magyarok és nem magyarok együtt röhögtek volna.

A kérdés logikai továbbfejtése újabb kérdés felszínre hozását feltételezi: fordított esetben te képes lettél volna rá, hogy meghozd értem ugyanezt az áldozatot?

Látod, mennyire bonyolult ez a kérdés?

Nehogy azt feltételezd, az Istenért, hogy én most játszom a szavakkal, netalántán gúnyolódok, vagy félre akarlak vezetni téged. Ismerve az emberi gyöngeségeket és gyalogságokat, én el tudok képzelni egy ilyen magatartásformát mindkét oldalról. De úgy segíjen engem az Isten: őszinte vagyok, becsületes a szándékom. Én nem akarom fehérre mosni magam, mert biztosan hiszem: ebben a disznóságnak nevezett ügyben bűnös vagyok. Csak azt nem tudom

pontosan, hogy mégis miben és mekkora mértékben vagyok az. Adja az Isten, hogy egyszer megvilágosodjék az elmém, hogy lássam is azt, aminek a feloldására nem tartom eléggé méltónak magam. Mert biztos vagyok benne, hogy van ilyen dolog: cselekvés, mulasztás — nem is sejtem, hogy mi lehet, de van, és van. Olyasmi, amit irántad és egész néped iránt követtem el.

A magam oldaláról nem is feszegetem tovább a kérdést. Ez már végérvényesen így van, lezárt lelkiismereti ügy.

Ne haragudj, ha a te oldaladról is mérlegelek most már, és pedig úgy, hogy szintén népem szájából teszem fel a kérdéseket. Mindegy, hogy igaz vagy nem igaz kérdések ezek, vagy csak részben igazak. De kérdések, mert nagyon sok magyart foglalkoztatnak.

Megkérdeztem száz fajtámbelit, megfigyeltem titokban talán ezret is, ők hogyan vélekednek rólatok. A véleményem sok kérdésben eltér az övéktől, de vannak esetek, hogy megegyezik. Most érkeztem el oda, ahová magyar ember aligha jutott: kimondom nyíltan, hogy mi az, ami a magyarságnak fáj, amiben sérelmezettnek véli magát. Veled szemben. Akárhányszor meggyőződhetek róla, hogy ezek a problémái, ezek a helyes vagy helytelen meglátásai. Hogy könnyebben tárgyalhatók legyenek, pontokba szedem őket.

Íme, miket mondanak:

1. Zsidókérdést nem ismernek Magyarországon, mert a zsidók átlagkeresete sokkal jobb, mint a magyaroké, külön lakásokban laknak, és van pénzük arra, hogy beutazzák a világot.

2. Nem lehet bírálni őket, mert azonnal nacionalizmussal, sovinizmussal, antiszemitizmussal vádolnak mindenkit.

3. Gyűlölnék bennünket a vélt antiszemitizmusunk miatt, de nem törődnek azzal, hogy mi történt és történik például Romániában, mert ott a II. világháború idején a zsidóságot megmenekítették.

4. Kun Bélák nemzetközisége és forradalma sokat ártott népünknek, a nyugati nagyhatalmak kegyetlenül megtorolták a magyar kommunizmust, Kun Bélák nélkül kisebb területi veszteséggel is megúsztuk volna Trianont.

5. Rákosi Mátyásék sohasem választotta meg a magyar nép; erőszakkal, külső támogatással ragadták magukhoz a hatalmat, aztán ávásaik bosszút forraltak a magyarság ellen.

6. A kommunizmus propagálásával a zsidók más országokban is vezető pozíciókba jutottak, a legnagyobb kommunistáknak vallották magukat, sok embert megkínóztak, bebörtönöztek, elhurcol-

tak, kényszermunkára fogtak be, meggyilkoltak, aztán hátat fordítva a kommunizmusnak, a kapitalista országokba távoztak.

7. Ma ugyanazt csinálják a megszállt arab területeken, amit velük csináltak annak idején.

8. Kezükben tartják a tömegkommunikációs eszközöket: a televíziót, a rádiót és a sajtót, sok tekintetben kulturális életünk irányítását. Fordított numerus clausust hoztak létre — a maguk javára.

9. Lazább életvitelükkel, szabadabb felfogásukkal negatív hatással vannak a hagyományos magyar erkölcsiségre.

10. Sok fajtestvéremtől hallottam: szeretném látni az első zsidó traktorost, kohászt, bányászt, aztán újabbakat.

Megismétlem, amit korábban mondtam: a felvetett kérdések létezéséről (sőt gyakoriságáról) akárki meggyőződhet. A helyességükről vagy a rosszhiszeműségükről alkosson ki-ki egyéni véleményt, ma joga van hozzá minden állampolgárunknak, mindenki úgy politizál, ahogy akar. Én is elmondom az egyéni véleményemet — ezzel párhuzamosan és a későbbiekben a saját fajtámról alkotott véleményemet is.

1. Osztom azt az elképzelést, hogy zsidókérdés tulajdonképpen nincs Magyarországon — a mai napig. Mert ez azt jelentené, hogy a zsidóságot jelentősen háttérbe szorítják, állampolgári jogaitól fosztják, lehetetlenné teszik anyagi, szellemi, kulturális érvényesülését. Ilyesmiről szó sem lehet, mert akkor a hazai zsidóságnak pontosan olyan körülmények között kellene élnie minden vonatkozásban, ahogy a romániai magyarság élt és él — természetesen a többi kisebbségi is. A napnál is világosabb, hogy a kétféle életmód között felmérhetetlen különbség van.

Nem tagadhatjuk azonban a felbukkanását bizonyos fokú antiszemitizmusnak, ami ellen határozottan és sokoldalúan azonnal fel kell lépni: magyaroknak és zsidóknak egyaránt, mégpedig összefogva, és nem külön.

Ami az utazásokat illeti:

A zsidóság — számarányát tekintve — sokkal többet utazik távolabbi országokba is, és ez mindenképpen jobb anyagi szituáltóságát tükrözi. De el kell ismerni, hogy nagyobb a kulturális igénye (mivelhogy műveltebb), szívesebben áldoz az utazásokra. És magyarázatként kell elfogadnunk azt is, hogy nem issza el a pénzét. Ők nem olimpikonok a töményital-fogyasztásban, mi pedig igen. (Az ilyen pénzekből rengeteget lehetne utazni.) Lehet, hogy kevesebbet is dohányoznak.

2. A zsidóság nagy hibába esett, mikor arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem engedi bírálni magát, mert figyelmen kívül hagy egy igen fontos lélektani kérdést: az elfojtott vélemény nem

csendesedik el, hanem az intenzitása napról napra nő, kamatoztatja magát, és idővel szükségképpen robban, mégpedig kiszámíthatatlanul, beláthatatlan következményekkel. Ha hagyják, hogy még gyengébb formáiban a felszínre kerüljön, akkor kiszámítható, kezelhető, leszerelhető. Politikai szempontból ez igen fontos taktikai kérdés.

A hibákat nem védeni kell, hanem mindenekelőtt el kell kerülni. A feketére nem szabad azt mondani, hogy fehér. Eltakarni sem szabad a hibát, mert mindig akadnak olyanok, akik a takarót felemelik. Úgy is mondhatnám: ez a takarók sorsa.

Hogy a zsidóság hibáit bírálókat milyen könnyen nacionalistáknak és fajgyűlölőeknek bélyegzik, azt sem én találtam ki, a Magyar Írók Szövetsége 1986. november 29-én és 30-án tartott közgyűlésén igen jelentős író ajkáról hangzott el ez a megjegyzés. Minden bizonnyal ő is napi megfigyelései alapján nyilatkozott így.

Furcsának tartom: a zsidóság nem hagyja bírálni magát, de ugyanakkor bennünket akárhányszor elbírál.

3. Nem állítom, hogy kizárólagosan így van, de ha felüti fejét valahol az antiszemitizmus, ott a legtöbbször a másik oldalon is történt valami hiba, ott szemitizmus is van, érdemes a helyzet kivizsgálásával, mérlegelésével foglalkozni. Nem hiszem azonban, hogy Ceaușescu Romániájában komolyabb hibákat követett volna el az ott élő zsidóság — a korábbi tapasztalatokból is okulva —, mégis nagy elnyomásnak és megaláztatásnak volt kitéve a diktátor halála pillanatáig. Ceaușescu nemcsak a magyarokat és a németeket gyűlölte, hanem valamennyi nemzetiségét, és hirhedt antiszemita volt, amiről Ion Mihai Pacepa „Vörös horizontok” könyve hitelesen tudósít. Amikor New York polgármestere, a zsidó Edward Koch meglátogatta Ceaușescut embereivel a szállásán, a Waldorf Astoria szallodában, távozásuk után így kiáltott fel a diktátor: „Alkoholt!... Olyan bűz van itt, mint egy disznóólban. Egy zsidó disznó, egy New York-i zsaru és egy koszos néger.” (I. m. II. 353.)

Az első kötet 159. lapján szó szerint ez olvasható: „Nem Király az, aki aggaszt engem. Eltáposhatom, mint egy poloskát, amikor csak akarom. Hanem Kádár. Tudom, hogy a zsidó disznó van a dolog mögött. A nyakamon érzem a lihegését. Vissza akarja csatolni Erdélyt Magyarországhoz. De akkor háború lesz. Az első és a második világháborúban a románok elfoglalták Budapestet, el fogjuk foglalni újra.”

A kötetből megismerhető Ceaușescu hirhedt „emberkereskedelme” is, a Jesahanu-Marcu által létrehozott úgynevezett „úri-emberi egyezmény”, melynek értelmében Ceaușescu minden egyes kivándorolt zsidóért jelentős pénzösszeget kapott. Ez az összeg függött a kortól, az iskolázottságtól, a szakmától, az alkalmazástól, a

családi állapottól, és fejenként 2000 és 50 000 dollár között mozgott. Néhány kivételes esetben Jesahanutól 250 000 dollárt kértek. Így látott hozzá Ceaușescu a közel 1 millió német kiárításához is.

Ceaușescuné is megrögzött antiszemita volt. Azért haragudott Gheorghe Pană munkaügyi miniszterre, az Általános Szakszervezet vezetőjére, mert zsidó felesége volt.

Pacepa megjegyzi, hogy már Gheorghe Gheorghiu-Dej is széldületes összegeket keresett a zsidók kivándorlásának engedélyezésével.

Meglepőnek tartom, hogy a magyarországi zsidóság hosszú éveken át semmit sem foglalkozott a romániai zsidóság helyzetével, és most, Ceaușescu halála után sem foglalkozik kellőképpen.

Köztudomású, hogy Auschwitz egyik túlélője, dr. Nyiszli Miklós nagyváradai orvos (a lányát, Zsuzsit tanítottam) a „Mengele boncolóorvosa voltam” című könyv szerzője tervezte a romániai zsidóság tragédiájának megírását is, de erről a hatóságok tudomást szereztek, és az öngyilkosságba kergették. Meglepő, hogy akadtak zsidó emberek, akik mindent elkövettek, hogy írásaikkal a romániai pogromok minden nyomát eltüntessék. Oliver Lustig például az „Excepcie? Da, a fost o exceptie!” („Kivétel? Igen, kivétel!”) című írásában azt bizonygatta, hogy a magyarok csökkenteni akarták a románok számát Észak-Erdélyben, azért irtották a zsidókat, akik Romániában úgy éltek, mint a Paradicsomban. Hasonló szellemben írt Buarst is, azt állítva, hogy Románia volt az egyetlen kelet-európai ország, amely nem engedte eldeportálni a zsidókat, hanem ellenkezőleg: megvédte őket.

Amikor a Zsidó Világszövetség felszólította a zsidóközösségeket, hogy kutatások és egyéni megpróbáltatások, szenvedések alapján írjanak meg minden zsidóüldöztetést, M. Carp egy háromkötetes könyvben dolgozta fel a romániai zsidóság szenvedéseit és pusztulását. Címe: Cartea neagră despre suferințele evreilor din România. (Fekete könyv a romániai zsidóság szenvedéseiről.) Munkájához felhasználta minden rendőrségi végzést és belügyminiszeri rendeletet, másolatokat készített róluk. Carp 450 ezer zsidó szenvedéséről számol be, akik közül 350 ezret meggyilkoltak, nem is német kényszerre, hanem a belső antiszemitizmus kegyetlensége folytán. Megemlíti, hogy már jóval a Vaszgárda megalakulása előtt is voltak súlyos atrocitások Romániában, és Curtio Malaparte „Kaput” című dokumentum-regényére hivatkozva közli azt is, hogy a iasi-i tömegmészárlásban igen nagy mértékben vettek részt civilek is.

A román hatóságok az egész világra kiható akciót indítottak, hogy minden könyvtárból tűnjenek el Carp könyvei, és ez az akció olyannyira eredményes volt, hogy a világhírű Harvard, Sor-

bonne és a jeruzsálemi egyetemen sem található már meg a könyv mindhárom kötete. Figyelemre méltó, hogy a zsidóság egy kelet-európai államból sem menekült annyira, mint Romániából. A harmincas években majdnem egymillió zsidó élt Romániában, de ma már húszezeren sem merik zsidónak vallani magukat a sokáig malakulatlannak minősített „hazában”.

Zsidóellenes uszítással hazánkban is találkozunk már a II. világháború előtt is, például ilyen örültségeket olvashatunk: „A műveletlen parasztság nálunk kezdettől fogva gyanúval nézte a hatóságok víztisztító működését, s főként Kassa körül terjedt el köztük a hit, hogy az urak és a zsidók megmérgezik a kutakat, és céljuk a parasztság kiirtása.” (Trócsányi Zoltán: Kirándulás a magyar múltba. 1937., 235. l.)

A tiszaeszlári vérvádat említeném még meg.

Szóval: a II. világháború előtt sem volt tiszta a lelkiismeretünk.

Hogy a zsidóság gyűlölné bennünket feltételezett antiszemizmusunk miatt? Ebben én nem hiszek. Akkor legkiválóbb fiai — mondjuk világhírű karmesterei és tudósai — nem nyilatkoznának úgy rólunk, ahogy teszik. Nem terjesztenék a magyar kultúrát az egész világon. Hogy példát is mondjak: Doráti Antal jószágos arcában én sohasem tudtam volna kételkedni. Teller Ede sem mond rólunk semmi rosszat. Úgy érzem, szeret minket, vagyis megbocsátott.

4. Ahhoz, hogy teljes mértékben átérezhessük a zsidó nép tragédiáját (merem állítani: sokan és sokszor átéreztük), szükségesnek tartom, hogy zsidó testvéreim is gondolják át a mi történelmünket, és így próbáljanak néha-néha megközelíteni bennünket. Nagy bátorítást adna ez nekünk újabb lépéseink megtételéhez. Felvetek egy kérdést: gondolkoztak-e már azon, hogy a mohácsi vész óta hány évig kormányozták Magyarországot szabadon magyar emberek? Vegyük csak sorra:

150 évig a törökök uralkodtak fölöttünk, utána pedig a Habsburgok, az 1848-as forradalomig. A szabadságharc idején a magyar nép kísérletet tett a Habsburg-iga lerázására, de ez nem sikerült, és a 67-es kiegyezés sem hozott radikális változást, mert az osztrák uralkodó továbbra is magyar király maradt; a közös hadügy, külügy és pénzügy pedig csak papíron volt közös, mert Ferenc József továbbra is úgy uralkodott, ahogy akart, mindig meg tudta találni a módját annak, hogy az osztrákok felé billentse ki közös mérlegünket. Gazdaságilag sem válhattunk teljesen függetlenné 1867 után.

Eljutottunk tehát az első világháborúig anélkül, hogy évszázadokon át kezünkbe vehettük volna saját hazánk irányítását. Ahogy Kölcsey írta népünkéről a Himnuszban:

„Szerte nézett s nem lelé
honját a hazában.”

Egy nép tragédiája akkor válik igazán teljessé, ha szabadságát elvesztve ki sem nyithatja a száját, vagy ha igen, akkor azt kell hazudnia, hogy szabad. Németország belekényszerített bennünket az első világháborúba. Milliónyi halottunk volt, megszámlálhatatlan bénánk, betegünk és kivándorlónk. Nem volt elég tehát a századforduló táján kivándorolt másfél—kétfélmillió szegényparasztunk elvesztése, egy olyan érvágás, amit sohasem pihenhettünk ki.

Nem volt szabad beszélni róla mindmáig, hogy milyen következményekkel járt hazánkra Kun Béláék kommunizmusa. Ma már világosabb a napnál is: ha nincs ez a kommunizmus, akkor Magyarország 282 ezer km²-nyi területéből nem 93 ezer km² marad; 18 millió lakosunkból pedig nem 7,6 millió, hanem lényegesen kisebb veszteséggel ússzuk meg Trianont, hiszen Wilson amerikai elnök állandóan azt hangoztatta, hogy nagy igazságtalanság az, ahogyan elbánnak Magyarországgal, és megvan ez a felismerés az angol politikusokban is. Trianoni katasztrófánkat az utódállamok politikusai által lepénzelt francia tábornokok idézték elő, és legbiztosabb ütkártyájuk a már említett bolsevizmusra történő hivatkozás volt, — Kun (Kohn) Béla kommunizmusára. Keressünk csak rá néhány meggyőző bizonyítékot:

— A francia kormány 1919. januárjától, attól az időponttól tehát, amikor újból elejtette a katonai fellépés gondolatát Közép-Európában, s közelebbről Magyarországon, láthatóan szerette volna elérni, hogy stabilizálódjék a rendezetlen körülmények között fokozatosan kialakult új rend. (Ormos Mária: Pádovától Trianonig. Kosuth Könyvkiadó, 1983. 160. l.)

Hát így alakul a továbbiakban az említett „stabilizálódás”:

Egy január 6-i keltezésű román jegyzék így ír a romániai helyzetről: „... az ország nyomorúsága akkora, hogy egyedül a nemzeti elégtétel az, amit jelenleg neki adni lehet, és ugyanakkor ez az egyetlen mód arra, hogy a bolsevizmust elkerüljük.” (I. m. 170.)

— Február 5-én Foch marsall három dolgot kíván a konferenciától: tegye lehetővé a Haller-hadsereg hazaszállítását, fegyverezze fel a román erőket, s elvileg szentesítse a kisállamok bolsevikellenes barikádjának offenzív szerepét... Ilyenformán a vonal északi szakaszának korrekciója amerikai számítások szerint 300 000 lakóval többet adott Romániának. (I. m. 181.)

— Február 19-én Alby vezérkari tábornok követelte, hogy a sokat vitatott városok (Szatmárnémeti, Nagybánya, Nagyvárad, Arad) Romániához kerüljenek, mivelhogy e városok fontos vasúti csomópontok. Lehetetlen tehát el nem foglalni e helységeket egy olyan övezetben, ahol bolsevik intrikák működnek. (I. m. 167.)

Március 26-án Benes levelet intéz Clemenceau-hoz: „Csehszlovákia sziget a bolsevik áradatban ... Csehszlovákia csak úgy tud védekezni a bolsevizmus ellen, ha elfoglalhatja a kért vonalat (az Ipoly-vidéket, továbbá a Losonc—Miskolc vasútvonalat), valamint Kárpát-Ukrajnát ... így megszüntetnék a magyarok és az oroszok között a kapcsolattartás lehetőségét. (I. m. 201.)

Kun Béla Leninhez intézett táviratait a franciák fogták. Az elsőben például kérte Lenin támogatását az imperialista tolvajok ellen. A párizsi politikai és katonai vezetők erre felordítanak: „A bolsevizmus Közép-Európa szívében jelent meg, hogy közvetlenül magával sodorhassa a szomszédos és az antant szemében máris túlságosan vörös Ausztriát, innen már talán csak egy lépés odáig, hogy a németországi és a szovjet-oroszországi forradalmárok kezét foghassanak. (I. m. 210.)

Most már Vix és Fontenay belgrádi követ is azt javasolta, hogy „legyen az antant kevésbé könyörtelen ezzel az országgal szemben” — mármint Magyarországgal szemben.

A Magyarországnak szánt és már útban lévő élelmiszer-szállítmányt Zágrábban feltartóztatják, szerb csapatok bevonulását rendelik el Bajára és Szabadkára, Pruneau tábornok pedig azt ajánlja az angoloknak, hogy semmi szín alatt ne álljanak szóba a bolsevikokkal. (I. m. 212—213.)

A Tanácsköztársaság kikiáltása óriási hatással volt Párizsra. Úgy vélték, hogy a Vörös Hadsereg most már Lengyelországot és Romániát veszélyezteti, s elsősorban Romániára és Jugoszláviára lehet támaszkodni. A románok abban reménykednek, hogy újabb területeket foglalhatnak el, s fel vannak készülve, hogy Budapest is elfoglalják.

Masaryk is arra gondol, hogy Pozsonynál, a Dunától délre is kaphatnának egy kis területet.

— Odessza kiürítése tengeren (civiliek) és vasúton (hadsereg) április 3-án kezdődött, és 6-án este 7 órakor befejeződött. Ezzel a vereséggel a francia vezérkar, más vonatkozásban, megteremtette az az egyik fontos alapot a Magyarország elleni támadásra: felszabadította és fedezte a román hadsereget. A konferencia március 25-i döntése, amely a forradalmi mozgalmak elleni súlypontját átmene-

tileg Szovjet-Oroszországról Magyarországra helyezte, április 3—6-ig konkretizálódott. (I. m. 231.)

A magyar bolsevizmus ürügyén Jugoszlávia Pécsét és a pécsi szénmedencét követelte, Csehszlovákia egy korridort a Földközi-tengerre, Románia pedig a Debrecen—Szeged vasútvonalat.

A politikai szemtelenség és zsarolás maximális megnyilvánulása az az ajánlat, amelyet a román kormány ügynöke, Erdélyi János tett Csáky Imrének, majd Bethlen István megbízottjainak: „ha a román hadsereg megdönti a bolsevik rendszert, a leendő magyar kormány hálából adja át Romániának Békéscsabát és Makót, valamint engedjen beleszólást a kormány összetételének meghatározásába. (I. m. 332.)

Szükséges még dokumentálni Kun Béláék ártalmas politikáját a magyar nép ellen?

1920. március 1-e, Horthy kormányzóvá választása volna az a dátum, amikor Mohács után először kormányozzák Magyarországot magyarok? Ugyan meddig? És mennyiben érvényesül a magyar nép akarata (és nem a németé) ebben az időszakban is!

Azt tanítottuk negyven éven át, felsőbb parancsra, hogy elhibázott volt az a külpolitika, amely elsősorban az elszakított területek visszaszerzésére irányult. Én is azt mondom, hogy a Trianon előtti Magyarország teljes egészében történő visszaszerzése nemcsak álom, hanem jogtalan elképzelés is. Zágráb központjában néhány évvel ezelőtt nem találtam egyetlen embert sem, aki meg tudta volna mondani magyarul, hogy hol van az az utca, amelyet keresek. (Biztosan volt ilyen ember, nem is egy, csak hogy nem volt hajlandó magyarul beszélni). Ugyan mit várhatunk mi a jövőnkől, ha még mindig nem tudjuk: azért következett be Trianon, mert már II. József idején kisebbségbe kerültünk saját hazánkban, és senki sem tömte naponként tele a fülünket azzal, hogy magyar gyermek nélkül nincs magyar jövő. És ma sincs egyetlen politikusunk sem, aki ezt a legégetőbb kérdésünket naponként belénk rágná, és legfontosabb politikai programjának tekintené. És kimondaná: ahol nem biztosítják számunkra a teljes jogegyenlőséget, ott területi igényeink vannak, mert a jogegyenlőség hiányára hivatkoztak azok is, akik elszakították tőlünk hazánk kétharmad részét (meg arra, hogy számbeli-leg alulmaradtunk).

Trianon következménye az, hogy ma minden harmadik magyar testvérünk határainkon kívül él.

És amit még hangsúlyozni kívánok:

Nincs a világon egyetlen nép sem, amely ekkora területet és népességet elveszítve, ne az elszakított részek visszaszerzését tűzte volna ki legfontosabb külpolitikai céljának — ha nem is egészében.

A történelem nagyon sok példával igazolja állításomat. De nem remélhetjük ezt azoktól, akik szétdarabolták hazánk területét, ezért nem maradt számunkra más út, mint a kárvallottak felé való közeledés. De ki tudhatta pontosan, hogy mi következik azután, hiszen a történelem hihetetlen meglepetéseket okozott minden politikai feszültség idején. (Gondoljunk Hitler és Sztálin paktálására, amely a Balti államok és Besszarábia elszakítását eredményezte, vagy Románia átállásaira az első és a második világháború idején.)

Amikor megtettük az első lépést Németország és Olaszország felé, akkor minden magyarul gondolkodó és érző ember leghöbbsége az volt, hogy elszakított területeinket visszakapjuk, s ott élő testvéreinket ismét magunkhoz ölelhessük — nem az, hogy fasiszták legyünk. Ki merné ma azt állítani, hogy „akkor” nem volt ez jogos követelés? Már kérdeztem egyszer: van rá példa a történelemben, hogy hasonló tragédia után egyetlen nép is ne így érzett volna? (Ma más a politikai helyzet: ma össze kell fogniuk a népeknek — Gorbacsov szerint is —, hogy megmentsek az életet a Földön. Ma a határokat másként kell értelmezni, de a kisebbségek teljes egyenjogúságáról semmilyen körülmények között nem lehet lemondani.)

A kisemmizettek, ha csak álmodtak is egy szebb jövőt, valamelyik nagy szomszédjuk áldozatává váltak. A magyar nép nem tehet róla, hogy álmodott, de végül is nem ő határozta meg, hogy politikailag és katonailag hová álljunk. Gondolom, nem kell bizonyítanom, hogy egyetlen magyar katona sem kívánta, hogy Voronyezsnél hagyja a fogait. Őt oda küldték. És kívülük is hány százezret küldtek még a halálba. És hányan jutottak fogságba. És hányan emigráltak. Akik sohasem gondoltak a háború előtt arra, hogy valaha is elhagyják hazánkat.

Miért bűnös akkor az egész magyar nép? Győzzön meg róla valaki, én nem vagyok konok ember, hogy meg ne hajoljak a világos érvek előtt.

Sohasem tagadhatjuk le, hogy a Darányi-kormány létrehozta az első zsidótörvényt, hogy Imrédy Béla előkészítette a másodikát, amelyet Teleki Pál fogadtatott el az országgyűléssel. (Az a Teleki, aki olyasmit érezhetett később, hogy már betelt a pohár. Aki végül is nem tudta elviselni becsületünk elvesztését, és önkezeivel vetett véget életének. Mint irodalomtanár, meg vagyok győződve, hogy megírják majd róla a hozzá méltó nagy nemzeti tragédiát, hogy helyes magyarságtudatunkat élesztgessék vele a színpadokon is.)

5. Gondoljuk át ezután a Rákosi-korszakot is! Csak úgy lehet értelme ennek a gondolkodásnak, ha képesek vagyunk végre a ma-

gyarság szemszögéből mérlegelni az akkori helyzetet, hiszen ezt tűztük ki vizsgálódásunk tárgyának. Ha nem ezt tesszük, akkor szándékosan tévútra tereljük vizsgálódásunkat.

Emlékezzünk csak vissza az 1867-es osztrák–magyar kiegyezésre!

Azt mondtuk, hogy voltak bizonyos „közös” ügyek: a hadügy, a külügy és az ezek fedezésére szolgáló pénzügy. Mivelhogy a kiegyezés megerősítette a Habsburg-birodalom gazdasági egységét, Magyarország gazdaságilag sem válhatott teljesen függetlenné. Azt is mondtuk, hogy Ferenc József mindig megtalálta a módját annak, hogy a fontos kérdésekben az osztrák érdekek érvényesüljenek. Végeredményben német és osztrák presszióra következett be az is, hogy beugorjunk az első világháborúba. Hát az fájt nekünk, hogy agyonlőtték a Habsburg trónörökösét? Nem szeretett bennünket.

Azt a következtetést vontuk le, hogy a Habsburg-uralom idején sohasem a magyarok irányították a magyar nép ügyeit. A második világháború után Rákosi, Gerő Ernő, Farkas Mihály, Révai József vezette az országot. Az 1945 őszi megtartott országos választásokon a kommunista párt a szavazatoknak csak a 17 százalékát kapta, a Kiszgádpárt pedig 57 százalékos többséget szerzett. De 1947 nyarán a kommunisták már nagy fölényrel győztek, az ellenzék pedig kiszorult a kormányhatalomból. Ma már pontosan tudjuk, hogy miért és hogyan. Nem azért, mert a dolgozó parasztság óriási vágyat érzett a kolhozosításra. Azért sem, mert a munkásság epekedett érte, hogy három műszakban dolgozzék, s a feleségek is, és vasárnapjuk se legyen. Az értelmiség sem a kommunizmustól várta legszebb álmainak valóra váltását.

Kérdezem most már:

Rákosiék uralma idején milyen „ügy” volt a magyar nép kezében? A külügy? A hadügy? A pénzügy? A belügy? A gazdasági élet irányítása? A kulturális ügyek? A vallásügy? Az egészségügy a pártkórházakkal? Semmi. Volt egyáltalán „közös” ügyünk? A magyar nép semmilyen ügyét nem irányította a saját hazájában. Azt sem merte bátran kimondani, hogy ő magyar, mert sovínisztának, fajgyűlölőnek bélyegezték, és számolnia kellett azzal, hogy éjszaka elviszi egy dzsip. Az Andrássy út 60. alá, Recskre, a Hortobágyra — tudom is én, hová!

Rákosiék felszámolták Magyarországon a magyarságtudatot is. Én Romániában éltem akkor, de ezer és ezer helyről hallottam és hallom, hogy így volt, ez volt.

Ki merné tiszta szívvel, becsületes, nyugodt lelkiismerettel kimondani, hogy a magyar nép, a magyarul gondolkodó ember Rákosiék korában nem teljes kiszolgáltatottságban élt! Csak a török

hódoltság idején voltunk ennyire megfosztva politikai és egyéb jogainktól.

6. Felesleges volna letagadni, hogy a II. világháború után a zsidóság Magyarországon — és mondjuk: Romániában, ahol éltem — vezető szerephez jutott, hiszen ezt mindenki tudja, s hogy a legtöbb zsidó kommunistának vallotta magát, aztán pedig hátat fordított a kommunizmusnak, és elég jelentős részük (Romániáról nem is beszélve) valamelyik kapitalista országba vándorolt. Felesleges volna kutatni, hogy ott hányan vallották magukat kommunistáknak (csak azokra gondolok most, akik bennünket is, a kommunizmus jelszavával, de meghajszoltak, de megkínóztak.)

Ezt a magatartást a magyarok elítélik.

Akik bosszúállásból, igazságos, törvényes ítélet nélkül börtönbe vetettek ártatlan magyarokat, azokat én is elítélem. De nem tudok szabadulni attól a kérdéstől: ha történetesen mi jövőnk vissza Auschwitzból, vajon nem ugyanúgy viselkedünk? A törvénytelen eljárások azonban senkit sem mentesítenek a bűnösség vádjá alól.

Egy dolog biztos: a zsidóság alaposan visszavágott nekünk is, akik semmit sem vétettünk.

Az igazsághoz tartozik az is: nem a becsületes, nem az intelligens, nem az istenfélő, nem a bölcs magyarok deportálták el a zsidókat (sokkal többen voltak ilyenek, mint ahogy gondolják), hanem a söpredékünk. Akik képesek lettek volna arra, hogy a saját apjukat, testvérüket és élettársukat is meggyilkolják. Hányan voltak vannak és lesznek ilyenek, hiszen nagyon sok részeges, gyilkos (öngyilkos) fajtestvérünk van, és mostoha történelmünk miatt mi vagyunk a világ legösszeférhetetlenebb népe, mivelhogy sohasem volt egy nyugodt évszázadunk, sőt fél évszázadunk sem, hogy egy kicsit összeszedjük, kiműveljük, megneveljük magunkat. Félműveltek vagyunk legfeljebb, tehát a legveszélyesebb, a legkezelhetetlenebb nép.

És a bosszúálló zsidók sem tartoztak a legokosabb, a legbölcsebb, a széplelkű zsidók közé. Köztük is vannak, voltak és lesznek megfontolatlan emberek, söpredékek és gyilkosok.

Kádár János idején is tovább rombolták magyarságtudatunkat. Egyszer megjelent Miskolcon, sajnos, egy zsidó ember Pestről, a párttól vagy valamelyik minisztériumból, aki kijelentette a megyei könyvtárba összehívott történelemtanároknak, hogy a történelem tanítása elvesztette a jelentőségét, a legtöbb országban alig tanítják már, nem is érettségi tárgy; indítványozzuk, hogy ne időrendi sorrendben, hanem fogalomkörök szerint tanítsuk ezután. Tudjuk, milyenek lettek volna ezek a fogalomkörök, mondjuk: a marxizmus alapelvei, a neokolonializmus stb.

Sokan felszólaltunk ellene, mellette senki. Én megkérdeztem, hogy mi lesz, ha lemondunk erről az intelligenciátárgyról is, hiszen mindenki tudja, hogy a fiataljaink zöme mennyire nem intelligens, sokan még olvasni sem tudnak rendesen a szakközépiskolákban, a helyesírásukról nem is beszélek. Egyetlen olvasmányuk a sportújság.

Vártam a választ, amit később meg is kaptam. Mindössze ennyi volt: tulajdonképpen nem is tudjuk, mi az intelligencia, mindenki másképpen határozta meg.

Azt hittem, felrobbanok; mert nem volt visszaszólási jogom, s a kartársaim is morogtak. Hát ez volt a kérdés? Ez az ember hülyének nézett valamennyiünket.

A történelem eltűnt néhány évig az érettségi színpadáról. Aztán megjelent egy magyar ember is Pestről, aki a szánkba rágta, hogy nagy viták folynak Pesten, két párt van, s tudják a történelemtanárok, hogyan kell és lehet tanítani ezt a szép tantárgyat. Tudtuk: hogy egy kis magyarságtudat is kijöjjön belőle — Magyarországon.

A történelemtanítás pedig visszakapta, és egyre jobban vissza fogja kapni nemzetépítő feladatát. Ezért mi nacionalisták, sovínisták és antiszerhiták volnánk? Aki ezt mondja, az nekünk ellenségünk.

7. Elég gyakori az a vélemény, hogy ma ugyanazt csinálják a zsidók a megszállt területeken, amit velük csináltak annak idején.

Őszintén mondom: sohasem jártam ott, ezért nem tudom pontosan, hogy mit csinálnak az arabokkal, s hogy azok is mi mindent követnek el ott és a világon mindenütt a zsidókkal. (A müncheni pogrom jutott hirtelen eszembe, amit mélységesen elítélek, s az egész világ is. Vagyunk még sportkedvelők rengetegen, s azt mondjuk: utolsó dolog volt.) Nem hallottam róla, hogy a zsidók gázkamrákba hurcoltak volna embereket, s hogy túsokat fognának össze. Sokszor hangoztattam már, hogy nekem minden embert parancsszerűen szeretnem kell; arabot, zsidót egyaránt. De úgy tudom, hogy a zsidóságnak volt egy igen fejlett, igen művelt — hogy úgy mondjam — őshazája, amelyben gyönyörű dolgokat művelt: tudományban, költészetben, erkölcsben, istenfélelemben, kereskedelemben, minek soroljam tovább! Lehet, hogy tévedek, de úgy sejtem, hogy az arabok oda később jöttek, s hogy rengeteg arab terület van, Izrael pedig igen kicsi ország. Azt viszont tudom, hogy az araboknak van egy nagyon szent városuk, ahová a világ minden részéből sereglenek, s a zsidóknak is volt egy szent városuk, Jeruzsálem (valamikor csak az övék volt), és nekem most nagyon zavaros valami, ezért nem is folytatom tovább.

Adj a Isten, hogy az arabok és a zsidók találjanak rá minél hamarabb a megbékélés útjára, és aztán örök békeességben éljenek.

egymás mellett. Ezt különben minden népnek egyformán kívánom. Mindamellettt úgy gondolom: a zsidóság viselkedése a megszállt területeken nem példamutató, nem innen másolják majd le a későbbi erkölcsi normákat.

8. Roppant nehéz kérdés következik, talán a leglényegesebb, s véleményem szerint a legaktuálisabb is ugyanakkor, ezért nem szabad megkerülni. Ezt a poharat már akárhogy ki kell üríteni, bármennyire keserű, mert enélkül nem oldhatunk meg semmit. Ez a nagy kulcskérdés ma. Én biztos vagyok benne: ha ezt megoldjuk, sohasem lesz antiszemitizmus Magyarországon.

Tehát a kérdés: a zsidók kezükben tartják a tömegkommunikációs eszközöket Magyarországon (a sajtót, a rádiót és a televíziót), és sok tekintetben kulturális életünk irányítását. Ezen a téren egy úgynevezett fordított numerus clausus létezik, a zsidók javára.

Hogy valóban létezik ez a fordított numerus clausus, ezt én nem tudom megállapítani, mert az volna szükséges hozzá, hogy számokkal mérjük fel a helyzetet és pontozással, illetéknéppen: egy állás — mondjuk a Magyar Televíziónál — 1 pont; egy osztályhelyettesi (és bármilyen más helyettesi is): 2 pont; egy vezetői állás 3, esetleg több pont. És ezt viszonyítani kellene a hazai létszámunkhoz. Persze gyakorlatilag ez elég nehéz és főleg kényes dolog, de mégis egy gondolkodási alap, mert sejtetni enged bizonyos dolgokat.

Egyszer azt mondta nekem valaki: ha minden nemzetiség olyan százalékanban volna képviselve a Magyar Televíziónál (tehát a német, a szlovák, a szerb, a horvát, a bunyevác, a szlovén, a román, a cigány stb.), akkor valószínű, hogy már egyetlen jelentősebb állás sem jutna a magyaroknak.

Nem tudom. De a kérdés nem haladja meg a képzeletemet.

Először a villamos végében hallottam egyszer, aztán máshol is, hogy valaki kiírta a Televízió falára (vagy valahova), hogy a keresztyének takarodjanak ki a Magyar Televízióból. Ilyet még nem mondtak, tudomásom szerint, nekünk, bár sok mindent hallottunk már mi is. Ha nem igaz ez a hír, akkor nagy magyar gazember találta ki, és az uszítás szándékával tette. Ha az volt a véleménye, hogy televízióink helyzetét vizsgáljuk fölül, ki kellett volna állnia őszintén, becsületesen. Ahogy én kiállok most számtalan kérdésben, minden esetleges kockázatot, támadást vállalva.

De tegyük fel azt is — és miért ne tehetnénk, mondaná Mikszáth —, hogy a hír esetleg igaz. Akkor pedig nem egy okos és bölcs zsidó írta oda, hanem egy olyan, aki a tömeglélektani kérdésekben abszolút járatlan. Egy hasonló tömeglélektani kérdéssel magyarul ezt meg. 10—15 éve történt? Húsz éve? Ez egyáltalán nem fon-

tos. Valaki felírta a királyhágói vendéglő vécéjének falára, hogy erdélyi területek átadásáról folynak tárgyalások. Valószínű, hogy a hír kacsa volt. De bejárta egész Romániát rövid idő alatt, és népünk magyarságtudatának felébresztéséhez akkora mértékben járult hozzá, mint semmi más azokban az időkben.

Gondolkozzunk csak egy kicsit: egy vécéfelirat.

Ha Kádár János ért a tömeglélektanhoz, sohasem jelenti ki Erdélyben, hogy Magyarországnak nincs területi követelése, még akkor sem, ha valóban nincs. Ma azt mondjuk hogy nincs, mert nagyot fordult a történelem, s ma az emberi jogok maradéktalan biztosítása a cél mindenütt, mert enélkül nem léphetünk be az egységes Európába sem, s ha belépünk, semmire sem jutnánk a közös házban, mert szétmarcangolnánk ott egymást, és megbuknánk a legszentebb gondolat. Kádár kijelentése teljesen összeváltta az akkor már elég gyengén és reménytelenül pislákoló magyarságtudatot, hiszen csak a vegyesházasságok terén szédületes veszteségeink voltak (és vannak még mindig).

A Magyar Televízió falára firkáló jobban teszi, ha szintén a vécé falára ír, mert az ilyen és hasonló tartalmú szöveg mindig is odavál, ellentétben azzal a másik szöveggel, amelynek építő jellege volt. A Magyar Televízió nekünk mindenkor és mindenképpen az egyik kegyeletes nemzeti intézményünk. Izraelnek is az az övé. A románoknak és szlovákoknak is a maguké. Most aztán sok mindent előről kezdetünk. Az a felirat — ha valóban létezett — sokkal többet ártott a hazai zsidóságnak és a zsidó—magyar ügynek, mint ahogyan a felelőtlen firkász azt elképzei.

A Magyar Televízióban, a Magyar Rádióban, a magyar hírlapokban rengeteg dolgot lehet és szabad közölni, még magyarellenes bírálatokat is (minél találóbbak, annál értékesebbek), de kommunikációs eszközeinknek, miképpen példátlanul kisemmizett és megcsonkított hazánknak is, meg kell őriznie magyar identitását. Ehhez a csöpp országhoz és becsületének megőrzéséhez a körünk szakadtáig ragaszkodunk.

Legyen akárannyi zsidó orvos, ügyvéd, mérnök, kereskedő Magyarországon (a polgári liberalizmus ezt lehetővé teszi), teremtsenek egy numerus clausust a maguk javára a legjövődmezőbb munkaterületeken (ha becsületesen végzik a munkájukat), mi ebbe is belemegyünk, de fajtestvéreink nevelését bízzák ránk, miképpen a „magyar” televízió és rádió irányítását is. Írásba adjuk, hogy soha, semmilyen nevelésünkkel a magyarság nem fog ártani a zsidóságnak, sőt: kedvezni fog. Írásba adjuk: eme feltételek mellett antiszemitizmus sohasem lesz Magyarországon. Mi majd elbánunk azokkal, akik uszítanak.

Másrészt: ha a zsidóság nem fogadja el Magyarországon azt az egészséges határt, mértéket, kompromisszumot, amire célok: más-
hol sem lesz képes elfogadni azt, akkor pedig újból kialakul egy széles antiszemita tábor, ami nemcsak sajnálatos, hanem tragikus állapot is lenne. Máris sok országban felütötte a fejét: Angliában, Franciaországban, a Szovjetunióban, az NDK-ban, az NSZK-ban, Lengyelországban, Romániában, Dél-Afrikában, szinte az egész világon. A zsidóságra fent a fogát az egész arab világ. Szükség van erre? Ma már mindenki tudja és látja — aki kettőig tud számolni —, hogy az Egyesült Államok politikáját kik irányítják, s hogy Izrael az amerikai nép pénzén folytat háborút az arab világ ellen. Nem kell pszichológusnak lenni ahhoz, hogy belelássunk 'a naponként tanulmányt kínáló lelkekbe, s hogy kiolvassuk onnan: „ha bajba kerülünk megvéd bennünket Amerika.” A magam részéről azt mondanám: adja Isten, hogy mindig így legyen! De így lesz-e vajon? És mivel véd meg? Az atombombájával? A szuperfegyvereivel? A világ csőcseléke ellen? Hiszen a csőcsélék — naponként látjuk ezt is — erősebb hatalom a fegyvereknél, és pillanatok alatt cselekszik.. A szovjet hatalom is szédületes fegyverekkel rendelkezik, és tehetetlen a „csőcsélékkel”, illetve a néppel szemben. Ma néhány tűz ejtésével meg lehet fékezni egy óriási birodalmat. Zsidó barátaim, ma nem lehet azt csinálni, amit a húszas, harmincas években.

A szándékomat nem szabad félremagyarázni. Amit itt elmondok, az nem fenyegetőzés, nem lázítás, hanem aggodalom a népemért, a népekért, köztük a zsidóságért is. Ahol van valami baj, az mindig valamiből lesz. Isten legyen irgalmas mindnyájunkhoz! Ma a leg-súlyosabb probléma Földünk megmentése. Ha még megmenthető. Minden más kérdés eltölpül mellette. Így akarjuk megmenteni? Mindenütt a széthúzással? A törtéttel? A korlátot nem ismerő ambíciókkal?

Ady egész munkássága igazolja, hogy nem volt elfogult nacionalista, igen sok zsidó és román barát vette körül. De amikor Románia királynéja, Erzsébet állítólag magyarellenes regényt írt, így védte a magyarság érdekeit: „Carmen Sylva, Románia királynéja és termékeny írónő, regényt írt volna a magyarok ellen.. Erzsébet öfelsége nem merte a Carmen Sylva nevet jegyezni a könyvre, ami nem vall nagy bátorságra. Ducura (Bucurá?) Dumbrávanak címezi a könyvet a Magyarország-ellenes regény tiltakozó írója.

A befejezésben Ady nagyon durva hangon írt: „De kuss, sőt coki annak...”, aki bennünket igazságtalanul bírál. „Még akkor is, ha a bíráló királyné és Carmen Sylva. Örüljön Carmen Sylva,

hogy nem kénytelen az írásaiból élni.” (Az újságcikk a Budapesti Napló 1907. december 21-i számában jelent meg.)

Hát kuss meg coki annak a firkász zsidónak, de annak a magyar gazembernek is, aki antiszemitizmusát horogkeresztek falra festésével érzékelteti.. Az utóbbtól azt kérdezem: látta a Simon Wiesenthal élettörredékéről szóló amerikai—magyar filmet? A mez-telenre vetköztetett és az árok szélén agyonlőtt zsidók tragédiája nem dobbantotta meg az ő szívét is? Sem a vonat után futkosás, mikor az édesanyját vitték a halálba a főszereplőnek? Sem a hit-vestársi szeretet oly csodálatos megnyilatkozása a legnehezebb élet-körülmények között is, mikor minden percben a halállal kell szem-benézniük a házastársaknak? Ne felejtse el, hogy a mi fajtestvé-reink fél évszázaddal a háború befejezése után is világrekordot döntenek meg a válaszok terén! Hát akkor kinek kell tanulni kitől?

9. Lazább életvitelükkel, szabadabb felfogásukkal negatív ha-tással vannak a hagyományos magyar erkölcsiségre.

Roppant érdekes és bonyolult kérdésnek tartom ezt. Ha össze-hasonlítjuk a zsidóság és a magyarság családi életét, óriási minősé-gi különbséget találunk a zsidóság javára. Bár mi tudnánk akkora békét és egyetértést teremteni hajlékainkban akár évtizedek múl-va is! A zsidóság sokkal bölcsőbb és megfontoltabb annál (persze műveltebb is), semhogy átlagos családi életükből recepteket, pél-dákat átvegyen.

Mivelhogy felmérések még nem történtek, csak feltevésekben gondolkozhatom. El tudom képzelni, hogy mi vagyunk a világ egyik legkáromkodósabb, legcsúnyább szájú népe. Ha nem az elsők. Ami-kor Mezzofanti bíboros, minden idők legnagyobb nyelvtelhetsége a magyar nyelv fejlődési lehetőségeit az olasz és a görög után mind-járt a harmadik helyen jelölte meg, főpapi minőségében sem gon-dolt ekkora lehetőségekre. Hacsak a háború idején keletkezett egyik apácaviccre gondolok, amelynek egy őrmester szereplője is van, aki a rendreutasítás szándékával szööl meg a vonaton, azt kell mon-danom, hogy fantasztikus, minden más helyen és nyelvtérületen el-képzелhetetlen jelenséggel állok szemben. A magyar paraszt és fél-paraszt és a mindenféle többi paraszt rendszerint így kezdi a ká-romkodást: „Hogy az a...”, és úgy folytatja akár egy hétig is, hogy — mondjuk — a románnak és a németnek elcsordul a nyála tőle, annyira megirigyli, ha káromkodni szeretne, de csak egy pil-lanatra, dühének legmagasabb fokán, hogy aztán mindjárt köpjön is egyet tőle, és bibliai idézettel így imádkozzék: uram, hálát adok neked, hogy nem vagyok olyan, mint a többi, például ez a magyar is.

Hihetetlennek tűnő dolog: ez a legcsúnyább szájú magyar nem túri el, hogy a felesége és a lánya körében disznó vicceket mondja-

nak. S akár paraszt, akár városi ember a magyar, a legtöbb esetben undorodik mindentől, ami pornó, és nem tudja elviselni, hogy manapság minden filmen az ágyba fekszenek és disznólkodnak, mert úgy érzi, hogy a szerelem, de még a szeretkezés is nagyobb dolog ennél, és nem szabad a világ elé vinni, és ő, aki holnap esetleg elválk, nem tudja végignézni családjá körében, családjával együtt a disznóságokat, mivelhogy tudtán kívül megmaradt benne valami abból a túlon túl is régi magyar érzésből, amit Vörösmarty korában úgy hívtak, hogy ősi szemérem.. És ne beszélje rá senki — se magyar, se nem magyar — a mi lányainkat a szabad szeretkezésre, mert akkor végképp megszűnik majd a magyar család, amit szándékosan lezüllesztettek már, és magyar gyermek sem lesz végül, csak magzatelhajtás, húsz év alatt újabb négy millió.

Hát erről van itt szó.

10. „Szeretném látni az első zsidó traktorost, kohászt, bányászt!”

Ha azt mondanák a csonka hazánkban nagy többségben élő magyarok valamennyien, hogy a legnehezebb munkákból mindenki vegye ki a részét (tehát minden nemzetiségünk adjon a hazának traktorosokat, kohászokat, bányászokat is), senki sem mondhatná azt, hogy egy ilyen követelés igazságtalan. Erre nem lehetne azt felelni: mi pedig az ilyen munkákban sohasem veszünk részt, niná, de a mások által megtermelt gabonára feltétlen igényt tartunk, s a belőle készült kenyeret megesszük, még ha hófehér is. Ugyanakkor tudjuk, hogy mivel kell a paraszti munkát viszonznunk: elkészítjük a munka elvégzéséhez szükséges direktívákat (bocsánat: utasításokat), megállapítjuk a tervelőirányzatokat, muzsikálunk a rádióban és a televízióban, mert már La Fontaine is rámutatott, hogy nemcsak dolgozni lehet, hanem muzsikálni is.

Nem vitatható, hogy a munka könnyebbik oldala dukál az egyik oldalon.

A másik oldal számára pedig a következőket mondom:

Szíved jóságára nem panaszkodom, de lehet, hogy helytelenül gondolkodol. Az ország ésszerű adminisztrálásában mindenkor a már jól kitapasztalt elvnek kell uralkodnia: mindenkit a megfelelő helyre, hogy képességeit a legjobban kamatoztassa. Jól jegyezd meg: nem kell szükségképpen az igazságosság mellé állnunk, ha az észszerűség mást diktál nekünk. Ezt még senkitől sem hallottad, csak most tőlem. Én így hiszem ezt, azért írom le neked. A zsidó ember jobb kereskedő; lehet, hogy általában jobb közigazdász, orvos és ügyvéd is, s valószínű, hogy több nyelven is beszél. Hogy szorgalmas és összetartó, ezt te is tudod. Ezt mindenki tudja. Vedd fel vele a versenyt, s meglátjuk, mire viszed! Ő több hasznot hajt a hazának (s magának is), ha képességeinek megfelelő helyen foglal-

koztatjuk. Mert a kereskedés és a gyógyítás is munka. Jelenleg ott tartunk, hogy a traktoros munkához mi jobban értünk.

A zsidóságnak pedig meg kell értenie: ha mi vállaljuk a traktoros, a kohász, a bányász munkáját helyettük, akkor ez a mi részünkről mindenképpen egy gesztus is. Mert lám, két héttel ezelőtt történt a borzalmas ózdi eset. Az eredmény: nulla zsidó és tizenkét magyar halott. S maradtak árvák és özvegyek is.

A gesztusra gesztussal kell válaszolni.

S ez még csak a munka egyik oldaláról történő megközelítés volt, eléggé egyoldalú vizsgálódás, ám mindenképpen elégedhetetlen. De azt sem szabad elfelejteni, hogy a magyarországi zsidó kultúra a magyar kultúra szerves része már régóta, ami onnan nem téphető ki. Sőt: ezzel a közös kultúrával mi a világ minden sarkában is ott vagyunk. Példákkal igazolom:

Hogy ma Bartók nagysága előtt az egész világ meghajol, azt a zsidóságnak is köszönhetjük: a világhírű karmestereiknek, előadóművészeiknek, zenetudósainak. Ha jól emlékszem 1960-ban történt: az ENSZ valamennyi tagállamában a népek barátságát ünnepelték, a szokásnak megfelelően. New Yorkban és Genfben gyönyörű hangversenyt rendeztek, s a világ legtöbb országában meglágyultak a szívek. Egy Bartók- és egy Kodály-mű is elhangzott ezúttal, s az egyik zenekart a magyar-zsidó Doráti Antal vezényelte, aki akkor a Stockholmi Filharmonikusok karmestere volt.. Hármash magyar siker az egész világ előtt! Kultúravédő múltunkat és áldozatainkat tekintve talán meg is érdemeltük. De sohasem juthattunk volna el erre a szédítő magaslatra a zsidóság támogatása és aktív részvétele nélkül. Ezeréves múltunk már van. De ha lesz ezeréves jövőnk is, az velük együtt lesz, ezt sohasem szabad elfelednünk.

De ne csak magyarként, hanem emberként is gondolkozzunk! Ha nincs David Ojsztrah, Yehudi Menuhin, Jasà Heifetz, Isaac Stern, Itzhak Perlmann, Nathan Milstein, Szigeti József, Fischer Annie, Serly Tibor, Sándor György, Sebők György, Maurice André, Doráti Antal, Ormándy Jenő, Solti György, Leonard Bernstein, Einstein, Neumann Jenő, Teller Ede, Szilárd Leó, Wigner Jenő (nem elég a papírkészletem, hogy valamennyit felsoroljam, s hányak a nevét ismerem, akiről nem tudom, hogy „az”); hol állna ma a zenei élet és az emberi tudomány!

Én félek kimondani, de úgy érzem, hogy vannak már felsőbbrendű fajok, vagy legalábbis felsőbb szintre eljutott népek, amelyek valamiféle sikeres keveredés folytán nagyon előre ugrottak, és rendkívüli dolgok produkálására képesek. Mint ahogy vannak bizonyos értelemben felsőbbrendű állatok és növények is.

A nagyon tehetséges emberekkel szemben csak egy dolgot tehetünk: feladva gerincünk merevségét, meghajlunk.

Drága zsidó testvérem! Megtörténhet, hogy soraim egyszeri elolvasása után felháborodsz, és így kiáltasz fel: „Ekkora gazember-séget!” A soraimat akkor is vállalom. „Ekkora kétszínűséget!” Vállalom. „Ekkora disznó antiszemitizmust!” Ezt már sokkal több fájdalommal, de vállalom. Minden átkozódást, szembeköpést, kitaszítottságot válllok. Tudod, miért? Mert van egy követendő példám: a már említett nagy Radnóti. Ő is mindent vállalt. Neki is lehetett — tudatosan vagy tudattalanul — egy értékes eszényképe, talán: Kölcsy. Ha az eszményképek jók, mi sem lehetünk alávalók.

Dühöngj csak napokig! Minél tovább dühöngsz, annál biztosabb vagyok a kijózanodásodban, a gyógyulásodban. Nekem mindig a saját lelkiismeretem volt a legfontosabb értékmérőm, bírálóm, osztorozóm, de gyógyítóm is. Én már meggyógyultam, de úgy, hogy megtisztulásom útján nem egyszer, hanem nagyon sokszor el kellett indulnom. Az én ajkamon is elhangzott már a „bűdös zsidó”. (Igaz: a „szarházi magyar” is.) Lehet, hogy olykor jogosan. De most nem ez a fontos. Hanem az: leköphetsz, megüthetsz, megölhetsz, te már nem tehetsz ellenem soha semmit, hogy még egyszer elhangozzék. Én már erre a magaslatra jutottam. Nem érdekel, hogy mit mondasz, s hogy mások is esetleg hogyan vélekednek. Az egyik látó, egy szempillantás alatt tért meg, és üdvözült. Az én túsám sokkal több időt igényelt, de annál biztosabb megoldáshoz jutott. Én bízom benne, hogy soraim többszöri elolvasása és átgondolása után igazat adsz nekem.

Amíg töprengsz és átkozódsz, én már tudom: vannak nálad okosabb és bölcsőbb zsidók is. Remélem, hogy nagyon sokan. Akik egyszeri olvasás után is megértették, esetleg megsejtették, hogy amit mondtam, az igaz, és csak teljes önmegalázásunk útján juthatunk el az emberi magaslathoz. Mert ugye, az írásban is ez van: legyetek alázatosak! Nagyon nehéz dolog. Valakinek ki kellett egyszer mondania az igazságot, a nagy szót, mert enélkül minden csak tapogatózás, mentegetőzés, kibúváskeresés, hazugság — tehát becselenség. Megéri mindkettőnknek, hogy egyszer kíméletlenül (önmagunkhoz is) őszinték legyünk. Mert ez a kulcskérdés közös problémánk megoldásához.

Kimondtam a nagy szót, és egyszeriből megkönnyebbültem. Ady két évig hordta magában a Krónikás ének 1918-ból című művét, a világirodalom egyik legcsodálatosabb háborúellenes versét, s

csak aztán tártá a nagy nyilvánosság elé, mikor már meggyőződött róla, hogy kifogástalan. Én is sokáig rágódtam ezen a témán, és sokkal szelídebbnek képzeltem el. Aztán hallottam a horogkeresztes rajzokról meg a televízió falára kiírt fájdalmas mondatról, s mindjárt megérlelődött bennem az elhatározás: máris papírra kell vetnem a gondolataimat, és sokkal élesebb formában, mint képzeltem. Még nem késő, még cselekedhetünk. Ebben a kérdésben dekláálni már nem lehet. Csak a velőig hatolás hozhat eredményeket.

Amíg dühöngsz és átkozódsz, én megragadok minden lehetőséget, hogy magamhoz öleljelek. Többnyire aprócska történetek, könnyű dolgok foglalkoztatnak, de igen érdekesek és tanulságosak.

Nagyon kicsi lehettem még, mikor az utcabeliek, a nagyobbcskák megtanítottak egy versikére:

Egy zsidó vett két libát,
Egy fehéret, egy tarkát.
Hogy a fene egye meg a zsidóját:
Mért nem vett már egyformát!

Szó szerint idéztem, a „fenét” sem hagytam ki belőle. Nagyon jól emlékszem: jót kacagtunk a furcsa versikén, viccnek fogtuk fel. De később, felnőtt koromban sokat gondolkoztam rajta: a fene a bőrünket, nincs emögött egy kis disznóság is? Ma már biztos vagyok benne: sokszor belekötöttünk ártatlan zsidókba is. (A „Belényes, te drága” című gyermekkori visszaemlékezéseimben jó példára a rabbi fiával kapcsolatos történetünk.)

Meg hogy a zsidók összefognak ellenünk, egymást juttatják a legjobb pozíciókba. Ez részben igaz, de várjunk csak egy kicsit!

Tanári visszaemlékezéseimet tartalmazó „Szép volt” című könyvem 103. lapjáról idézek, hogy megválaszoljam ezt a kérdést: „A váradai radikalizmusnak két forrása volt: a zsidóság és a szabadkőművesség. A Galíciából beözönlő zsidók földönfutó koldusok voltak. A tiszaszlári vérvád, a cári oroszországi és a romániai zsidóüldözések és pogromok összefogásra nevelték a zsidóságot, amely egymást segítve, kereskedelmi érzékét kihasználva gyorsan haladt előre az érvényesülés, a meggazdagodás létráin. Azt tették, amit mások is megtettek volna, ha rendelkeznek hasonló pozitív vonásokkal. Példát mutattak tulajdonképpen. Nekünk, akik a legjobban rá voltunk szorulva a példára. Megtanulhattuk volna tőlük, hogy feltétlen és a lehető leggyorsabban meg kell szabadulnunk legnagyobb nemzeti hibánktól, az összeférhetetlenségtől.”

Most látom csak, hogy mi követi könyvemben az előbbi sorokat: „1900-ban Nagyváradon 47 018 ember élt, ebből 12 111 volt

zsidó.. Lakos Lajos főlevéltáros számítása szerint ez 26,23 százalékot jelent, szemben a pesti lakosság 21 százalékal. A zsidóság nemcsak a kereskedelemben hódított, hanem az értelmiségi pályákon is. 1912-ben például 68 orvusból 48 zsidó volt, 16 nyomdatulajdonosból 10, 13 hírlapíróból 8. A magyar nemesek és ivadékaik lenézték a kereskedelmi életet, megalázkodónak tartották, s a dzsentrik munka nélkül szerettek volna meggazdagodni. Csak az evés-ivásban és a felelőtlen udvarlásban voltak ambícióik. Megtanulhattak volna kereskedni a zsidóktól. Meg sokkal többet tanulni az egyetemeken."

Egyik gondolat a másikat szüli. Nem csodálkoznék, ha egyszer a zsidók egy számlát nyújtának át nekünk, mondván: felbecsülhetetlen értékű tanításokat adtunk át nektek; jó, jó: nem használtátok fel, de mi a garancia rá, hogy a jövőben fel nem használjátok, ezért a gubát ide nekünk!

Hogy annyi zsidó orvos volt Nagyváradon? Miért nem volt több magyar is? Mi akadályozott meg bennünket? Örűtség volna azt mondani, — önmagunkon kívül keresve a hibát —, hogy a zsidók.

S ha már az orvosoknál tartunk:

Az édesanyám — jóval a hatvanon túl — nagyon beteg volt. Láta egy magyar és egy román orvos is. Felírtak valami gyógyszerket, fizettünk, és már mentek is. Eltelt egy fél nap, és semmivel sem lett jobban. Elhívtuk a szintén közel lakó zsidó orvost is, Kardos doktort. Azonnal megállapította a diagnózist, és ezt mondta: „Megparancsolom, hogy a kedves mamát azonnal a kórházba szállítsuk!” Kihívta a mentőket, és én sohasem felejttem el az édesanyám készülődését. Miközben öltöztettük, tüzetesen szemügyre vett a szobájában mindent és mindenkit: a falakat, a függönyöket, a bútordarabokat egyenként, és bennünket is. Vagyis: az élettől búcsúzott. Sohasem láttuk őt ilyennek. Másnap a kórházban szó szerint ezt mondta nekem: „Beteg vagyok, fiam, nagyon beteg.” Alig tudta ezt kinyögni. Ő soha az életben nem mondta ki azt a szót, hogy ő beteg, ha moccani sem tudott.

Már nem emlékszem, mennyi idő múlva engedték ki a kórházból, de ránk kötötték, hogy nagyon vigyázzunk rá, mert a halál szájából hozták vissza. Hetek kellettek hozzá, hogy megtanítsuk ismét járni, de felépült, és körülbelül húsz évet élt még. Egy zsidó orvos mentette meg nekünk.

Minden könyvemben szó van róla, hogy 30 éves koromban tüdőbajban betegedtem meg. Egy nagyon rendes román főorvos betegem lettem, hálából mindig megemlítem a nevét: dr. Tiberiu Cipău. Mindent elkövetett a megmentésem érdekében, s nem az ő, hanem az én mulasztásom miatt, mégis egy radikális műtetre ke-

rült sor, kidobták a beteg tüdőlebensyemet Pesten, a II. számú Sebészeti Klinikán. Néhány nap múlva ezekkel a szavakkal állított be hozzám a műtétet végző dr. Kerényi Imre tanársegéd úr, az akkori legjobb magyar tüdősebész: „Na tanár úr, kit hozunk be önnek? Egy nagyon kedves ismerőst! „Úgy mondta, ezt, mintha egy kisgyermekhez szólna, rendkívüli gyöngédséggel. És belépett a kórterembe végtelenül kedves mosollyal dr. Mózes Kornélia nagyváradi főorvosnő, egy kiváló tüdőgyógyász, akinek sosem voltam a betegem, de egyszer-kétszer megnézett ő is röntgenen, ismerte az esetemet. Kitudódott, hogy már részletesen informálódott Kerényi doktor úrtól a műtétről, a kilátásaimról. A maximális örömet szerezte nekem, amikor azzal biztatott, hogy jó néhány hónap múlva ismét taníthatok. Roppant érdekesnek (és értékesnek) tartom, hogy a váradi szanatóriumban is dr. Mózes Kornélia mondta nekem először — két évvel korábban —, hogy rövidesen ismét taníthatok. És tanítottam is egy ideig. Nekem a tanítási lehetőség volt a legnagyobb öröm mindenkor — az egészségi állapotom helyreállítása mellett.

Ez 1956. májusában volt.

Gondolkozzunk csak egy kicsit! Dr. Mózes Kornélia szabadságának csak egy részét töltötte Budapesten, ahová minden bizonynyal rengeteg szórakozási, kikapcsolódási lehetőség csábította őt. Mennyire megérdemelte, hogy nehéz munkáját megszakítva minden szabad percét valóban szórakozással tölthesse el. És rászánta fél napját egy olyan betegre, aki nem is az ő betegem volt, akitől soha egy lejt nem kapott.

Nagyon vigyáztam magamra, gyorsan történt a fölépülésem. Október elején már úgy éreztem, hogy kutya bajom, de egy reggeli órában, a sportújság nyugodt elolvasása után — mindmáig érthetetlen okból — olyan szívrohammal léptem le az ágyamról, hogy azt hittem, azonnal meghalok. Borzalmas érzés volt. Csak az tudhatja, aki már átesett rajta. A velünk szemben lakó dr. Terțan Ignác orvos azt mondta az udvarunkban, hogy egy félórán belül minden eldőlhet — így vagy amúgy. Aztán kihívta a mentőket. Honnan tudhatták meg, ma sem tudom: berohant hozzám a köz-kórházba dr. Tiberiu Cipău és dr. Mózes Kornélia, a helybeli szanatórium két főorvosa. Munkaidejükben rohantak ide egy kocsival. Egy román és egy zsidó főorvos. Szinte nem is hiszem. Hát ehhez vétek kommentárt fűzni, mert a legszebb szó is csak dagog. Ehhez csak könnyezni lehet. Minden egyes visszaemlékezés-kor. A halálos ágyamon is.

Hát lehetek én elfogult nacionalista, sovíniszta, antiszemita?

De hátatlan ember igen. 1973 óta Magyarországon élek, és rengetegszer elhatároztam, hogy az említett főorvosokat egyszer felkeresem sok-sok tokaji borral — hogy maradjon is —, hogy kocintsak az egészségükre. Nem is a borral — mit beszélék! —, hiszen az oly csekélység, hanem a szívem melegével; azzal a szívvel, amely egyszer akkora rémületbe hozta őket.

Csak nemrég tudtam meg, hogy dr. Mózes Kornélia főorvosnő már nem él. Ki fogja a mulasztásból eredő bánatomat, szívfájdalmamat meggyógyítani? Senki.

1960-ban, néhány héttel az esküvőm előtt elvittek a menyasszonyomtól a szekusok. Hogy csak egy nyilatkozatot kell írnom valakiről, aztán visszajöhetnek. Heteken át kegyetlenül vertek, tönkretettek, 25 évi kényszermunkára ítétek ártatlanul, amiből közel négy évet leültem. A teljes vagyonelkobzást a hozzátartozóim csak annyiban játszhatták ki, hogy a legjobb két öltönyömet kicserélték silány minőségűekkel, ócska dolgokkal, így aztán a kiszabadulásom után nem kellett egy ideig ruháról gondoskodnom.

Az értékeim megmentésében a fölöttünk lakó Léner Dezső segédkezett, aki minden alkalmat megragadott, hogy vigasztaló szavakkal enyhítsen édesanyám határtalan bánatán: „Kun néni, ne tessék mindig sírni, majd meg tetszik látni, hogy kiszabadul a tanár úr! Sokkal hamarabb, mint gondolnánk.” A húgaim mondják, hogy százszor is elmondta ezeket a szavakat, meg másokat is — távollétem idején.

Az anyám egyfolytában négy évig sírt. Aztán csakugyan rendbejöttek a dolgok. Ahogy ilyenkor szokott: az újabb együttlét fedtetett sírást, bánatot, a sok-sok egyéb csapás már nem is számított. De Léner Dezsőt sohasem láttam többé, mert közben Izraelbe vándoroltak, s ott elütötte egy autó. Az ebből eredő kétszeres fájdalommal másik oldala ez volt — és maradt: miért nem tegeződtem én össze Léner Dezsővel, mikor körülbelül egyidősek voltunk, és milyen régóta egy udvarban laktunk? Csak sejtem, hogy azért, mert én tanár voltam (pfuj!), ő pedig „egyszerű” szabó — mint az apám is. Pedig a legtöbb barátom ilyen egyszerű ember volt, s akárhogy is veszem, én is az vagyok. Az is voltam mindig.

Azóta is furdal a lelkiismeret: vajon nem volt ennek a figyelemtelenségnek egy másik oka is? Mondjuk az, hogy Léner Dezső zsidó volt? Nehezen tudom elképzelni magamról, de egy dolog biztos: sohasem fog megnyugtani ez a labilis dolog.

Olyan szeretettel emlékezünk Lénerékre közel harminc év múltán is, mintha családtagot veszítettünk volna el bennük.

Három zsidó család lakott még az udvarunkban: Schwartzék, Weiszék és Kahánék. Weisz Jutkának privát tanára voltam. Ap-

ropó: Kahán Ári. Gyönyörű kis kék szemű, göndör hajú fiúcska volt. Igazi zsidó szépség. Még nem volt hároméves, úgy gondolom, mikor elcsavargott hazulról, és a szülei sehol sem találták, kétségbeesetten tértek haza. Augusztus 23-a volt, Románia nemzeti ünnepe, rengeteg ember tolongott a tőlünk 80—100 méterre kezdődő Bunyitay-ligetben, ilyen távolságra volt a Sebes-Körös is a lakásunktól. Rászántam magam én is a keresésére, noha a műtétem miatt még elég gyenge voltam, a hosszas járkálást, idegeskedést, s főleg a nagy port nemigen bírtam. Kitartó keresés után megtaláltam Árit a folyó partjánál, egy eldugott helyen fűszálakkal, virágokkal játszadozva. Olyan diadalittasan vittem haza, mintha én dobtam volna le azt a törököt a nándorfehérvári harcban, nem Dugovics Titusz. Szülei azóta mindig hálálkodtak, sokkal közelebb kerültünk egymáshoz.

Semmiség volt az egész, mégis egy jelentős dolog!

Ha összejövünk nagy ritkán a húgaimmal (ők Nagyváradon maradtak), még mindig elsőhajtja magát valamelyikünk nosztalgikusan: mit nem adnánk érte, ha a régi udvarbeliek csak egyszer is, legalább egy szűk órára, félórára kiülhetnének lefetyelni immár nem létező udvarunkban. Kevés olyan család van, amely akkora mértékben tudna táplálkozni a múltjából, mint a miénk.

Más:

Aki ismerte a századforduló után Nagyváradot, mondjuk a második világháborút megelőző zsidóüldözésig, az tudja, hogy ennél kedvezőbb, bűbájosabb, bohémabb város nem volt talán egész Közép-Európában. Kis túlzással azt is mondhatnám, hogy zsidó város volt, de mégis minden leheletében magyar. Még pontosabban így határozhatnám meg: Várad addig volt magyar város, ameddig zsidó város is volt. Zene szólt mindenütt. Viszonylag szűk területen annyi kedves kisvendéglő húzódott meg a központjában s olyan kitűnő konyhával, hogy a hangulatteremtés minden igényét maximálisan kielégítette. A csattanós viccek és az ötletességükben fölülmulthatatlan trükkök a szem legmélyéről is kicsalták az örömkönnyekeket, a hahotázást itt nem csiklandozással kellett kiprovokálni az emberekből. A váradi korzózás fogalomnak számított. Itt semmit sem kellett csinálni, csak kiülni a Bémer térre, hogy az ember máris remekül szórakozzék. Három teraszon is szólt a zene. A nyári forróságot a Sebes-Körös hűvössége enyhítette. A Bémer tér estje és éjszakája a bor, a sör és a pezsgő, a cukrászdák és a virágillatok, a finom parfümök és bőrillatok szédületes kavalkádja volt, amely egy speciálisan váradias hangulatba ringatta, szinte kényszerítette az embereket. Nem győztük kivárni a vásárnapokat, hogy újból szemtanúi lehessünk a nagy sport-

összecsapásoknak. S hogy micsoda kulturális múlt állott e mögött a város mögött! Alig volt olyan opera, amit ne adtak volna elő a falai között már a múlt század közepe tájától, beleértve egy-két Wagner-operát is. A Rhédey-kert arénájában 3000 ember nézte végig Szophoklész Elektráját Jászai Mari főszereplésével.

Ez a város valóban a peceparti Párizs volt.

Szinte lehetetlenségnek tűnik, de gondolataimba mélyedve el kell mondanom, hogy Várad a második világháború után is sok mindent fel tudott idézni korábbi életéből, hangulataiból, hol művészi, hol műkedvelői szinten, hol kávéházi életével, báljaival, tánciskolaival, a közeli fürdőivel, a kirándulások lehetőségeivel, s ki tudná hirtelenében elmondani, miféle csábításaival még. Csak-hogy a magyarság és a zsidóság együttélése mellett megmutatkoztak most már a román jelenvalóság kontúrjai is. Szép volt ez a hármas együttlét. Aztán kivált a zsidóság, elszíntelenedett a magyar részvétel is a korábban irigylésre méltó csodás harmóniában, aminek az lett a következménye, hogy sivárrá vált a román jelenvalóság is.

Várad sötét, kihalt, halott várossá lett, csak a múltjában, a régi szívekben, a nosztalgiaikban él még.

Sokszor elmerengek a régi Váradon. Unalmas, bánatos napjaimban azért ébresztgetem, hogy vigasztalást merítsek sugallataiból. A képei rendezetlenül tódulnak élelem, mint a szürrealisták vásznaira. Egy kísérletet teszek. Hopp! Rögzítem a pillanatot. Dr. Deutsch Elemér, Mottl Pali bácsi, Fülöpné Réz Gizella, Árkosi Jóska, Implon Babi, Tabéry Géza bácsi, Gróf „Laci”, Antal Ilona, Erich Bergel, Horváth Imre, Blajovici Traian, Tertan doktor. Lezárom a sort. Ezek az arcok jutottak eszembe az adott pillanatban, ezek jelentették most számomra a közelebbi Váradot. Magyarok, románok és zsidók. Ha holnap is elvégezném ezt a kísérletet, minden bizonnyal módosulna a kép, hiszen annyi meghatározó arc keresne még polgárjogot.

Dr. Deutsch Elemér. Széles, mosolygós arca hol a kórházban, hol a Nagy Sándor utcai régi kerületi rendelőben, hol a saját rendelőjében jelenik meg előttem. Csak egyszer voltam a lakásában, hogy vizsgáljon meg. Nem tudtam rávenni, hogy kifizessem a vizsgálatot. Könyörgött, hogy ne fosszam meg őt az öröm lehetőségétől. Ismer engem az utcáról, hallott a tanári munkáságomról, olvasta néhány írásomat a helybeli napilapból, ő ki-mondhatatlanul szereti a tanárokat, ő boldog, hogy megvizsgálhattott és segíthet rajtam. Rájöttem otthon, hogy mivel magyarázható ez az úri gesztus. Az ő felesége is tanárnő, s úgy tudta mindenki, hogy nagyon szépen élnek.

Később egy iskolában tanítottam a feleségével, és dr. Deutsch Elemér részt vett néhány iskolai bankettünkön is. Nagyon kedves, kellemes ember volt. Neki egyetlen beszélgetés elég volt hozzá, hogy becsempéssze magát a szívekbe, az emlékezetekbe.

A futballmeccseket sem tudnám elképzelni nélküle. Ott ül a tribünön, vicces megjegyzéseivel fűszerezi a látottakat, az izgalmas támadásoknál mélyeket szív a szivarából, a váradi levegőt szennyezi.

De ez a szivarfüst azóta is pótolhatatlanul hiányzik a váradi levegőből.

Mottl Pali bácsi, a második igazgatóm. Egyik cigarettát a másik után szívta, ám ő volt a város legnyugodtabb embere. Ezt is csak Váradon lehetett megcsinálni.

Fülöpné Réz Gizella. Neki köszönhetem egy tüdőlebenyem elvesztését, mert takarékosági célokból nem engedélyezte, hogy begyűjtsanak a könyvtárunkban. Ott fáztam meg. Nemcsak az igazgatóhelyettese voltam, hanem a könyvtárosa is. Nem tehetek róla, képtelen vagyok nélküle elképzelni a régi Váradot. Mégiscsak ő volt a legprecízebb, a legpedánsabb, a legnagyobb váradi iskolai igazgató.

Hogy Pali bácsi után „Gizus néni” jutott mindjárt az eszembe? Erről én nem tehetek, de ők igen. Mert állítólag ők fiatal korukban... De nagy pletykások azok a váradiak is!

Mivelhogy az iskolai életre kapcsolt rá az emlékezetem, csak Árkosi Jóska következhet. „Meünk a vadhavasba, Kun Jóska?” Igen, így kérdezte viccesen. De hányszor is! Soha semmi sem öli ki a fülemből ezt a mondatot. „Meünk, Árkosi Jóska!” — ez volt rá mindig a válaszom.

Senki sem szerette nála jobban a vadhavas.

Implon Babi. Várad egyik legszebb lánya volt. Ez a sorrend sem véletlen. Még kezdő tanár koromban elkérezte tük egyet a mamájától egy révi kirándulásra. Én meg Árkosi. Meg kellett fogadnunk többször is, hogy idejében hazaszállítjuk. Olyan esőt fogtunk ki, hogy bőrig áztunk, s a vonatot is lekéstük. Nagyon későn adtuk át Babit, úgy éjfél körül, kócosan, megtépetten. Azt hittem, hogy leég az arcomról a bőr.

Mondom: nagyon szép kislány volt. Vele csak egyszer kellett végigsétálni a váradi főutcán, hogy minden második lány megkérdezze: ki az a fiú Implon Babival? Persze nem azért sétáltunk vele, hanem a bennünk eluralkodott frász miatt. Egyszerűen nem lehetett a varázsától szabadulni.

Implon Babi nemcsak magyar és francia szakos tanárnő volt, hanem kiváló újságíró is később, nem csoda, ha Tabéry Géza bá-

csit, Csinszka első gavallérját juttatja eszembe, akiről olyan szép cikkeket írt, s most már csak a legnépszerűbb váradi színész, Gróf „Laci”, a legkiválóbb zongoraművész, Antal Ilona, a legjobb karmesterünk, Erich Bergel és a legnagyobb költőink egyike, Horváth Imre következhet.

A ráútésem a közismert nevekre csak Blajovici Traián lehet. Váradon nemcsak magyar és zsidó, hanem reprezentatív román személyiségek is voltak, s nem tartom véletlennek, hogy én az első helyen mindjárt az ő nevét említem meg. Fiatal tanárként egy épületben tanítottunk. Ő a Gojdu Gimnáziumban román nyelvet, én a „Szent Lászlóban” magyart. Tökéletesen megértettük egymást. Később együtt futballoztunk a pedagógusok szakszervezeti csapatában, s mikor kiszabadultam a börtönből, s néhány volt magyar kollégám elfordította tőlem a fejét (pedig tudhatták, hogy az ő becsületük védelmezőjeként is szenvedtem el a kínokat és a megaláztatásokat), neki volt bátorsága és embersége megölelni a Fő utcán. Bizott bennem. És szeretett.

Szükségképpen oda kell visszakanyarodnom, ami a tulajdonképpeni mondanivalóm. Akkor volt a legértelmesebb az életem, mikor a románokkal és a zsidókkal együtt éltem, egy levegőt szívtam velük. Minden egyéb napom valami hiányérzetet is tartalmazott. A boldog gyermekkoromat el sem tudom képzelni nélkülük, mert minden játékomban, kacagásomban benne vannak. Én ma boldogan élek Magyarországon, mégis hiányzik számomra a román beszéd, mert hozzájárult minden korábbi napom fűszerezéséhez, és hiányoznak nemcsak a román, hanem a zsidó barátok és ismerősök is. A teljességemből hiányoznak, ami azt jelenti, hogy kitörülhetetlenek az emlékeimből.

Mondanivalóm veleje — emlékezzünk — ez volt: mi, magyarok és zsidók sokat és nagyot vétkeztünk egymás ellen (a fasiszta söpredékünkkel, a gettónkkal, az ezeket követő gázkamrákkal, Kun Bélák kommunizmusának következményeivel, Rákosiék boszuszújával, sok-sok egyébbel), de őszinte bocsánatkérésünkkel és megbocsátásunkkal példássá fejleszthetjük együttélésünket. Csakis így, másképpen soha.

Engedjétek meg, zsidó testvéreim, hogy saját példámmal igazoljam, milyen mélyről kell jönnie ennek a megbocsátásnak, s hogy milyen garantáltan bekövetkezik, ha becsületes szándékkal segítjük elő.

Íme a példám:

Az édesapám piaci szabó volt Belényesen. A nagyapám, a nagybátyám (Pali bácsi) és Ankerék voltak még ilyen piaci szabók, korábban csak az én hozzátartozóim, mert Ankerék újabban

jelentek meg. Valamennyien a váradi nagykereskedőtől, Guttman Emmánueltól és Lefkovits Leopoldtól vásárolták a szövet- és bélésanyagokat, amiket aztán feldolgoztak. Az említett zsidó nagykereskedők zsidó segédjei egyszer elárulták édesapámnak, hogy a főnökeik olcsóbban adják az árut Ankeréknek, aminek az volt a következménye, hogy olcsóbban árulhattak, s az enyéimnek sokkal többet kellett termelniük, dolgozniuk, hogy lépést tarthassanak. Ankerék nagy hibát követtek el édesapám ellen: elcsalták tőlünk Ács János segédünket, hogy többet fizetnek neki (az olcsóbb vásárlásuk ezt is lehetővé tette), s az apám csak úgy tudta visszaszerezni a segédjét, ha ő is megadta azt a fizetést, amit Ankeréktől kapott. Ez újabb hajszát követelt meg a felszínen maradásért.

Apámék és Ankerék — ahogy ez ilyenkor lenni szokott — nem köszöntek többé egymásnak, s a szüleink azt mondták nekünk, hogy mi se köszönjünk az öreg Ankernek és ifjabbik fiának, Imrének. De hozzátették, hogy Anker Lajcsinak, az idősebbik fiúnak — aki nem dolgozott a szabóságban, és népszerű ember volt —, továbbra is köszönhetünk. Világosabb a napnál is, hogy a családi haragunk jogos volt, és nem az antiszemitizmus szülte. Lefkovits Leopold nem adott többé hitelt nekünk, mire Kain Lajos bácsi, a fűszeres, akitől a legtöbbször vásároltunk, feltereste az édesapámat, és közölte vele, hogy akármikor kész kamatmentes kölcsönt adni neki, hogy talpon maradhasson.

Két dolgot kell itt tisztán látnunk:

1. A szabadkereskedelem, a konkurrencia nem ismer határokat, kíméletet. Magyar szabók között is bekövetkezhetett volna az a harag, ami apámék és Ankerék között létrejött. (Hány magyar ember tett már tönkre magyart, sőt meg is gyilkolt anyagi érdekek miatt.)

2. A szegény zsidó segédek, akik szerették és tisztelték az édesapámat rendkívüli szorgalma miatt, képesek voltak elállni zsidó fajtestvéreiktől, hogy a becsületesség oldalára álljanak. Nagy dolog ez a zsidók részéről, mert ők aztán igazán összetartanak. Még azt is meg kell említenem, hogy a segédek a multimilliomos Guttmanné kapzsiságát is leleplezték. Figyelmeztették édesapámat, hogy szédületes gazemberséggel veszi át a pénzt: eltereli gyors beszédével (vagy elterelteti) a fizető figyelmét, és lecsúsztat egy ezrest (nagy pénz volt akkor) a lábaihoz, az asztal által jól eltakart földre. Kétszer is megcsinálta ezt édesapámmal a segédek emlékezte szerint, s másokkal is megcselekszi.

A második világháború idején a belényesi zsidóságot Gyanára, az anyám színmagyar falujába telepítették a román hatóság-

gok, nyilván nemcsak anyagi, hanem politikai okokból is. (Ki tudja, mi várt volna az ottani zsidóságra is, ha másképp alakul a háború, vagy még jobban elhúzódik, hiszen a magyar nyilasok és a román vasgárdisták között semmi különbség nem volt, ismeretesebbek az ő pogromjaik is.) Ankerék a nagyapámék és a nagybátyámék házában találtak otthonra, ahol teljes egyetértésben, testvériségben éltek, ezt igazolhatják a Nagyváradon még mindig élő Anker lányok is.

A háború befejezése után Anker Imre szekuritátés tiszt lett Nagyváradon, és nem rég tudtam meg, hogy igen fontos szerepe volt a letartóztatásomban, a megkínzításomban, a 25 évi kényszermunkára ítéltetésemben, a négyévi börtönémem letöltésében, egészségem tönkretételében. Már nem él.

Kedves zsidó testvérem!

A zsidó Jézusom nevében mondom neked, hogy én a keresztyén hitem szerint minden lefekvés előtt imádkozom az ellenségeimért is, az Anker Imre lelkiüdvéért is. Mert mi nem a „szemet szemért, fogat fogért” elv alapján élünk már kétezer év óta, hanem a szeretet és a mindenkor megbocsátás elve alapján. Zsidó tanítás szerint nekünk nemcsak hétszer, hanem hetvenhétszer, vagyis mindig meg kell bocsátanunk egymásnak, s az ellenségeinknek is. Mi nagyon sokan képesek vagyunk erre, akár hiszed, akár nem.

Rád bízom tehát, hogy higgyél vagy ne higgyél nekem. Ha nem hiszel, az én hitem szerint nagy baj az neked. Ott túl, és emitt, ezen a földön. Ha nem keresed azt a megértést és megbocsátást, ami már bennem megvan. Fogadd el a megalázódásomat, és te is boldog leszel, ha megalázod magad. Az utolsókból lesznek az elsők — ezt is egy zsidó tanította nekünk. És mi hiszünk benne.

És az is baj, ha nem mérséklek magad, ha nem ismered határt mindenben. Ha te is megfontolatlanul firkálsz.

Csak egy dolgot „mesélek” még el neked. Tudod, a mesék a legtisztább dolgok, mert a bennünk megmaradt gyermeki ártatlanságot tükrözik. És sokszor igazak is.

Én a Securitatén és a szamosújvári fegyházban éreztem át először igazában a zsidó deportáltak fájdalmát. Nem tudja azt átérzeni elég mélyen senki, csak az olyan ember, aki átesett már hasonló megpróbáltatásokon. Ott volt időm átgondolni sok mindent. Az egész életemet. Meg a másokét is. Egyszer két zsidó nő is utazott velem a zsúfolt vonaton. Halkan beszélgettek, de én minden szavukat hallottam és megértettem. Többek között megemlékeztek egy sötét hajú, ötéves leánykáról is, akit Mirjámnak

hívtak, aki balettezni tanult, mindenféle terve volt, és elpusztult a deportálásban. Nagyon meghatott a történet, mert a gyermekeket mindig szerettem (pedagógus vagyok), és nekem a börtönben gyakran eszembe jutott az a kis Léner Mirjám, aki az udvarunkban lakott. Igaz, hogy az kis szöske volt. A két leányka valahogy összeolvadt a képzeletemben, és nem hagyott békén többé. Arra kényszerített, hogy verset írjak róluk, meg a többi szerencsétlenről is, a börtön mélyén. Összeírtam én sok mindent akkor, mert a lélek a nehéz pillanatokban nagyon érzékeny, fájdalommal telített, és mindenképpen megkönnyebbülni szeretne. A versnek titulált kisebb írások, szellemi izzadmányok nagyon alkalmasak voltak erre. Így foglaltam rímekbe, szakaszokba a sohasem látott, csak elképzelt Mirjámmal kapcsolatos sajnálatomat, fájdalomamat is. Ne tekintsd ezt versnek, hiszen én nem vagyok, nem voltam és nem leszek költő, csak a szándékomat nézd! Hát ezt izzadtam ki:

Mirjám

(A deportálásban elpusztult kisgyermek emlékére)

Sötét hajú leányka volt, ötéves.

Csodás szemében ékkövek ragyogtak,
mint homlokán királyi asszonyoknak.
Mesélt, dalolt, balettezett az édes,

és terve volt: színész szeretne lenni,
meg ez, meg az. Nagy zsarnokok a vágyak,
remények szárnyán, észrevétlen járnak,
s a gyermeket sem engedik pihenni...

Elült a vágy, és Mirjám is csak emlék!
A sírkövére gyöngyvirágot tennék,
és ráhajolnék sírva, megremegetve.

Hogy mondjam el, hogy szép nekem a táncod?
Selyempipőben, elbűvölten járod,
mágasra szökve: égbe, fellegekre.

Szóval: írnom kellett verset. Akár költő vagyok, akár nem. Még nem tudtam akkor, hogy a zsidók nem virágot visznek a sírokra, hanem köveket, kavicsokat raknak le. Ma sem sejtem, miért, de én is mindig kis köveket viszek a Deutsch-Elémérék sírjára. Már megszoktam, így esik jól nekem. Hogy miért épp a gyöngyvirágot építettem bele az úgynevezett „versembe”? Mert az volt az édesanyám legkedveltebb virága.

Egyszer igen nosztalgias hangulatban voltam. Nagyon fájlaltam az édesanyám halálát, és gondolatban állandóan azon a régi udvaron jöttem-mentem, amely már nem is létezett, csak egy kis részét hagyták meg, ahol épp a mi lakásunk van — ma már lakatlanul, elhagyottan. Mi sem természetesebb, az egykori szomszédok is ott sűrögtek-forogtak abban a régi udvarunkban: Weiszék, Schwartzék, Kahánék, Lénerék. Vajon mekkora lehet már Weisz Gábor, Schwartz Jutka, Léner Mirjám és Jutka, Kahán Robi és Ári — az anyám emléke mellett ez is foglalkoztatott.

Merész gondolatom támadt: én elküldöm a „Mirjám” című írásomat az izraeli rádiónak, és megkérem az illetékeseket, hogy olvassák fel egyszer, és mondják be, hogy a Kun család még élő tagjai szeretettel ölelik mindazokat, akikkel egyszer a Lakatos utca 8. szám alatt együtt laktak, na meg Weisz Iluskáékat, a szomszéd ház lakóit, akiket még Belényesről, gyermekkorukból ismernek, na meg minden váradi és nem váradi ismerőst.

A fantáziám annyira magával ragadt, hogy ott jártam már azon a két nevezetes jeruzsálemi helyen, ahová évtizedek óta járgyakoztam: „annál” a szent sírnál, majd annál a szent falnál, amelyet Csontváry Kosztká Tivadar annyi átélessel és fájdalommal festett meg — és a szemeimet is megtöröltem.

Sohasem kaptam visszajelzést a „versikémre”.

Most már gondolhatsz, amit akarsz rólam. Csak azt kívánom, hogy magadról is legyen egy-egy mélyebb gondolatod.

Közírói tevékenységemhez hozzátartozik, hogy szeretem összegezni azt, amit már elmondtam.

Hát jó jegyezd meg, te firkász „bűdös” zsidó és te firkász „szarházi” magyar (a jelzők fordított sorrendben is helytállóak), akikre korábban hivatkoztam! Ha így folytatod, csak szar lesz itt mindig, és sohasem lesz egy igazi demokrácia, amire nagyon sokan áhítozunk, s amire a világ kötelez bennünket. A viselkedésedhez megfelelő stílust alkalmaztam. Még Sík Sándortól tanultam, hogy a tartalom—forma-egység fontos kíváncsi. Attól a Sík Sándortól, aki zsidónak született, de akinél alig volt keresztényebb magyar. Akit úgy szerettünk, mint az apánkat — a hallgatói, a tanítványai.

Most aztán megkaptad tőlem. Először kaptad meg. Kuss meg neki is! Ezt is egy zsidóbarát magyar zseni mondta. De nem dobom feléd „feledésemnek gazdag úr-palástját”, mert én a zsidóságot már régóta tisztetem és szeretem, a fajtámat pedig imádom. Köztük téged is, te szerencsétlen zsidó, te szerencsétlen magyar.

Az Észak-Magyarország 1989. december 16-i számában olvasom: „A Szarvasról elhurcolt zsidó orvosházaspár fia, Keszt Péter

Ervin ma Itamar Jáoz-Keszt néven ismert izraeli író, költő, műfordító. Ő fordította le héber nyelvre Balassi Bálinttól kezdve napjainkig a magyar líra gyöngyszemeit.”

Ez a szép dolog. De öméltsága író és nem méltatlankodó firkász.

Előkelő izraeli személyiség járt nemrég hazánkban, a nevét nem tudtam megjegyezni. Interjúja alkalmával arra is figyelmeztetett bennünket, hogy mi vagyunk a világ két legszétszórtabb népe.

Hát mi sem becsüljük meg egymást?

Egyszer s mindenkorra írásba adom: filozemita vagyok, vagyis zsidóbarát, mert keresztyén vagyok, tehát emberbarát. Nekem minden nép fiát isteni parancsra szeretnem kell.

Szeretném, ha írásom elolvasása után semmi kétség, semmi „balladai homályosság” nem maradna olvasóim tudatában, ezért egy végső magyarázatot hozzáillesztek még. Lényegében a következőket mondtam:

A legfontosabb tömegkommunikációs eszközök (főleg a rádió és a televízió) magyar szellemű irányítása történelmi szükségesség mindaddig, amíg hazánkat „Magyar”országnak nevezhetjük, amíg nemzeti államok léteznek. Ez valamennyi országban így van, az identitással mindenütt törődnek. (Példák: Bulgária, Románia, Lengyelország, Franciaország, Németország, Izrael, a feltörekvő szovjetuniói- és jugoszláviai népek stb.). A kiszolgáltatott és elnyomott népek kivétel nélkül eljutottak ehhez a felismeréshez, csak identitásuk helyes „mélységét” nem sikerült még felfogniuk. Igen fontos, hogy ne ugorjanak át a ló másik oldalára, hogy egy egészségtelen nacionalizmushoz (Isten ments: sovinizmushoz) jussanak.

Tömegkommunikációs eszközeink legfőbb nevelői feladata az, hogy kialakítsák népünkben azt az egészséges nemzettudatot, amittől a Rákosi—Kádár rendszer megfosztott bennünket. Magyarságtudatunk kialakítása elsősorban miránk, magyarokra vár.

Egyre inkább beigazolódik, hogy a magyar nép széles tömegei a keresztyén (keresztény) jelzőt is oda kívánják illeszteni legfőbb nemzeti sajátosságaik közé, de nem szabad megfeledkeznünk róla, hogy egyistenhitűnk és Krisztusunkat épp a zsidó néptől, bibliai tanításunk szerint Isten választott népétől kaptuk, amelyet nekünk szeretnünk kell.

Magyarország az egyetemes zsidóság egy részének a hazája is, az volt évszázadokon át, és az is marad. Olyan életkörülményeket

kell teremtenünk, hogy az itteni zsidóság saját hazájában érezhesse magát. Ez elérhető az egyházak összefogásával, az életpályák szabad megválasztásával, a zsidó műveltség és kultúra ápolásával.

Az antiszemitizmus elterjedése hazánkban súlyos következményekkel járna, hiszen eléggé megbélyegzetek lettünk második világháborús kiszolgáltatottságunk folytán, s nekünk különösen igazolnunk kell, hogy normális körülmények között méltók tudunk lenni arra, hogy európaiaknak nevezzenek bennünket.

Az antiszemitizmus elkerülése csak bölcs belátással, egy igazságos kompromisszum útján lehetséges. Nem elég óhajtani, hogy ne legyen antiszemitizmus hazánkban, hanem tenni is kell érte valamit, mégpedig magyar és zsidó részről egyaránt. A bölcs belátás áldásossága véleményem szerint a zsidóság irányából hamarabb meghozhatja kívánatos gyümölcseit, mert amilyen mértékben háttérbe szorulnak a Rákosi-korszaktól örökölt „törtetések” (ez még mindig szelíd kifejezés), akkora mértékben rakjuk le igazi barátságunk valóban stabilnak nevezhető köveit. A zsidóság műveltebb a széles magyar néptömegeknél, a „bölcs belátás többet ér minden más adománynál” szophoklészi elvet épp a rádió és a televízió iránti magatartásforma-váltásban kamatoztathatja.

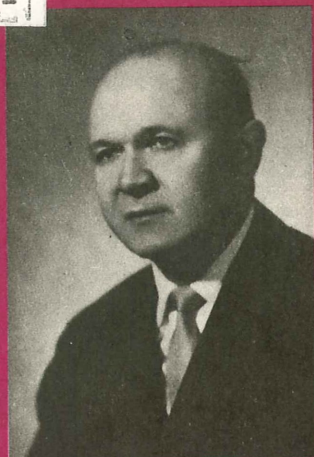
Nem vagyok tagja egyetlen pártnak sem, de nem mulaszthatom el megjegyezni: az SZDSZ és a Fidesz kíméletlen kormányellenes kirohanásai mély aggodalommal töltik el a szelídebb magyar lelkeket, és néhány tévériporter kérdezési módszere sem nélkülözi a mértékfölötti rámenőseget.

Adja Isten, hogy a krisztusi szeretet irányítsa minden lépésünket!

Miskolc, 1990. március 17, szombat.

T A R T A L O M

Előszó	5
1. Magyar gyermek: magyar jövő	7
1. Bevezetés	
2. A gyermek fogalma fróink és népünk tudatában . .	11
3. A gyermekigénylés szükségességére utal egész törté- nelmünk, amely pusztulásunk megszakítás nélküli láncolata	15
4. Napjaink helyzete a számok tükrében	19
5. Hogyan látták legjobb magyarjaink pusztulásunkat?	20
6. Az egykeség a gyermek és a szülők szempontjából	33
7. Hogyan viszonylunk mi a gyermekkérdéshez? . . .	36
8. Van megoldás	43
9. Mit tettem én a „magyar gyermek: magyar jövő” érdekében?	53
2. A magyar összeférhetetlenségről	65
3. Magyarságtudatunkról	75
4. Hogy ne legyen hazánkban antiszemitizmus	83

Tanárnak lenni akkora szellemi tőkét jelent, amit nemzetünknek minden elképzelhető területen kamatoztatnia kell. Különösen egy olyan nemzetnek, amely évtizedek nyomasztó hatása folytán a gazdasági, társadalmi, politikai és erkölcsi süllyedés legmélyebb fokához jutott. Nincs olyan nép a világon, amelyet annyi veszély fenyegetne, mint népünket: az iszákosság, a mértéktelen evés, a dohányzás, a rák, az elmebetegség, a családi züllés és válás, az egykeség és egységség, az öngyilkosság, az összeférhetetlenség, a nemzettudat hiánya, az antiszemitizmus felbukkanása és így tovább. Ha nem térünk észhez, beteljesedik rajtunk Herder jóslata: eltűnünk a népek sorából.

Kun József legújabb könyve – mint a többi is – különösképpen kamatoztatja magát. A legfájdalmasabb feladatra vállalkozik: a vészharang meghúzására, de a végzetesen pesszimista művektől eltérően arra is, hogy a még mindig létező (vagy létezhető) menekülési lehetőségekre rámutasson. Pedagógus ezt másként nem is teheti. Neki a végsőig bizakodnia kell, hogy magával ragadhassa az elbukottakat, a csüggedőket, életet lehelve beléjük.

Érdekes könyv ez. Paradoxonszerűen: minél lehangolóbbnak látszik, annál bizakodóbb. A magyar hibák és vétkek addig tornyosulnak benne, míg megjelenik csúcson a nap, valamiféle evangéliumi kegyelemszerűséget sejtve.

Ebben rejlik igazi értéke.

Dr. Deák Gábor